

HRVATSKI PLANINAR

1-2
1993

HRVATSKI PLANINAR CROATIAN MOUNTAINEER

ČASOPIS HRVATSKOG PLANINARSKOG SAVEZA JOURNAL OF THE CROATIAN MOUNTAINEERING ASSOCIATION

Godište 85

Volume 85

Siječanj–veljača 1993

January–February 1993

Broj 1–2

Number 1–2

SADRŽAJ

Darko Berljak: Hrvatski planinarski savez u 1992. godini	3
Željko Gobec: Planinarski savez Zagreba u 1992. godini	5
Ivica Piljić: Na svjetskom športsko-penjačkom kupu u Japanu	7
Dr. Željko Poljak: Ing. Ivica Piljić (intervju)	10
Dubravka Ramuščak: Sljeme, moj prijatelju! (II)	13
Dr. Ante Rukavina: Još samo potoci teku, a suze više ne	15
Milan Kaučić: Sijelo na Češljakovačkom visu	19
Igor Andreis: O pjevanju u planini	21
Ana Andreis: Pjevanje i pjevačko prigovaranje	22
Martin Sušac: Daleko je Klek	23
Adrian Horvat: Planina i žena – slikarska vizija	26
Dr. Željko Poljak: Planinarova noga	28
David L. Clark: Kapetan Noelovo osvajanje Everesta 1992. g.	31
Bruno Šibl: Na Kuna-goru – vlakom	35
Članovi Izvršnog odbora Hrvatskog planinarskog saveza	37
Ivo Milčetić: Planinarski dom na Ravnoj gori 9. X. 1932	41
In memoriam	43
Speleologija	44
Športsko penjanje	45
Publicistika	45
Vijesti	47

Slika na naslovnoj stranici:

Prvi snijeg na Kleku

Foto: D. Berljak

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK: prof. dr. Željko Poljak, HR–41 000 Zagreb, A. Cesarca 5

UREDNIČKI ODBOR: Nikola Aleksić, dr. Borislav Aleraj, Darko Berljak, ing. Vlado Božić, Željko Gobec, Želimir Kantura, Jakša Kopić, dr. Milivoj Kovačić, prof. Krinoslav Milas, Tomislav Pavlin i prof. Josip Šintić

Godišnja pretplata za 1993. godinu: dinarska protuvrijednost od 10 DEM (za inozemstvo dvostruko), plativa u dvije rate, poštanskom uplatnicom na žiro račun Hrvatskog planinarskog saveza broj 30102–678–5535 (uputa na trećoj stranici omota)

IZDAVAČ I REDAKCIJA: Hrvatski planinarski savez, HR–41 000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 041/448–774 (8–14 sati). Fax 041/441–088. Izlazi u šest dvobroja godišnje. Prvi broj izšao 1898. godine kao glasilo Hrvatskog planinarskog društva. Časopis nije izlazio od 1915. do 1921. i od 1945. do 1948. Od 1949. do travnja 1991. izlazio pod naslovom "Naše planine"

Slog i prijelom na računalu: ELEMENT, Zagreb

Tisk: Štamparija "Spiridon Brusina", VI. Danica i Ante Pelivan, Lomnica D., Velika Gorica

hrvatski planinar

ČASOPIS HRVATSKOG PLANINARSKOG SAVEZA

GODIŠTE 85.

UREDNIK
Dr. ŽELJKO POLJAK

ZAGREB 1993

Na prvu obljetnicu

U ovome prvom ovogodišnjem broju "Hrvatskog planinara" podsjetit ćemo se na nezaboravni petnaesti siječnja 1992. godine. Naša je država ponovo zaživjela svoju nezavisnost, priznatu od civiliziranog svijeta. Pročelnik naše Komisije za športsko penjanje poslao je toga dana telefaks na engleskom jeziku na adrese gotovo svih športsko-penjačkih asocijacija svijeta udruženih u UIAA, kao i predsjedniku UIAA. U poruci se posebno toplo zahvalio g. Robertu Renzleru iz Innsbrucka, predsjedniku Športsko-penjačke komisije UIAA. Podsjetimo se na taj telefaks koji je urođio brojnim pismima podrške.

Svim prijateljima, svim asocijacijama, članovima UIAA

Dragi prijatelji,

Danas, nakon devet stoljeća boli i borbe, Hrvatska, moja domovina, ponovno je nezavisna priznata država. Usred najkrvavijeg rata s kojim smo se ikada suočili, usred rata u kojem su po prvi put u Hrvatskoj prve mete uništavanja bile naše crkve, bolnice i dječji vrtići, nedužni civili i civilni objekti, usred ove neljudske barbarske agresije, mi vidimo svjetlo slobode.

Hrvatska je ponovo dio civiliziranog svijeta i ja želim ovu sreću podijeliti sa svima vama, sa željom za prosperitet našeg športa u svijetu i u Hrvatskoj.

U ovom povijesnom trenutku za sve Hrvate, građane Hrvatske i Hrvatske športske penjače, posebno se želim zahvaliti gospodinu Robertu Renzleru koji je uvjek zvao i bio s nama u kontaktu u najtežim trenucima. To mi je uistinu mnogo značilo kao i svim športskim penjačima Hrvatske.

Hvala, Roberte, za tvoje veliko srce!

Ivica Piljić

*Hrvatski predstavnik u CEC UIAA
i dopredsjednik CEC UIAA*

Split, 15. siječnja 1992. godine

Hrvatski planinarski savez u 1992. g.

Planinarska djelatnost u Republici Hrvatskoj u prošloj godini bila je pod izravnim utjecajem svih društvenih okolnosti i finansijskih (ne)mogućnosti koje smo svi zajedno osjećali. Međutim, i uz takve uvjete nema razloga za nezadovoljstvo, čak naprotiv, neki momenti iz 1992. ostat će trajno zabilježeni u povijesti hrvatskog planinarstva.

Broj planinarskih društava, usprkos privremenoj okupaciji dijela teritorija naše države, nije se bitno smanjio, članske markice je podiglo 105 društava. Ipak, došlo je do pada broja članova, ukupno ih je bilo 14 332, od toga 6 558 seniora, a 7 774 mlađeži i umirovljenika. Uzrok tome nisu samo ratno-poratni uvjeti, već i drastičan pad životnog standarda većine stanovništva.

Planinari lo se koliko je bilo finansijskih i prometnih mogućnosti, većinom u blizini prebivališta, te su neki predjeli doživjeli posjete kakve već dugo nisu ostvarene (posebno Medvednica i Samoborsko gorje).

Svi očekujemo da će se uspostavom suverenosti na cijelom području Hrvatske i poboljšanjem životnih uvjeta, situacija u planinarstvu vrlo brzo vratiti do stupnja na koji smo navikli.

Izvršni odbor HPS koji ima 11 članova redovito se sastajao i donosio odluke bitne za Savez, iako su čak šestorica članova veći dio godine bila u postrojbama Hrvatske vojske i policije. Održano je šest sjednica i između ostalog zaključeno je da sva planinarska društva koja nemaju prostorija – bilo da su ih izgubila na područjima koja su okupirana ili da ih ne mogu koristiti zbog nekog drugog razloga (iseljenje, visoke stanabine i sl.) – mogu koristiti Društveni dom HPS; zatim da se svim prognanim članovima planinarske organizacije sav materijal ustupa besplatno, od članskih markica do "Hrvatskog planinara".

Pripremljena je i u lipnju organizirana sjednica Glavnog odbora HPS – na kojoj su prihvaćena izvješća o radu komisija u 1991., registrirana sva planinarska društva, usvojeni pravilnici komisija HPS, imenovani novi predsjednici, usvojen zaključni račun te finansijski plan za 1992. godinu.

Izvršni odbor pažljivo je pratio sve promjene proistekle donošenjem Zakona o športu i prestankom postojanja Hrvatskog športskog saveza, odnosno uključenja svih nacionalnih granskih saveza u Hrvatski olimpijski odbor, čiji je punopravni član od 1.1.1993. i naš Savez.

U skladu s navedenim zakonom naša organizacija mora se ponovo registrirati kao udruženje građana, a sve normativne akte uskladiti sa Zakonom o športu i pravilima Hrvatskog olimpijskog odbora. Novina je da od 1. siječnja 1993. godine svi zaposleni u kancelariji HPS nisu više djelatnici HŠS, odnosno HOO, već Hrvatskog planinarskog saveza, iako će Olimpijski odbor i dalje iz republičkog proračuna osiguravati sredstva za plaće i ostale troškove tih radnika.

Poznato je da su prihodi HPS do sada osiguravani iz triju glavnih izvora: članarine, preko HŠS iz republičkog proračuna i vlastite djelatnosti, odnosno pronalaženjem sredstava negdje drugdje. U 1992. prihod iz članarina bitno se smanjio zbog manjeg broja članova, ali i realne vrijednosti visine članarina, a tome je pridonio i veći dio planinarskih društava koja su ionako obezvrijedene iznose plaćala s velikim zakašnjenjem.

Iz HŠS, koji je nekada plaćao sve materijalne troškove i funkcioniranje kancelarije, dobiveno je tijekom godine 50 000 HRD, a uz dosta napora izvoreno je tek krajem godine još 1500 DEM. U toj valuti lakše je shvatiti visinu minimalnih sredstava koja su nužna Savezu za redovnu djelatnost. To je u 1992. godini iznosilo 60 000 DEM, a iz članarina je prikupljeno tek 12 000 DEM ili 20%, a sve ostalo trebalo je pronaći kod raznih sponzora, donatora i sl. Gotovo 3/4 ukupnih prihoda potrošeno je na osiguranje objekata, amortizaciju i djelatnost komisija, a još veći rashodi nas očekuju u ovoj godini.

To ćemo djelomično pokušati osigurati kroz cijenu članskih markica u DEM, i nadamo se razumijevanju članstva. Ta im se sredstva ionako na neki način vraćaju, jer

se u potpunosti koriste za osiguranje članova u slučaju nesreće i za djelatnost komisija Saveza.

Isti je sučaj s našim glasilom "Hrvatski planinar", gdje se smanjio broj pretplatnika, a i najniža moguća cijena je previsoka za neke dugogodišnje pretplatnike.

Međutim, i mi, a i sva planinarska društva morat će se prilagoditi uvjetima sveopće besparice i osloniti na izvore financiranja kroz vlastitu djelatnost. Uostalom, to je gotovo imperativno naznačio i Zakon o športu.

Održan je sastanak predstavnika HPS i PZS, a najznačajnija odluka je uzajamni popust na noćenjima u Sloveniji i Hrvatskoj za sve planinare iz tih država. Dogovoren je i platni promet: za edicije u Sloveniji Hrvati plaćaju u hrvatskim dinarima HPS-u, a za hrvatske Slovenci tolarima PZS-u. Registrirano je 11 međudržavnih planinarskih puteva i oba saveza trebaju preko svojih državnih organa ishoditi nesmetan režim kretanja. Spašavanje je pod istim uvjetima kao i dosad, odnosno besplatno jer već postoji međudržavni sporazum o zdravstvenoj zaštiti.

Od ostalih međunarodnih djelatnosti treba spomenuti sudjelovanje našeg delegata na Generalnoj skupštini UIAA u Japanu i skoro uključenje naših predstavnika u komisije za ekspedicije i medicinu te organizacije.

Na Salonu planinarstva i speleologije u Trstu izložbeni prostor našeg Saveza izazvao je veliko zanimanje posjetitelja jer su uz prikaz naših planinarskih ljepota predstavljene i neke nove planinarsko-turističke mogućnosti naše mlade države, a o odličnom dojmu najviše govori knjiga dojmova ispunjena mnogim lijepim riječima priznanja i podrške.

Od komisija HPS u 1992. najaktivnija je bila športsko-penjačka, koja je svojim djelovanjem predstavljava naš Savez i Hrvatsku na najbolji način neposredno nakon međunarodnog priznanja.

Na predolimpijskom natjecanju u Chamberryu održanom u siječnju 1992, po našim je saznanjima prvi put nastupila službeno neka reprezentacija iz Hrvatske s imenom i zastavom u svečanom mimoходu. Istog je mjeseca u Münchenu naš predstavnik Ivica Piljić izborio članstvo Hrvatske u Izvršnom odboru CEC UIAA i postao dopredsjednik te svjetske organizacije, a svečano primanje održano je nekoliko mjeseci poslije na sastanku u New Yorku.

Hrvatska reprezentacija u športskom penjanju nastupila je na Svjetskom kupu u

Švicarskoj i Austriji, te na Europskom prvenstvu u Njemačkoj. Naš član Ivica Piljić bio je glavni sudac i vodio je natjecanje Svjetskog kupa u Japanu.

S predsjednikom športsko-penjačke komisije UIAA i u suradnji s Austrijskim planinarskim savezom, u šest mjeseci prikupljana je humanitarna pomoć u lijekovima i hrani vrijedna 44 000 dolara koja je krajem godine predana u Splitu.

Komisija za zaštitu prirode održala je skup o zaštiti planinske prirode na Risnjaku, otisnut je zeleni plakat o pravilima ponašanja u planini i organiziran Tjedan čistih planina.

Speleolozi su sudjelovali na međunarodnom simpoziju o špiljskim mineralima, održano je natjecanje u špiljskoj orijentaciji i izrađen popis najdubljih jama i najdužih špilja u Hrvatskoj.

Komisija za Gorsku službu spašavanja sudjelovala je u izradi Zakona o skijalištima i stručnim poslovima u športu s Ministarstvom prosvjete, sastalo se Vijeće stanica, održan je ljetni tečaj na Ravnoj gori, a GSS HPS primljena je u redovno članstvo IKAR-a.

Komisija za propagandu i izdavaštvo počela je s izdavanjem vijesti HPS (u kratkom roku čak pet brojeva) i to je naišlo na vrlo dobar odjek u planinarskim društvima. Sudjelujemo u stalnim planinarskim rubrika ma na Radio Sljemenu i Radio Ciboni, te u "Vjesniku" i "Večernjem listu". Savez je bio izdavač knjige "Dodiri neba" koja donosi solidne prihode HPS-u.

Komisija za orijentaciju organizirala je nastup naših predstavnika na nekim međunarodnim natjecanjima, a primljena je i u svjetsku organizaciju IOF.

Komisija za puteve u suradnji s Hrvatskom vojskom pregledala je trasu VPP-a Zavižan – Oštarije i vrhove na njoj, te je ustanovila potpunu sigurnost tih puteva.

Osim mnogih planinara koji su u redovnim postrojbama Hrvatske vojske sudjelovali u obrani domovine, treba posebno istaknuti postrojbe koje su potpuno bile formirane od članova planinarskih specijalnosti i koje su dale znatan doprinos u domovinskem ratu. To su Planinska satnija "Velebit" sastavljena od alpinista i speleologa, Gorski zdrug od orijentacista i vodiča, te specijalna jedinica Civilne zaštite grada Zagreba od članova Gorske službe spašavanja – stanica Zagreb.

Međutim, da nam ne bude dosadno, po- brinulo se i nekoliko planinara koji su vodili

svoj rat s nekim djelatnicima HPS, predstavljajući se kao jedini čuvari hrvatstva te kao dušebržnici za HPS i "Hrvatski planinar", optužujući ga za ustaštvo ili za jugounitizam, kako im je kada odgovaralo. Savez se njima nije želio baviti, posebno stoga jer nijednom nisu pokušali svoje primjedbe ili dileme riješiti unutar HPS, već su se marljivo izlagali poštanskim troškovima šaljući svoja pisma u dnevni tisak. Sve nas, a i njih, ako imaju volje za pametniji posao, u 1993. čekaju puno teži i odgovorniji izazovi da osiguramo što bolje funkcioniranje HPS i planinarstva

u cjelini, te da i posljednji kutak hrvatskih planina postane slobodan i siguran za svakog namjernika.

I na kraju nešto čime možemo biti posebno ponosni. U popisu svih 49 granskih sportskih saveza od kojih se sastoji Hrvatski olimpijski odbor naš Savez je osnovan prvi (1874), prvi smo iz Hrvatske primljeni u neku svjetsku federaciju (UIAA 28.9.1991), a imamo i čovjeka s najvišom funkcijom od svih saveza u nekom svjetskom udruženju (Ivica Piljić, dopredsjednik CEC UIAA).

Darko Berljak

Planinarski savez Zagreba u 1992. g.

Svi znamo kako su nam ove dvije zadnje godine bile teške uslijed nametnutog nam rata i ratnih razaranja. Sve specijalnosti Saveza odmah su se spremno prijavile u postrojbe Hrvatske vojske.

Po odredbi Glavnog stožera HV te general-bojnika Josipa Lucića, jedna od postrojbi planinskih jedinica PSZ pod nazivom "Gorski zdrug" smještena je na Medvednici u planinarski objekt "Runolist" sa zadatkom da vodi obuku pripadnika Hrvatske vojske, dočasnika i časnika. Kao instruktori u sastavu Gorskog zdruga našli su se zajedno orijentaciisti, vodiči i skijaši. Instruktori su vrlo ozbiljno shvatili veličinu odgovornosti koju su preuzeeli. Za zapovjednika satnije Gorski zdrug imenovan je tajnik PSZ.

Odmah po useljenju u "Runolist" počela je i obuka, koja s kratkim prekidima traje i danas. Prve je godine obuka bila vrlo intenzivna, a trajala je danonoćno, bez obzira na vrijeme. Instruktori su dali sve od sebe da vojnici budu što spremniji za teške zadatke. Vojnici su dolazili ne samo iz Hrvatske, nego i iz BiH, Australije, Francuske, Njemačke, Italije i mnogih drugih zemalja.

Dom "Runolist" bio je zapanjen, pa je jedinica u zadnjih pola godine, kada obuka više nije bila tako intenzivna, prišla obnovi. Dosad je utrošeno preko 100 000 radnih sati,

mnogo sponzorstva i namjenskih sredstava od Fonda športa.

Gorski zdrug obnavlja i proširuje cestu od devetog kilometra na Medvednici pa do doma Željezničar. Postavlja kanalizaciju od stare Hunjke prema novoj, na planinarskom domu Puntijarka obojila je krov i pročelje, radi na odvodnji otpadnih voda na Puntijarki. Izrađeno je sanjkalište ispred doma Puntijarka za djecu, strojevima je uredena staza za skijaško trčanje (langlauf). Kuća PD "INA-Naftaplin" na Puntijarkinom vrhu opremljena je krevetima i ormarama. Za Goršiću su osigurani i dopremljeni prozori i vrata kako bi planinari imali svoje sklonište.

Kod Kapelice Kraljice Hrvata očišćen je i ureden okoliš, osobito tamo gdje je nekada bio Dom "1001" koji je uništen eksplozijom i uvelike narušavao izgled okoline. Na skijaškim stazama minirani su panjevi i ureden gornji dio staze za skijanje, markirani putevi po Medvednici, sanirana odvodnja kod Sumarevog groba, te napravljeno malo jezero koje će biti oplemenjeno radi mogućnosti odmora za planinare.

Jedinica je u noćnoj patroli često ulovila i protjerala lovokradice i ljude koji su uništavali šumu i okoliš.

Zahvaljujući prijateljskim vezama uspostavljenim prilikom planinarskih tura i skijanja u južno-tirolskom mjestu Brunecku, radilo se

i na organiziranju humanitarne pomoći Hrvatskoj. Dosad je dopremljeno 10 šlepera hrane, odjeće i lijekova, ukupno oko 200 tona. Jedinica je razvozila pomoć širom Hrvatske, često puta i na prvu liniju fronta, npr. Pokupsko, Zadar, Slavonski Brod, Đakovo, Osijek, Našice, Varaždin i druga manja mjesta. Nismo zaboravili ni naše drage planinare koji su se našli u teškim finansijskim situacijama (D. Belačić "Žohar").

Jedinica je u prosincu dovezla iz Brunecka kompletну školsku opremu za 200 učenika, koja će se nakon popravka razrušene škole otpremiti u Pokupsko.

Uza sve to surađivali smo oko humanitarne pomoći sa Skupštinom grada Zagreba, a Mladen Vedriš, predsjednik IV Skupštine grada, primio nas je mnogo puta. Za Božić se zahvalio Savezu, planinarima i gradonačelniku Brunecku g. Güntheru Adangu koji je bio ovdje u posjeti.

Između PSZ i Alpenvereina iz Južnog Tirola uspostavljene su u ovim trenucima prijateljske veze na najvišem nivou, tako da ćemo naše kadrove moći školovati u prekrasnim Dolomitima. Zahvaljujući Brunecku, bio je naš Gorski zdrug na njihov trošak na obuci u trajanju od po tjedan dana skijanja i treninga na glečerima Zillertalskih Alpa.

Jedinica je preuzeila i dežurstvo na Medvednici na skijalištu, a pozvani smo da naše ljudi pošaljemo i na Bjelolasicu, da se zaštiti miran rad skijališta.

Pripremljen je kompletan plan školovanja na Fakultetu za fizičku kulturu i Kriminalističkom fakultetu, gdje će naši instruktori sudjelovati u školovanju kadrova na 6. stupnju za specijalne jedinice. PSZ daje iz svoje jedinice Gorski zdrug najbolje orijentaciste, vodiće i učitelje skijanja.

Ove je godine PSZ obavio redovno planinsko školovanje za 300 studenata Fakulteta fizičke kulture u trajanju od 10 dana. To je u njihovu programu već pet godina.

Orijentaciisti su sudjelovali u školovanju studenata zagrebačkih fakulteta medicine, građevine, geologije i prava. Obuka iz orijentacijskog trčanja provedena je za oko 850 studenata. Ta se obuka i dalje nastavlja.

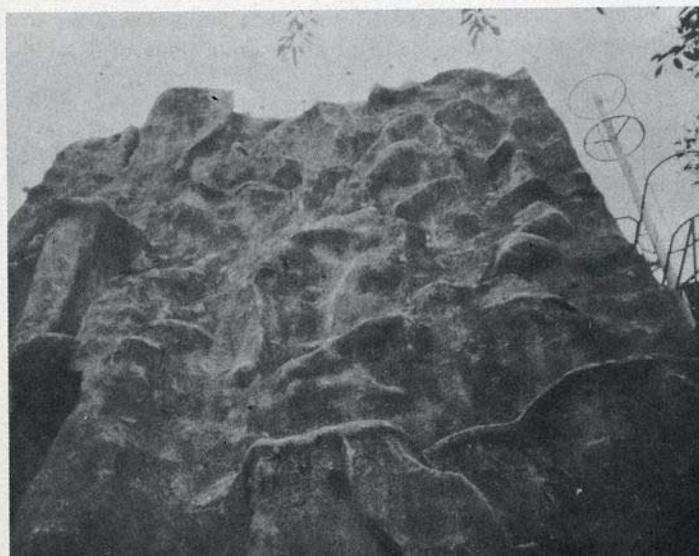
U Zagrebačkom športskom savezu imamo veliku podršku u radu, a naš tajnik izabran je u najviše športsko vijeće, u Savjet Skupštine grada.

PSZ funkcioniра normalno i u ovim teškim uvjetima, te ima i dalje veliku perspektivu. Rad je i finansijski potvrđen, tako da smo mogli pomoći tiskanje knjige "Dodiri neba" Darka Berljaka.

Očekujući nakon donošenja Zakona o športu još i Zakon o udruženju građana, PSZ se priprema za izbornu skupštinu.

Mnogo toga ovdje nije spomenuto, ali će to planinari sami primjetiti na planinarskim pohodima.

Željko Gobec, tajnik

UZ ČLANAK NA IDUĆOJ STRANI
Cijela fasada zgrade u Kobeu pretvorena u umjetnu stijenu

Foto: I. Piljić

Na svjetskom športsko-penjačkom kupu u Japanu

Ing. IVICA PILJIĆ, Split

Ovaj put dužnost predsjednika međunarodnog žirija UIAA odvela me u Japan, u Kobe. Tamo je od 8. do 11. listopada 1992. godine održano natjecanje za svjetski kup. Doznavši za taj raspored pomislio sam kako je to jako dalek put i kako je, kada sam počinio otvarati nove športsko-penjačke uspone sada već davne 1985. godine u južnoj stijeni Marjana, ovaj put bio negdje zapisan premda to nisam niti sanjao.

Prije odlaska bilo je poteškoća s japanskim vizom. Japan je doduše Hrvatsku državu priznao, ali bilateralni odnosi nisu još bili uspostavljeni. To ukratko znači da mi ni japanska ambasada u Beču, niti igdje drugdje u svijetu nije mogla dati vizu. Bio je četvrtak, a u sljedeći utorak morao sam putovati. Proradila je veza telefaksom između Splita i Koba. Objasnio sam stanje i dobio odgovor kako s jugoslavenskim pasošem mogu ući bez vize. To sam, dakako, odbio objasnivši da ta država niti ne postoji, niti ja imam takav dokument, te da sam hrvatski državljanin i samo tako mogu putovati.

Kako je samo sedam međunarodnih sudaca na svijetu koji mogu obavljati dužnost predsjednika međunarodnog žirija, vrijeme je bilo prekratko da angažiraju nekog drugog, pa se organizator morao žurno i dobro potruditi. Trud je urođio odobrenjem japanskog ministarstva vanjskih poslova, ministarstva pravde i imigracijskog ureda za moj ulazak u Japan. Sve garantije stigle su u pondjeljak na moj telefaks i put je mogao početi.

Letio sam na drugi kraj ove planete preko Hong Konga, prvi put ususret jednoj sasvim drugoj civilizaciji. Nakon šesnaest sati puta sletio sam u Kobe. Službenik na granici čudio se hrvatskoj putovnici, pa je vrlo sumnjičavo unio podatke u svoj kompjutor. Tamo su, naravno, bile garantije koje su mi poslane telefaksom. Hitro je ustao, pozdravio

tradicionalnim japanskim naklonom i zaželio mi dobrodošlicu u Japan. Dočekao me grad ugniježden između planine Koga i mora. Grad od milijun i šest stotina tisuća stanovnika u kojem nisam uspio vidjeti nijedan opušak na podu, vrlo malo Europejaca na ulici, ali mnogo užurbanog prometa i svijeta koji je japanskom točnošću žurio svom poslu, a svugdje je mirisalo more.

Odsjeo sam u prvoklasnom hotelu "Biser Grada" na Port Islandu, otoku koji je nasut u toku deset godina i na kojem je marljiv i uporan graditelj izgradio čitav novi moderni grad. Tu, u dosad najljepšoj dvorani koju sam ikada video, tu gdje je nekada bilo samo more, održano je natjecanje za svjetski kup u sportskom penjanju.

Došao sam oko 21 sat, ali sam odmah prionuo na posao, što je jako iznenadilo organizatora. Iznenadujuće, ali naišao sam na mnogo neočekivanih problema, koje je trebalo odmah riješiti. Najveći je nedostatak bila premala stijena za zagrijavanje sportaša. Trebalo ju je proširiti, da ne bi došlo do štrajka penjača. Štrajk bi značio gubitak časti za gospodina Morikawu, predsjednika organizacijskog odbora natjecanja. Nije bilo lako raditi s Japancima, jer svaka izgovorena riječ, ako nije ona prava i s mjerom, značila bi uglavnom uvredu. Srećom, moj kategoriski sudac Bret Bernhardt iz Amerike, dugo poslovno surađuje s Japancima, pa me naučio osnovnim finesama u komuniciranju. Tako se, naprimjer, nikada nije smjelo reći da nešto ne valja, već da je u redu ali bolje bi možda bilo ovako, molim vas pokušajmo itd. Teško je bilo u svim situacijama koje traže hitno reagiranje imati to na umu, ali svaka greška značila bi uvredu za osobu s kojom sam komunicirao, a to se u Japanu pamti, jer se smatra da dotični nije dobro obavio povjereni mu zadatak.

Kako između Tokija i Kobea postoji oštar natjecateljski duh, očito je bilo da organizator iz Tokija, gdje je već održan jedan svjetski kup, nije prenio niti najosnovnije podatke organizatoru u Kobeu. Tako sam umjesto ležernog natjecanja trebao mnogo strpljenja da bi se sve odvilo u redu.

Paneli za stijenu u izolacijskoj zoni nalazili su se u Tokiju. Bilo je preskupo otici po njih, pa sam predložio da razmontiraju stijenu iz centra grada koja je bila postavljena u ekshibicijske svrhe. Bilo je to samo 16 panela, ali bolje to nego ništa. E, ali ta stijena je u ingerenciji uprave grada. Trebalo je 12 sati komuniciranja s gradskom birokracijom da se dobije dozvola za premještaj stijene, koja je zatim montirana skoro cijelu noć zbog niskog stropa dvorane.

Kako bilo, nakon napornog rada natjecanje je počelo i uspješno se završilo bez štrajka natjecatelja. Gospodin Morikawa, svjestan nedostataka, bio je sve dane jako zabrinut, jer je o uspjehu ovog natjecanja ovisio ne samo njegov ugled, već i budućnost športskog

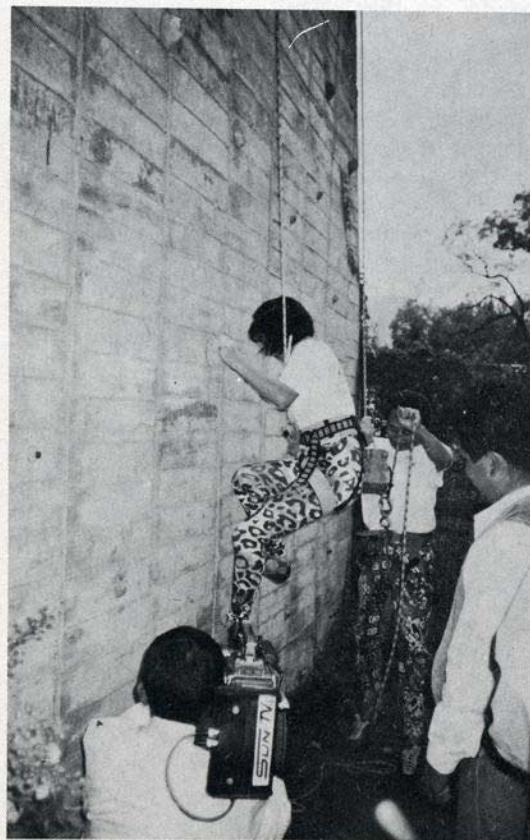
penjanja u Kobeu. Radio sam skoro 24 sata na dan. Vrijedilo je potruditi se, jer su ljudi bili vrlo prijazni i požrtvovni. Slabo su govorili engleski, pa nije bilo druge nego naučiti par nekoliko nužnih japanskih riječi i tako ubrzati upravljanje natjecanjem. Upravljao sam organizacijom od sedamdeset ljudi, od kojih su samo trojica znali engleski. Uistinu, nije mi bilo dosadno...

Natjecanje je doživjelo velik uspjeh, oduševilo gledače i na pobjedički tron dovelo Izabelu Patisier i Frasoaz Legrandu.

UIAA je još jednom uspješno proširila športsko penjanje na azijski kontinent. A kao i u vijek, na kraju dolazi zahvalnost organizatora. Ovaj put je to za me bilo nezaboravno. Gradonačelnik nas je primio u raskošnoj sali u kojoj je bila pripremljena uistinu gala zakuska. Hrana je bila ukrašena s tisuću i jednim sitnim prehrabrenim detaljem, za koje je bolje ne znati od čega su. Svi su se opustili, nestalo je napetosti. Predsjednik izvršnog odbora svjetske športsko-penjačke komisije UIAA gosodin Robert Renzler, gradonačelnik i ja morali smo obući jaknu narodne japanske nošnje. Svaki je dobio po jedan drveni bat i zauzeo svoj položaj iznad drvene baćve s pedeset litara sakea. Po starom japanskom običaju na znak smo svoj troje složno udarili sa strane baćve pri njenom vrhu i poklopac se raspao otvorivši put žednima. Pili smo iz drvenih kockastih japanskih čaša, a sake smo vadili prekrasnom posudom izrađenom tko zna kada, ali očito nekom vrlo strpljivom rukom koja je posudu ukrasila nizom maštovitih slika.

Japanci mnogo drže do toga što će biti rečeno u takvim prigodama. Kao predsjednik međunarodnog žirija zahvalio sam se na svemu istaknuvši da uprkos poteškoćama, zahvaljujući odličnoj suradnji organizatora i njegove ekipe s osobljem UIAA, možemo svi biti ponosni na vrlo uspješno i atraktivno natjecanje koje je otvorilo put športskom penjanju u ovom prekrasnom gradu.

Nikada prije nisam doživio takvu reakciju na svoj govor. Gospodin Morikawa prišao mi je očiju punih suza, pa sam se prepao da sam eto na kraju rekao nešto što je bilo pogrešno. Međutim, prevodilac mi je objasnio da mi gospodin Morikawa želi zahvaliti za moj trud i moj govor, da su to suze radosnice i da on nije nikada bio tako sretan u životu. Dugo poslije sjećao sam se tog trenutka i mislim da će ga se u vijek sjećati. Bilo je neobično iskustvo raditi s ljudima u kojima se tako

Trening na zgradi u Kobeu

Foto: I. Piljić

snažno isprepliće tradicija i moderno doba, s ljudima kojima su čast i rad na posebnom, prvom mjestu.

Cijelu večer nazdravljeni smo drvenim čašama punim sakea, sve dok sake nije uklonio i posljednje ograde te oslobodio japansku pjesmu. Nisam je mogao razumjeti, ali sam je shvatio i osjetio srcem.

Usred večeri prišao mi je gospodin Shimitzu, s kojim sam radio cijelo natjecanje i koji je govorio engleski. On me upoznao s gospodinom Teramotom, poslovnim i vrlo utjecajnim čovjekom, vlasnikom niza ekskluzivnih restorana u gradu i vlasnikom tvornice hrane. Ukratko mi je objasnio da me pratio svih deset dana i da zna kako sam hitro morao riješiti mnoštvo neprilika. Rekao mi je da vrlo cijeni moj rad i trud za uspjeh natjecanja. Jako ga se dojmilo što sam nakon 16 sati leta umjesto u hotel na odmor, otisao odmah u dvoranu i počeo raditi. Naročito cijeni što sam spriječio štrajk penjača premještanjem stijene iz centra grada, iako je to značilo dodatan rad za dvadeset ljudi cijelu noć. Kazao je da sam čovjek koji je eto učinio da njegovi radnici rade više nego što su očekivali i da im to nije bilo dragoo, ali da to vrlo cijene.

Zbog svega toga želi mi pokazati Kobe, drugačiji i prisniji od onoga što sam ga upoznao za vrijeme rada na natjecanju. Tu je gospodin Teramoto, njegov odličan prijatelj, koji će sutra u 9 sati doći po mene u hotel i pokazati mi Kobe.

Bio je to najneobičniji utorak u mom životu. U vrlo udobnom mercedesu izvansejske proizvodnje gospodina Teramota, koji je iz Njemačke došao po njegovoj narudžbi, obišli smo najljepše dijelove Koba, koji me po svom položaju između planine i mora jako podsjećao na moj Split. U automobilu je g. Teramoto i dalje radio. Imao je dva mobilna telefonska sustava, jedan za Kobe (brži je za poslove u gradu) i jedan za cijeli Japan. Imao sam priliku zaviriti u hiper-organiziranu zajednicu u kojoj je sve besprijeckorno čisto i uskladeno. U sudaru tradicije i informatike Kobe je zadržao svoju ljepotu čak i u betonskom srcu grada. Obišli smo i penjačke dvorane i umjetne stijene, čak smo bili prisutni stvaranju reportaže o športskom penjanju za lokalnu televiziju. Za poslovog čovjeka njegova formata poklon cijelog radnog dana bio je uistinu velika ukazana čast.

Ručali smo u jednom od restorana Teramoto u srcu planine Koga, koji je izgrađen

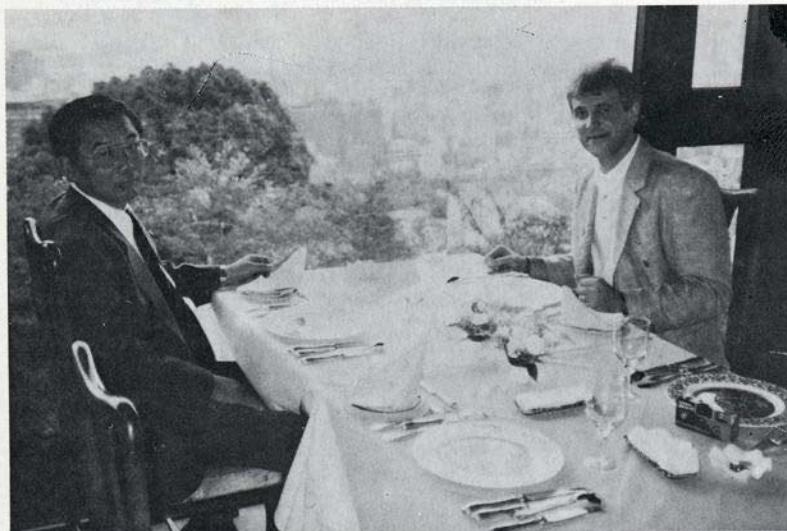

Sudačka trojka: Bret Bernhardt (USA), Jeff Lov (Hong Kong) i Ivica Piljić (Hrvatska)

Foto: W. Lov

iznad strmih litica, pa se doima poput gnijezda iz kojeg se pruža prekrasan vidik na grad. Nakon vrhunske posluge došlo je za kraj i najveće iznenadenje. Gospodin Teramoto tražio je da se potpišem u knjizi dojmova. Ništa neobično, ali zavirivši u knjigu našao sam potpise ministara vanjskih poslova raznih zemalja, ambasadora, poznatih umjetnika itd. Bilo je to previše za mene i htio sam odbiti, ali Teramoto nije htio ni cuti. Rekao je da sam ja vjerojatno prvi Hrvat koji nakon priznanja Hrvatske dolazi u Kobe na takvoj funkciji i da je to za njega važno, jer smatra da sam pridonio športskom međunarodnom ugledu njegova grada. Njihova želja je da Kobe postane poznati domaćin međunarodnim športskim i ostalim manifestacijama. Kazao je da je za njega ovo početak prijateljstva i da mu se mogu obratiti za bilo koga tko dolazi u Japan. Čak je sugerirao da do uspostave bilateralnih odnosa njegovu adresu dam hrvatskom ministarstvu vanjskih poslova i on će pomoći prilikom ulaska u Japan svakom poslovnom čovjeku kojem je to potrebno.

U knjigu sam napisao: "Sretan sam što sam imao čast pridonijeti razvoju športskog penjanja u Kobe i Japanu. Zahvalan sam svom domaćinu za ovaj prekrasan utorak koji me približio srcu građana Koba i njihovoj

Ručak u klisurama planine Koga

Foto: Shimitzu

gostoljubivosti. Iskreno se nadam da ovo nije samo početak našeg priateljstva, već i priateljstva između naše dvije zemlje, Japana i Hrvatske."

Kasno popodne g. Teramoto mi je stavio na raspolaganje svoj automobil i svog šofera koji me odvezao na aerodrom Osaka. Letio sam u domovinu ispunjen neobičnim dojmovima u kojima su se ispreplitale slike tradicionalnog Kiota, starodrevne japanske prijestolnice, Zlatnog hrama na jezeru, vlačaka koji juri brzinom od skoro 200 km na sat, žena u kimonu, poslovnih ljudi, noćnih

svjetla Kobea i mirisa mora na ljupkim ulicama uredno podšišanog drveća, kamenja što sjaj usred betonskih vrtova, vreve koja to nije jer je dobro organizirana, noćnog mira betonskog Port Islanda koji narušavaju samo cvrčci, vrtoglavih padova natjecatelja koji se bore za zadnji milimetar visine, uzdignute ruke pobjednika nabrekle od krvi i još punе magnezija, smješak olakšanja, sake, suze, radost. Športsko penjanjé, Kobe, Japan.

Vraćam se nekako drugačiji. Jedan dio uzeo je Japan. Stara mi toplina puni srce. Letim natrag, u Hrvatsku, doma.

Interview

U ovom broju ing. Ivica Piljić iz Splita

• Kada sam kao urednik 1989. godine u našem časopisu (br. 1-2) lansirao penjački sport i Vas kao njegova protagonista, doživio sam kritike: kakve su to nepotrebne novotarije u planinarstvu i što zapravo hoće taj

mladac. Hvala Vam što ste svojim upornim djelovanjem dokazali da sam bio na pravom putu. Sada je situacija upravo suprotna. U ovom broju je Vaša reportaža iz Japana gdje ste kao športski penjač Hrvatsku istaknuli u

prvi plan, a ja sam dobio sada zadatak da Vas intervjuijam kao uglednu ličnost i promicatelja sporta koji osvaja svijet. Priznanje i meni i Vama. Prvo od deset pitanja: Splitanin, a planinar? Kako ste odoljeli izazovu mora i usmjerili pogled u vis?

Iako sam iz pomorske obitelji, upravo me ona prvi put odvela u planine. Roditelji su za godišnji odmor često išli u Alpe, a za vikende na Mosor i Kozjak. Od svoje desete godine planinarim, a uz to Split ima bogatu planinarsku tradiciju. Tako su Mosor i Kozjak postali mojom planinarskom kolijevkom. Ali nisam ni moru odolio. Počeo sam se baviti windsurfom još 1979. godine, igrao sam vaterpolo i pet godina aktivno veslao, ali sebe sam napokon pronašao u športskom penjanju.

● *Medu brojnim planinarskim specijalnostima izabrali ste sportsko penjanje. Hvala Bogu jer, izgleda, da klasični alpinizam pomoćno odumire. Kroz taj novi sport koji dolazi na njegovo mjesto Hrvatska se uspješno probija u svjetsko planinarstvo. Zašto baš penjački sport?*

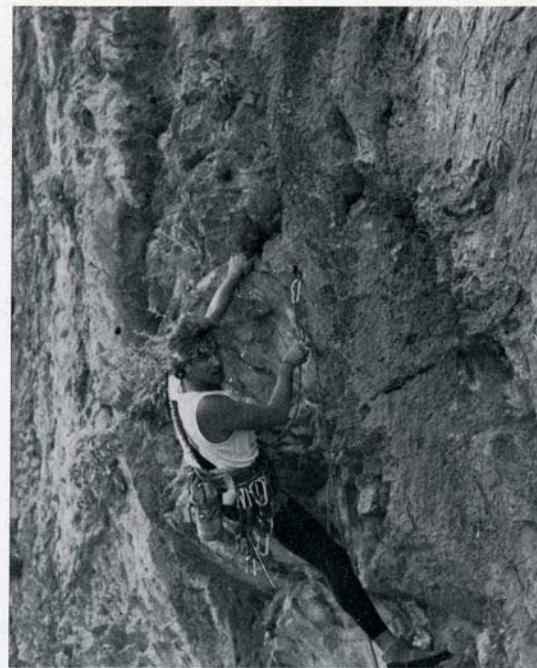
Njime sam se počeo baviti još kao alpinist ni ne sluteći da će se poslije razviti kao poseban šport. Nakon alpinističke škole stalno me privlačio reljef eksponiranih vapnenjačkih stijena sa svojim škrapama i žljebićima, zapravo ekstremno malim hvatistišta. Želio sam ih svladavati samo uz pomoć svojih prstiju i tako mi se otvorio potpuno nov svijet, pun iznenadenja i nemjerljive ljepote. Marjanska južna stijena odigrala je ključnu ulogu, u njoj sam s Ivicom Matkovićem otvorio pedesetak kratkih, ali vrlo teških smjerova. Stijene u okolini Splita idealne su za športsko penjanje tokom cijele godine, ali bi mi trebalo još nekoliko života za sve uspone zacrtane u mislima.

● *Nedavno ste se oženili i postali ocem (čestitam!). Nije li to početak kraja Vaše penjačke karijere, jer je to u alpinizmu postalo gotovo pravilom?*

Istina, mali Branimir je obogatio moj život, ali penjanje ostaje značajnim dijelom moga života. Za nove planove uvijek se nađe poneki slobodan vikend.

● *Tako mlad, a već ste na vrhu svjetskog sportskog penjanja i naš doajan u tome sportu. Ali, jeste li sebi osigurali i dostojnog nasljednika ili poslije Vas – potop!?*

Sve više osjećam potrebu za mlađim čovjekom s istim entuzijazmom, ali je teško

Ivica Piljić u južnoj stijeni Marjana

Foto: Ingrid Bebek

naći nekoga tko bi to nastavio s voljom i bez naknade. Ljudi razmišljaju o osobnoj koristi pa se ponekad sam sebi čudim koliko napora i vremena ulažem za razvoj ovoga športa u Hrvatskoj. Ipak, ne želim. Mislim da bi se i taj šport trebao temeljiti na tržišnim uvjetima, ali dотле će trebati još mnogo rada bez naknade.

● *Toliko vremena i energije za planinarsku organizaciju! Je li se to štetno odrazilo u Vašem profesionalnom napredovanju kao inženjera telekomunikacija?*

Ne, nije me kočilo u profesiji, ali je trebalo dvostruko više truda i vremena, odreći se godišnjih odmora u korist međunarodnih obaveza, suđenja i penjanja. Jako sam vezan za ovo podneblje i vapnenjačke stijene, inače bi me možda profesija odavna odvukla nekud u svijet.

● *Iz vaše planinarske biografije objavljenе medu ostalima u ovom broju, a koja je najveća unatoč sažetosti, vidi se da ste postali gotovo nezamjenjiv u svijetu športskog penjanja kao organizator i međunarodni sudac. Kako ste se uspjeli vinuti u sam svjetski*

vrh? Je li riječ o sudačkoj spremnosti, znanju jezika, komunikativnosti...?

Kada sam 1986. godine organizirao na Marjanu prvo natjecanje u Hrvatskoj, bilo je to četvrti natjecanje u svijetu. Ovo me iskustvo iduće godine dovelo na osnivački sastanak Komisije za športsko penjanje UIAA gdje sam se trudio da doprinesem stvaranju prvih pravila. Otada nikad nisam u toj organizaciji bježao od obaveza ni tražio novčanu naknadu, a svoja sam obećanja uvijek održao. Zato su mi povjeravana najteža suđenja u svijetu, onda kada je to bilo presudno za razvoj športskog penjanja u nekoj zemlji. Tako sam stjecao iskustvo pa oduke mogu donositi brzo i točno.

● *Sudački je posao vrlo delikatan, pogotovo u športskom penjanju. Zahtijeva gotovo znanstveničku objektivnost a Vi ste, kao južnjak, impulsivnog temperamenta. To sam i ja jednom osjetio kada ste mi poslali prilog za časopis gotovo na ultimativan način: objavite sve ili ništa! Zar ste kao sudac doista nepogrešiv?*

Kako i danas obavljam istu funkciju, to znači da do sada nisam uradio grešku. Moram priznati da to nije nimalo lako i poslije suđenja obično mi treba odmor od nekoliko dana. Previše je detalja o kojima valja voditi računa, a dovoljno je da jedan krene naopako i da sruši jednogodišnji trud organizatora i nanese mu golemu materijalnu štetu.

● *Kako uspijivate iz Splita održavati to-like veze sa svijetom kad je to teško i nama u Zagrebu? Uz to, Vi ste još u "drugoj" hrvatskoj državi, s one strane Maslenice, pa Vas to opravdava što ne dolazite redovno na sjednice Izvršnog odbora HPS?*

U vrijeme kad su poslovi na visini, što smo ih mi penjači obavljali, bili dobro plaćeni, zaradio sam za telefaks i to je sada moja spona sa svijetom. S obzirom na funkcije koje

obavljam one bi bile nemoguće bez telefaksa. To je mnogo bolji izum od telefona, a prijenos kvalitetniji, brži i jeftiniji.

● *Zahvaljujući Vašoj taktici, upornosti i prodornosti, HPS je prva hrvatska organizacija koja je primljena u jedan međunarodni sportski savez. Velika čast, ali ako ne budemo mogli plaćati članarinu, neće li to biti bruka i razlog za isključenje? Bili smo naivni, pa pošteno iskazali broj članova, a to je osnova za visinu članarine, tako da smo sada "svjetska velesila", ispred SAD i Poljske.*

Ako duže vremena ne platimo članarini, moglo bi se dogoditi da prestanemo biti članom UIAA, ali ne vjerujem da će nas Hrvatski olimpijski odbor ostaviti na cijedilu, jer je članstvo od vitalnog značenja za planinarstvo i ugled hrvatskog športa.

● *Klasični alpinizam pomalo odumire. Neće li tako biti i sa športskim penjanjem ili mislite da bi ono moglo postati čak i olimpijskom disciplinom i tako si osigurati budućnost?*

Športsko penjanje ima budućnost. Tehnologija izgradnje umjetnih stijena naglo se razvija i taj se sport širi svijetom gotovo geometrijskom progresijom. "Stijena" se može postaviti usred urbaniziranog središta. Mladost se voli športski penjati a tome pridonose vrlo maštovitko izrađene stijene i umjetna hvališta. Pokrenuli smo pitanje našeg sudjelovanja u Međunarodnom olimpijskom odboru i vjerojatno će 21. stoljeće započeti s jednim novim olimpijskim športom. Lijep korak naprijed od ne tako davne 1985. godine kada je u Bardoneckiji održano prvo svjetsko prvenstvo, zar ne?

Razgovarao dr. Željko Poljak

Iz Austrije 44 000 dolara

Pod tim naslovom donijela je "Slobodna Dalmacija" od 21. prosinca 1992. godine vijest u kojoj stoji: "Splitski Dom zdravlja dobio je donaciju iz Austrije vrijednu 44 000 dolara. Donaciju je organizirao Robert Renzler, predsjednik Izvršnog komiteta Svjetske sportsko-penjačke komisije, inače vrhunski austrijski alpinist. Koordinator za ovaj vrijedni dar bio je Ivica Piljić, začetnik športskog penjanja u Hrvatskoj, dopredsjednik Svjetske sportsko-penjačke komisije i pročelnik Hrvatske sportsko-penjačke komisije."

Sljeme, moj prijatelju!

II. Jesenje pjesme na HPD-ovom putu za Sljeme

DUBRAVKA RAMUŠĆAK, Zagreb

Nakon dugo, dugo vremena otišla sam na Sljeme s Ivinim društvom, a bila sam sva letargična i zahrdala od dugotrajne bolesti.

Krenuli smo od Potočana (Šestine, jedna autobusna stanica ispod crkve) desno strmo u šumu, ali smo se ubrzo zaustavili kod kestenova. Započela je utrka oko branja kestenja. Razočarana pitala sam Ivu: "Pa kaj je današnja šetnja predviđena za kestenijadu?" – "Da." – A ja sam tako željela nekoliko sati šetati šumom i liječiti bolesnu dušu i tijelo, a ne švrljuckati za kestenima. Nešto prije nego smo se zaustavili kod kestenova, na hrastu uz puteljak koji se odvajao udesno, zapazila sam staru markaciju i slova HPD. Pomislila sam da je to možda početak stare HPD-ove staze kojom su planinari između dva rata ili čak i puno prije isli na Sljeme. Ivo mi je potvrđio da je to ta staza, da ide preko Brestovca i gornje stanice Žičare na vrh. Odlučila sam napustiti svoje kestenjaše i krenuti tom stazom da je upoznam.

Još iz autobusa sam vidjela da je Sljeme prekrasno. Kao da su se njegove šume ras-cvjetale gustim žutim i grimiznim cvjetovima, a rubovi obronaka meko se uvijali baršunastim pregibima zagasitijih boja. Ostavila sam bučnu družinu i s radosnim isčekivanjem krenula sjenovitom stazom ususret tišini i ljepoti, koju toliko trebam. Stazica je uskoro izišla na kolni blatnjav put, koji je vodio u zlatna jesenja prostranstva moje šumovite planine. Posvuda samo žeženo zlato. Tu u blizini blještavo, isijavajući toliko svjetlosti, da sam pomislila: Evo Sunca!, malo dalje prigušeno, tajanstveno, sneno; pa onda prozirno i lako ili čvrsto zgušnuto kao teško žuto tkanje. Gdje su zaplamsale grimizne vatre, a gdje još jarko zelene. Snažno su brujače ili milo zveckale simfonije zlatnih boja, oblika, zlatnih struja vjetra, zlatnih mirisa. Na sve

strane otvarali su se čudesni zlatni svjetovi i uvlačili me sve više i dublje u sebe. Svim sam bićem upijala u sebe njihovu ljepotu i tako stjecala izgubljenu snagu. S divnim praskom pucale su povremeno ježurke kestena na stablima, a onda se prosipalo sjajno krupno kestenje po blatnjavom putu. Jasno da sam ga brala. Božji dar u ovoj planinskoj jesenjoj svečanosti!

Kad sam malo došla k sebi od tolike ljepote, požurila sam da prođem tom starom stazom i stignem do vrha.

Markacije je PD "Sljeme" nedavno obnovilo, ali sam ih zbog šarenila i igre svjetlosti teško opažala. Držala sam se kolnog puta, tako da sam s lijeve strane kroz zlatno lišće stalno mogla nazirati buktinju susjednog obronka sa sjajnom krunom Medvedgrada na vrhu. Na jednom, mislim trećem odvojku na desno, evo stare markacije, pa krenuh za njom do strme prečice. Nakon 5–6 minuta znojenja s koljenima pred nosom, a stopalima u šuštavom lišču i otocima smaragdne mahovine, stigla sam opet na kolni put, a na prvom stablu slaba oznaka i HPD. Malo nakon te oznake na jednom stablu s lijeve strane pisalo je – Voda, 100 m – ! Trknula sam pogledati, a bila sam i žedna. Izvorčić slabašan i zatrpan lišćem. Nisam ga čistila, jer je to bio izviđački pohod, a ne radni, pa nisam imala vremena. Išla sam sve brže, dalje i više. Na jednom sam mjestu kolebala hoću li lijevo ili desno. Odlučila sam lijevo prema sivoj kamenoj gromadi nalik na ležećeg slona, a tu sam našla i markaciju. Koliko ta naša mala planinarska oznaka razveseli i ohrabri čovjeka koji je sam na nepoznatom planinskom putu – sam i kanda ipak malo prestrašen od čudenja dviju seljanki natovarenih vrećama kestena i suhim granjem: "Pa kaj sami idete v šumu? Najte iti dalje! Tam vam ima divljih svinja, napadaju čovjeka, gladne su ... a bili su i razbojnici

... šteli su silovati našu susedu kad je zubačicom zbirala listje...". Malo iznad kamenog slona opet oznaka – voda – i gotovo jednak izvor. Stotnjak metara dalje, na mlađoj bukvi blistala je nova, svježa markacija i upućivala da se mora desno neugaženom stazom prema brestovačkom briještu (Cer, 862 m). Nisam se trebala penjati na sam vrh jer lijepo i svježe markirani put vodi lijevim bokom briješta.

Već sam bila na priličnoj visini, a lišće nije više bilo tako raskošno. Visoke, vitke bukve djelovale su kao strune na harfama i u mojoj maštici treperile sve jače i jače srebrnim tonovima s ponekim zlatnim jesenjim akordom. Nebo je bilo neopisivo plavo, stazica, mjestimice kamena, netaknuta, kao da godinama nitko nije njome hodao. Kakva suprotnost onima u podnožju oko kestenova, koje su bile kao izrovane krdima bivola. Najednom, pod velikim borom, nasred stazice, gle, jedna goljema sunčanica! Baš me divno iznenadila. Malo dalje, već blizu prijevoja s prvom brestovačkom kućom (srušenom), otvorio se vidik na moju lijepu planinu. Majčinski smirenog i nježno raširila je krila što su tiho plamsala bojama ljubavi. Kad bar ne bi bilo te zabodene igle od TV tornja.

Savršen mir! Kristalna sveobuhvatna svježina. Kristalna sveobuhvatna tišina. Kristalna sveobuhvatna svjetlost. SVETA PRIČEST! Postala sam najedanput sasvim čista, prozirna, bez trunke ikakve prljavštine... Uduhnuvši duboko ovaj trenutak savršenstva, odjurih dalje prema vrhu, stazom sve do strogog širokog brestovačkog puta, preko njega ravno uzbrdo do asfaltirane ceste; preko ceste nadesno ispod žičare i uz žičaru i gornju neželinu stanicu na vrh.

Na samom vrhu, vidik prema Zagorju opet nova pjesma, puna upravo dramatičnih kontrasta. S lijeve strane skijaške žičare šuma je bila u sjeni, a njene boje toliko zgušnute da je izgledala crna – oštreljih crnih bridova urezanih u svjetlo nebo. Obronci na drugoj strani, obasjani suncem, bili su pak zgušnuto šareni,

a malo ispod njih svjetlucalo je u nedogled zgušnuto paperje bijele magle. Povrh bijelog maglenog mora lebdjeli su, kao u snu, nizovi sinje plavkastih planinskih lanaca i polako odlazili sve dalje i dalje do bljeđe andeoske fatamorgane na obzoru – do Kamniških Alpi.

Nedaleko od mene, društvene dječake, već gotovo mladića i gracilnih djevojčica, gotovo djevojaka, pjevalo je uz gitaru. Skladno, ljupko. U predasima između pjesama, mladi zvonki smijeh. Slapovi biserja! Čist vrutak života u onome ružnom, jalovom gradilištu oko TV tornja.

Poslije, u Društvu, razgovarala sam s Vladom i saznaла da to nikako nije onaj stari prvobitni HPD-ov put, bar ne u cijelosti, nego HPD-ov put koji se koristio između dva rata, a sada su ga "Sljemeni" obnovili. Na Vladin savjet kupila sam kartu "Vrh Medvednice", našla na njoj ucrtan ovaj put koji mi je pjevukao o jeseni. Lijepo je naznačen kao HPD-ov put, a u dijelu što prolazi bokom brestovačkog briješta, u zagradi još piše "Elvirin put". Tko je bila Elvira, i opet mi je rekao Vlado. Elvira je bila planinarka i žena grofa Miroslava Kulmera, također planinara i uglednika HPD-a, koji je dio stare, prvobitne HPD-ove staze nazvao po svojoj ženi. Je li taj dio stvarno ovaj naznačen na karti? Kuda je točno išao taj prvobitni HPD-ov put? Jedan mi ugledni planinar reče da se to točno baš i ne zna, ali da vjerojatno postoji stara literatura, novine, časopisi (Obzor) itd, odakle bi se moglo nešto doznati...

Misljam da bi bilo jako važno za planinarstvo Zagreba i Hrvatske tu staru trasu što prije utvrditi i koliko je moguće označiti, jer je dijelom išla ne kao ova sadašnja, nego lijevom obalom potoka Kraljevca prema Kraljičinu zdencu, a taj je dio zatrpan kad je građena cesta od Lagvića prema Sv. Jakobu i Grafičaru.

Hoćemo li to napraviti, prijatelji, planinari, čuvari naše baštine?

O Elvirinom putu. Sagradio ga je 1898. šestinski grof Miroslav Kulmer (1861–1943), predsjednik HPD-a od 1893. do 1921. i njegov mecena. Bio je to ugodan zavojit put od Kraljičina zdanca do piramide na Sljemenu, a zamjenio je strmi put koji je prije toga sagradio također Kulmer, uz pomoć HPD-a. "Odbor planinarskog društva u svojoj sjednici obdržavanoj 18. lipnja t.g. zaključi, da se taj najljepši i najugodniji put u Zagrebačkoj gori, u znak zahvalnosti, ozove na vječni spomen imenom presvetitelje gospode Elvire grofice Kulmer." Novi je put na svečanom otvorenju 17. srpnja doista nazvan po grofovjoj ženi Elviri. Tom je prilikom hrvatski pjesnik Franjo Marković ispjevaо prigodnu pjesmu. Događaj je opisao D. Hirc u Hrvatskom planinaru (1898, br. 3, str. 34). Put od Šestina do Kraljičina zdanca probijen je 1911. također Kulmerovim zalaganjem i po njemu nazvan Miroslavovac, kako čitamo u časopisu "Vienac" (str. 256). Tim putem danas vodi cesta, a novi je pješački put probijen drugom stranom potoka Kraljevca. Prigodom 50. obljetnice Kulmerove smrti (1943) vrijedilo bi povijesnim člankom naše planinare podsjetiti na njegove zasluge za hrvatsko planinarstvo. (Ur.)

Još samo potoci teku, a suze više ne

Dr. ANTE RUKAVINA, Gospic

Dogovorili smo se u dvije rečenice da krenemo iz Starigrada Pakleničkog u 16 sati. Jedan će nas dio puta povesti naši prijatelji, don Tomislav će srediti papire za ulazak u te predjele i tako će moći ostvariti želju mojih prijatelja da se vidimo na velenbitskim visovima u neuobičajno, ratno doba. Iako to baš nije preporučljiv izlet iz više razloga, a svakom ih pametnom ne moramo baš navoditi, ipak se upućujemo. Don Tomislav ide posjetiti svoje vojnike, takvima on smatra sve one koji su u dosegu njegova djelovanja i mogućnosti kretanja, a koji bdiju nad tim da bismo mi ovdje mogli u miru provoditi svoje dane.

Uskoro ostavljamo vozilo i krećemo pješice. Nailazimo na ono, za ovaj stjenoviti

kraj, prostrano parkiralište. Kad smo prije ovuda prolazili opažali smo s lijeve strane u onoj okomitoj i oko 200 metara visokoj stijeni nekakve otvore zazidane grubim kamenom. Moglo se pomisliti da je tu nekakva opasna pa zazidana jama, nečija napuštena staja, tor, trap ili što slično. Danas je tu straža. I odgovor: tu je unutra nešto kao hotel. Hotel? Ne možemo se isčuditi. I ubrzo saznajemo da se tu od godine 1949. do 1952. gradilo. Radili kažnjenici s Golog otoka ili tko zna odakle. Ovdašnjim je žiteljima tada prolaz bio ovuda zabranjen. Teretnjaci su odvozili kamen u paklenički bujičnjak ili u more. Koji se put opažalo da se običnim kolima ili na teretnjacima odvoze i nepomična ljudska tijela, valjda umrli ili teško ozlijedjeni. Tako se tu,

Ispod Sv. brda s hrvatskim vojnicima 22. lipnja 1992.

Foto: Don Tomislav Baričević

u toj surovoj i okomitoj stijeni izgradio cijeli niz soba, kažu u dvije etaže. Tu su brojna željezna vrata u obliku golemih lukova i s po šest lokota, a iza njih šezdeset, a možda i više soba, dvije goleme cisterne od možda i 500 prostornih metara vode, u zrak izbušeni otvori za prozračivanje i skupljanje vode i tko zna što još sve ne. Kažu da još treba doći posebna komisija da to sve pregleda, a za sada se koristi dio toga onako kako to prilike nalažu.

Na parkiralištu je samo jedno vozilo, crveno, dugačko. Znamo čije je pa smatramo da će se vlasnik iznenaditi kad nas ugleda u Borisovu domu. Tako je i bilo. A mi smo bili zadovoljni što smo stigli i što ćemo sutra dalje, u visine. Jedan nam se od prisutnih pohvalio da su tu nedaleko od doma na stazi prema Starigradu u jednu udubinu na stijeni postavili kip Majke Božje i metalna vrata izvana. Nismo im ni rekli da se ona vrata ne uklapaju u kameni okoliš, da im ne pokvarimo veselje.

Ujutro smo krenuli onom poznatom stazom prema Ivinim vodicama. Staza je dosta izlokana od prolaza i ljudi i konja, a sve do jučer padala je kiša skoro svaki dan. Ispod staze na onim parcelicama oko pakleničkog potoka domar Ante i njegovi suseljani, ako ih još ima, posadili su kao i uvijek povrće. Unatoč svim ratnim nedaćama i potok i život teku neprekidno, iako će mnoge ljude s druge strane planine sodbina odnijeti i na krute putove izbjeglištva.

Na Ivinim je vodicama življe nego inače. Tu su Zagrepčani i Lovinčani. Čini se da su vojnicima svi dani jednakoj jednoliki, ali oni ipak pronađu uvijek nešto da ih razlikuju i da im onda brže produ. Netko spomenu da je baš jučer počelo ljeto, za koje misle da bi trebalo biti vruće i to na nekoliko načina. Drugi se sjeti da je danas Dan antifašističke borbe, to se tako službeno nazivalo. Valjda one borbe koja je tako "uspješno" završena u Bleiburgu, a u mnogim našim mjestima posijala Krbavsku polju. I neki se od ovih vojnika sjećaju da su tih dana ostali bez svojih najmilijih, zato o tome malo govore, ali više mašu glavama...

Sada smo šestorica. Znači, imamo solidnu pratnju mladih ljudi koji gore moraju, a mi hoćemo. A mi uistinu hoćemo. Mir je i vedrina. Ovdje je još kasno proljeće, ponegdje se vidi da je možda jučer otopljenja posljednja šaka snijega, a ljetu se još nije razmahalo nad granama. Možda nad onima negnjilovim

koje su spustile cijele rukoveti divnoga žutog cvijeta što nas miluje po licu.

Ako smo loše sreće, može iz njega svaki čas odjeknuti salva hitaca i cvijet biti posljednje što smo na ovom svijetu vidjeli. A tako je duž cijelog puta, od stabla do stabla, od kamena do kamena. I na cijeloj ovoj goleti koja nas dijeli od vrha Sv. brda. Kažu da je na vrhu naš barjak. Jedva da se opaža. I da zajedno sa svojim metalnim nosačem za zastavu nadmašuje najviši vrh, Vaganski. Pa neka, kad su obadva naša!

Napredujemo poprijeko po sagu od zelenе rosne trave. Nje je dosta, ali ovaca nigdje. Ni dalmatinskih stočara. Možda su još prošle godine bili s vjerojatno skraćenim boravkom, a kad će opet doći veliko je pitanje. Sudeći po ratnim izvještajima nema više ni Kruševa, ni ovaca, a i naših poznanika s ovih pašnjaka sigurno je manje ne broju. Tko zna gdje li su sad Jurjevići, Vrkići, Brevulji, Marići? I hoćemo li ih vidjeti ikada više?

Kod zastave smo. Razdragani, veseli i u isti mah tužni. Ispod nas se steru pusti lovinački, svetoročki i drugi predjeli. Dalekozorima promatramo cijelo to polje. Nigdje cijele kuće, nigdje znaka života, nigdje ni životinje ni čovjeka, pustoš, prazna, smrtna. Na čas se zazrcali površina svetoročkih jezerca, onih koja daju vodu da iz Gračaca tunelom okreće turbine obrovačke elektrane, ako ih uopće okreće.

Malo ulijevo u Raduču su sve kuće na broju, ali i u njima život kao da je zamro.

Ipak između bivših vojničkih skladišta pod Velebitom i središta Sv. Roka zemljokopom je očišćen prostor u obliku nogometnog igrališta. Jasno se ističe crvenasta zemlja od zelenih livada svuda naokolo. I malo dalje od njih nekoliko bijelih vozila, pretpostavljamo da je na njima oznaka UN.

Dva dalekozora idu od očiju do očiju. Zato smo već dugo ovdje. Ali se puške ne odlažu ni za tren, iako smo sami na golom vrhu i nigdje se u blizini ništa ni ne vidi ni ne čuje. Ipak!

Don Tomislav ostavlja i ovdje svoju pokazu mira. Svuda okolo, osobito oko zastave, razbacuje šaku medaljica Majke Božje. To je u isti mah njegov dar onima koji će tko zna kada doći ovamo, naći ih i razveseliti im se. Dotle mi ostali ispitujućim pogledima pratimo cijelu okolicu, sve do Tulovih greda preko Dušića pa na drugu stranu prema Visočici. Imamo sreću što je vedro i ne prati nas kiša koja je tako uporno padala posljednjih dvadesetak dana.

Ivine vodice u ratnim uvjetima

Foto: Don Tomislav Baričević

Dvojica naših pratilaca odlaze preko slobodskih vrhunaca na sjever, takav je zadatak. Upućujemo ih kako se zovu ti vrhovi pred njima govoreći da trebaju preći Pogaču, Ognjište i Ivanov vrh dok se dohvate Babina brda. I napominjemo da budu na oprezu. Rat je, grub i opasan.

Ne trepčući promatrano obronke šumom pokrivene sve do Ličkog polja, a zatim i samo to Polje. Beživotno. I čini nam se da po njemu samo još potoci teku, a suze više ne, jer ih nema tko isplakati. Nema ni usta da nekoga proklinju, nema ni ruku da nekoga protjeraju... Ovdje je nekakva krvava međa, međa dvaju svjetova na kojoj se odvijek sudaraju vjetrovi jedne i druge strane planine, a i prečesto vjetrovi istočnog i zapadnog duha.

Ipak, to smo čuli i vidjeli: vojnici se spuste u te šutljive predjele, sve do Sv. Roka, a možda i dalje. I snimili su onaj natpis nad poznatim Vrilom mudrosti u središtu Lovinca. Vidjeli su sklesanu riječ Vrilo, jer je onima koji su to uradili previše ikavска, previše hrvatska. Što bi tek radili od ljudi da ih mogu dohvati? A oni koji silaze – Svetoročani, Lovinčani i ostali – odlaze da osjete dah svojih sada potpuno spaljenih ognjišta, da vide porušene i poravnate crkve i groblja. I ti silasci kroz šumu i šikare gdje doslovce

na svakom koraku mogu biti iznenadjeni, to je hrabrost besprimjerna. I zato jer znadu s kim tu ratuju.

I u tom promatranju najviših velebitskih predjela sve tamo od Crnopca s desna pa do Visočice što se samo pomalja iz magle na krajnjem sjeverozapadu, vojnici otvore srce i pričaju svoje zgode da barem nečim zastru tugu što ih steže gledajući zavičaj u koji ne mogu slobodno doći... Tu, na tom razmeđu svjetova za koje vjeruju da će to biti samo još kratko vrijeme i nikada više, pričaju oni staloženim glasom sigurni u se i u svoje oružje, a možda i zbog toga što su tu negdje skrivene ophodnje koje nas prate pogledom, a prate i sve što se zbiva u ovim planinskim visinama. O tome se inače ne govorи, mi ništa i ne pitamo, jer svaki rat, pa i ovaj, ima svoja nepisana pravila koja se ne smiju prekršiti.

Jednom se tako ophodnja probila, tajom, tajimice, sve do one kamene ceste što se spušta prema Obrovcu, do ceste gdje samo bura pomici prašinu i gdje kiša pravi potočiće po kolniku, ali je zato mržnja prekrila cijeli kraj i zavladala njime. Skrivena iza stijena čula je neobične zvukove. Približavala se kolona konja s jahačima na golin konjskim leđima. Bili su to konji uhvaćeni po lovinačkim predjelima kojima su se mogli dobro preprodati u onima s

druge strane planine. Sve je trajalo kratko: konji su zarobljeni i malo su promijenili smjer kretanja da sada drugoj strani pomognu u njezinim ratnim naporima.

Drugi se put ophodnja privukla do one odavno poznate lugarnice na toj istoj cesti. I vidjela je stražu, cijelu smjenu što je čuvala taj poznati prijevoj iznad lugarnice. Trebalo je imati strpljenja i sagledati sve okolnosti pa i one za uzmak u planinu. Skriveni u grmlju čuli su da uskoro treba doći smjena. Dotle je trebalo dobro paziti gdje se sve nalazi neprijatelj i kuda se kreće. Drugog je dana smjena stigla i raspričala se s onom koja je trebala otići. Da, trebala je... Uzmak je ophodnje bio lagan, nikoga nije bilo da im pripuca iza leđa.

Jedan je vojnik imao bliske rođake u Lovincu. Stariji ljudi, pa se nisu ni mislili povlačiti kad je do toga došlo koncem rujna 1991. godine. Bilo je predvečerje i spremali su konak onako kako je to uobičajeno u selu svake večeri. Ujak mu se bavio s blagom, a ujna svakodnevnim poslovima, oboje u strahu od svakoga budućeg trenutka. I u jednom takvom trenutku na vratima se kuće pojavi susjed s dugačkom bradom, dugom isto toliko koliko mu je bio dug i krvav nož u isto takvim rukama, govoreći joj: "Baš sam ti ovaj čas zaklao muža, a sad se premišljam bili tebe ili ne bi"? Izbezumljena žena naglo iskoči kroz vrata u noć i negdje je u komad noći stigla svoje susjede koji su se probijali po mrklom mraku prema Dušicama i Sv. brdu.

Tim istim stazama prenijeli su i svoga nepokretnog nastavnika Milu Rosandića, prijatelja i kolegu pisca ovih redaka, koji je cijeli radni vijek proveo u Sv. Roku da ubrzo umre u Zagrebu svojom smrću.

U toj teškoj noći, kad se 1150 ljudi probijalo prema moru, jedna je žena izgubila svoje dijete. Vodila ih je sobom četvero, a jedno od pet ili šest godina skrenulo u mrak. I tko je mogao spaziti dijete u općoj gužvi i mrkloj noći? Ipak, netko ga je poslije pronašao i doveo do Selina.

Iza svake ove pričice nastaje tajac kao teški dodatak tišini svuda oko nas. I kad smo spazili na vrhu Babina brda ona dva vojnika što su nas ostavili i otišli po svom zadatku, krenuli smo i mi. Ali ovaj put preko Zale ploče. Kažu da se u ratu nikada ne valja vratiti istim putem, jer se na onom prvotnom može naići na kakva iznenađenja. A ovdje su iznenađenja moguća u svakom trenutku.

I kad smo dosegli Solila, iznenada su se u visini i daljini pojavili mali bijeli baloni. Bilo je to negdje nad Bunovcem. Pretpostavljali smo da se to naš prijatelj Jerko, jer je on jutros tamo krenuo, o nečim obaveštava putem tih balona, jer mu je meteorologija struka, ili se možda jednostavno igra s nekim ili nečim što isto može biti sastavni dio rata, a u ovoj krutoj ratnoj zbilji možda je to neki djetinjast bljesak nestičnosti.

Opet smo kod Ivinih vodica. Nude nas i časte se svim što imaju, a imaju svašta. Eno tamo na prozoru od prikladna komada drveta izrezbarene sklopjene ruke koje je neki vojnik u časovima odmora oblikovao. Ovdje se u razgovor uključuju i prisutni Zagrepčani, oni za koje se Lovinčani ne mogu načuditi da su došli braniti ova brda i to dobrovoljno. A Zagrepčani se opet čude njima.

Pri dolasku onih već spomenutih konja u Starigrad tamo prisutni Lovinčani skupili se oko njih. I odmah dovikuju: "Eno Mrkova strica Pave, eno Prama strica Grge, a ono je kobila Sivka tete Mare, i tako sve od konja do konja poznali ih sve do zadnjega. I milovali ih kao da su djeca. Još veće zaprepaštenje izazivaju iznenadnim spominjanjem svojega blaga. Rijetko, uistinu rijetko spomenu dječu, roditelje, ženu, ali blago... Iz dna im se duše otkine uzdah:

- Tko zna što se dogodilo s mojom Zlatuljom, baš se prolitos trebala oteliti – reći će jedan, a drugi se kratko nadoveže:

- A moje dvi raniteljice, Rumenka i Garova, a ovce, uprav sam i' bija skupija tridesetak, a sad tko zna di su?

Da, blago je oduvijek njihovo najveće bogatstvo, za njega se živi i od njega se živi. Ukućani su im kako-tako zbrinuti, ali blago; samo su ga odvezali u staji i ostavili da ne skapa od žedi ili vatre i otišli bez nade da će ga ikada više vidjeti...

Odlazimo. Udaljujemo se od visina i vjerojatno svatko u sebi misli kako smo dobro prošli. Svakako bolje od Ozrena Lukića kojega je tamo negdje kod Malovanskoga jezera dana 15. srpnja 1992. godine presrela salva metaka. Hodajući stazom razrovanom konjskim kopitim i spuštajući se sve niže prema Borisovu domu, kojiput sijevne misao: a što bi bilo da su nas uhvatili – četvoricu vojnika, starigradskog župnika i poznatog im veterinaru, odnosno one koji bi preživjeli eventualni okršaj? Pa, bila bi to divna predstavica negdje s one strane, pa šest pari ušiju, pa noseva, prstiju, ruku i onih organa na koje se i u

pristojnom društvu često pomisli, a manje o njima govori, dok na koncu ne bi vatra sve to izmiješala, a vjetar kosti sijao po pustim poljima... Takav je tamo običaj i tako se to događa!

I dok nam uzburkane misli još više uzburkava preskakanje lokvica i kamenja na stazi kao i pomisao da smo svakim korakom sve dalje od kritičnih mjesta, utjehu nam pruža nepredviđeni susret s jednim Lovinčaninom i njegovim mislima. Kad je čuo da ima u planini i vojnika iz Gospića kratko je odsjekao: "Kad rat dovrši, između nas i vas ne smije biti više nikoga."

Za one koji se imalo razumiju u lički zemljopis jasno je što bi to trebalo značiti.

On i mnogi njegovi sumještani čekaju u

Starigradu i vjeruju u povratak kući preko planine. Putem kojim su i došli ovamo. Otići će bez igdje ičega i doći na svoje temelje na — ništa. Slučajno se omakne pitanje:

— Pa kako ćete kući, a tamo je sve spaljeno?

— Da, tamo nemam ništa, kuću su mi zapalili, blago odveli, crkvu srušili, ali sam bogatiji nego ikada u životu.

— Kako?

— Danas imam svoju državu i ona će mi pomoći da se okućim! A ja i danas i uvijek sve žrtvujem da je ne izgubim nikada više.

Već po mraku, nas se dvojica vraćamo poznatim nam putem. Ne pričamo puno, ali nam je u glavi misao: može li itko iznevjeriti ove ljude i njihovu vjeru u naše sutra.

Sijelo na Češljakovačkom visu

MILAN KAUČIĆ, Požega

Češljakovački vis ili Veliki vrh, kako ga naziva seljak u njegovom podnožju, dočekao nas je kao neko blaženstvo. Sa svojim prirodnim oreolom, on je jedan od svetinja slavonske ravni i svih plodova u utrobi njenoj. Rose mu žubore daleko u potocima i kipe u loncima. Njegov se vrh među prvima zimi zabijeli, a u podnožju su mu šumska jagoda i malina najslade. Nedavno su dvrosječe na njegovom zaobljenom visu ostavili samo jednu mladu bukvu sjemenjaču, da posije šumu. Danas je već bukvin gustiš ojačan. Jedva nas je nadvisio, ali obećava da će za nekoliko godina tu izrasti lijepa, mrlada, bukova šuma. Sam vis i njegov okoliš pod mladom branjevinom siguran je zaklon za plahe šumske životinje. Uz utabanu stazu što se odvaja od nedaleke Slavonske planinarske transverzale do njegova vrha izrasla je visoka trava i paprat. Požutjela kao dukat, u ovo kasno podjesenje, lagano se talasala na blagom prohladnom vjetriću. U osami tu zaliježe srna i njeno lane, šulja se divlja mačka i sunča riđovka, a u plavim

nebesima grakće gavran i klikće žuna. Malo niže, južnije, pored golemog bukovog panja, na čijem se rezu godovi mogu lako izbrojiti i preko stotke, kamene gromade oblikovale su nešto poput prirodnog prijestolja. Nije bilo boljeg mjesta za odmor.

U daljinji, bez sevdaha i teferića, diže se iz izmaglice kao neka ukleta fatamorgana, Bosna i Vlašić. Desno se vidi Borje, pa Kozara, daleka i čemerna. Motajica je u podnožju nedaleke Požeške gore izronila iz jesenske posavske magle kao prijeteći komšiluk.

Od nas četvorice, svaki je na svoj način u tim daljinama našao nešto svoje, svoju Bosnu, planinarske uspomene, susrete s ljudima. Ivo — "Mali pajdo", rođen je u Bosni, Stipo je Hercegovac, Joka iz Čaglina, a ja Podravac, od Orahovice. Svi smo mi nekada šetali Olimpijskim Sarajevom i bosanskim krajolicima punim vdrine, na Baščaršiji kod nogometara Ferhatovića jeli somun, pili vodu na Treskavici, mezili sir na Vlašiću i Vranici, divanili s mladom čobanicom na Prenju i slu-

šali sevdalinku, najljepšu bosansku ljubavnu pjesmu, sjetnu i uvijek pomalo tužnu. Svi smo još u srednjoj školi čitali Andrićevu "Na Drini ćupriju" i u zanosu recitirali rodoljubne stihove Alekse Šantića "Ostajte ovdje, sunce tuđeg neba neće vas grijat k'o što ovo grije". U surovoj stvarnosti svega netragom nestao. Nema više na Drini ćuprija, ni bosanskih kasaba u kojima se križao folklor i vjera Istoka i Zapada, gdje se jeo dobar ćevap i pila boza. Kao da je ostala samo prokleta avlja. Nema više ni šala o Sulji i Muji, prostodušnim Bosancima što su kao drvosječe odlazili u pečalbu i "gastarbajtrali" u kanalizacijama Münchena i Beča, te usput pjevali: "Koga moja čakija ubode ..." i psovali Gavrila Principa i naše bivše bratsko-jedinstvo.

Ej! Bosno! Bosno! – zajeći nešto u meni ... tužno.

Nekako, umorni, umorni od Bosne, od tugovanja, pokušali smo duši namaći vedrije prostore. Malo je tu pomogla i Stipina rakija. Gutljaj jake šljivovice vratio nam je pod noge naše čvrsto slavonsko tlo. Uokolo je blistalo Slavonsko gorje. U njemu se sunovraćaju ponori, vrtače, uviraljke i strše stare srednjevjekovne ruševine. Gdje ljudska noga danas još rijetko kroči, nagnijezdilo se na stotine hladnih izvora, brzaca i vodopada. Istočno na obzoru, u samom podnožju Požeške gore, u daljini se nazire Pleternica. Uz Londžu koja je u donjem slivu udarena "pod špagu", i Orljavu s njenim zelenim virovima i

vrbicima gdje se gniježdi divlja patka i šuška mir i još u bistoj vodi praćaka vidra, niklo je naselje. Okolo je poljadija gdje je brdo bundeva, na muljevitim talozima skrilo u njeda zlatnu žilu kucavicu slavonske crnice. Između ravnih otkosa i gorskih vinograda priroda je još u tercijaru tu otvorila Orljavска ili Pleternička vrata. Kroz njih je domaći čovjek s komadićem kruha i slaninom pod miškom odlazio na sve četiri strane svijeta da pipne nepoznato. I povijest je ovdje na raskrižju puteva utirala svoje ožiljke i donosila pokoju radost. Usputna Požeška gora i brdo Starac (347 m), odakle pleternički planinar kreće na svoje skitnje, udomila je nekoliko ruševina srednjevjekovnih gradova. Sa Starca na putu prema unutrašnjosti Požeške gore, nedaleko je i tajanstveni Viškovački grad. O visokoj mračnoj kuli i zidovima od preko dvadesetak metara malo se sve do današnjih dana saznašlo. Skriven u gustim šumama na visini od 364 metra kao da još samo čeka da mu Zub vremena konačno skroji sudbinu.

Hoćemo li? – izusti Joka.

Sručili smo se na Trišnjicu prečicom po red izvora Antunovca. Uz samu vatrenu buktinju na trišničkom ognjištu, nastavili smo raspaljivati uspomene iz gore. Na trpezu smo izvadili zajednički planinarski zalogaj. Pod jasnoćom plavog svoda osjećao sam kako nam dušu oblijeva prava bezbrižnost. Oko sebe, kao neku nagradu, gledali smo akvarel zlatnih jesenskih boja.

Zimski motiv s Papuka

Foto:I. Jakovina

O pjevanju u planini

IGOR ANDREIS, Zagreb

Planinarski su izleti gotovo uvijek praćeni pjesmom. Pjeva se u prirodi, pjeva se u planinarskim domovima, pjeva se na polasku i na povratku. Često sam se pitao zašto je pjevanje na izletima toliko omiljeno, no moram priznati da do sada nisam uspio naći zadovoljavajući odgovor. Štoviše, izletnici-pjevači sve više me ispunjavaju čuđenjem. Pokušat ću objasniti svoje viđenje fenomena pjevanja, iako znam da ću na sebe navući gnjev i mržnju mnogih planinara.

Pjevanje bi moglo biti opravdano iz nekoliko razloga. Prvo, pjevači (a i slušači kojih uvijek ima u blizini) mogli bi uživati u umjetničkom doživljaju otpjevanih pjesama. Razumljivo je, međutim, da to ne dolazi u obzir. Pjevači redovito nisu profesionalci, nego dobromanjerni i neuki amateri čiji su glasovi ponekad obojeni prethodnim alkoholnim zbivanjima. Umjetnički uživati u ljepoti tekstova. No, ako se prisjetimo riječi pjesama koje su redovito na programu (a tih pjesama nema više od dvadesetak), onda ti tekstovi ne bi mogli zadovoljiti ni najblaže literarne kriterije. Osim toga, oni su već toliko puta pjevani, da im je sadržaj izgubio svaki smisao i pretvorio se u puko nadovezivanje nepovezanih riječi. Preostaje, dakle, treća mogućnost: zajedničko pjevanje pridonosi osjećaju pripadnosti društvu koje pjeva; drugim riječima, pridonosi osjećaju zajedništva. Iako se mnogi s time neće složiti, čini mi se da se pjevanjem postiže upravo suprotan učinak. Za vrijeme pjevanja prestaje, zapravo, bilo kakva komunikacija među ljudima. Pjevači se pretvaraju u pojedince koji se, ispuštajući iz sebe zvukove i riječi, zatvaraju u nekakav vlastiti svijet i gube svaki dodir s ostalim članovima društva u kojemu se nalaze.

Ovaj i idući članak o pjevanju prenosimo iz broja 4 šapirografiranog glasila PD Kliničkog bolničkog centra "Maksimir" u Zagrebu koje pod naslovom "Danika" povremeno izlazi posljednje dve godine. Prenosimo ih jer odišu svježinom i humorom, premda će se neki čitatelji prepoznati i - naljutiti. Zanimljivo je da se Igoru idućim prilogom suprostavlja nitko drugi nego njegova supruga, ali članica PD "Novi Zagreb". Iako je Igor urednik "Danke", u demokratskom planinarskom duhu dopušta "kontru" svom "protivniku" iz drugog društva. Dodajmo da je Igor pripadnik poznate glazbene obitelji i da je njegov otac napisao "Historiju muzike" u tri debela toma. (ŽP)

Razumije se da sam se i ja na izletima često našao u društvu koje pjeva. Međutim, to sam uspio pretvoriti u vrlo zanimljivu zabavu koju preporučam i drugima. Našavši se u takvoj grupi, marljivo otvaram usta (kako mi se ne bi prigovorilo da se izdvajam iz zajedništva) i pritom promatram pjevač-individualce kako se, svaki za sebe, zatvaraju u oklop pjesme koja je na rasporedu (Beži Janec, Plovi barka ili neka druga strahota) i pritom su uvjereni kako doživljavaju osjećaj pripadnosti pjevačkoj zajednici. Upravo je dirljivo gledati kako jedni kolutaju očima, dok ih drugi drže smjerno zatvorenim, a treći ih upiru negdje u prazno. Neki šire ruke, a drugi njima mašu vjerujući da time daju takt ili nešto slično, no nitko ih ne zamjećuje

ni ne vidi, jer su svi u svojim ljušturama i nemaju pojma što se zbiva oko njih. Takvo se pjevanje obično proteže u nedogled, na užas ostalih, razumnih sudionika izleta. Čim jedna od pjesama utihne i ostali se ponadaju da će se pjevači iz svog svijeta vratiti u stvarni svijet, netko započne novu pjesmu (razumije se, ne novu, jer su se sve pjesme izredale bar deset puta), i sve počinje ispočetka.

Na jednom od izleta (čini mi se da je to bilo u domu na Zavižanu) jedna grupica je kartala, a ostali su pjevali. Budući da (sramota je priznati) ne znam belu, a o pjevanju mislim ono što mislim, promatrao sam obje grupe. Kartaši su se prepirali, predbacivali jedan drugome loše odigrane karte, demonstrativno bacali karte po stolu; ukratko, komunicirali su, što je bilo očito iz njihovih riječi, pokreta i mimike, i pritom uživali. Pjevači su pak nalikovali na kipove – bezlične, beziz-

ražajne i odsutne, zatvorene u ljušturi svojih pjesama, bez ikakve povezanosti s lijevim ili desnim susjedom-kipom. Ni traga nekom zajedništvu! Naprotiv, potpuna otuđenost, koja gotovo graniči s autizmom. Neki pjevači (ne smijem ih imenovati) idu u svojoj pjevačkoj revnosti čak tako daleko da u kućnoj radnosti izrađuju pjesmarice formata prikladnog za nošenje u džepu naprtnjače te ih, čim se ukaže prilika za pjevanje, vade i dijele svojim, nažalost brojnim istomišljenicima.

Da zaključim. Čini mi se da su pjevanje i društveni život na izletima nespojivi. Smatram da su sve druge aktivnosti korisnije i društvenije od pjevanja: kartanje, prejedanje, tračanje i olajavanje članova koji nisu došli na izlet, pa čak i razglasbanje o političkoj situaciji. Ipak, ima jedna aktivnost koja je još besmislenija od pjevanja: plesanje. No, o tome možda nekom drugom prilikom.

Pjevanje i pjevačko prigovaranje

ANA ANDREIS, Zagreb

Jeste li kada promatrali na TV-ekranu pjevače isključivši prije toga ton? I oni najbolji, najkvalitetniji i najozbiljniji izgledaju vrlo glupo. A ipak su cijenjeni, kao i skladatelji koji su glazbu stvarali. Reći će neki da su u pitanju umjetnička djela i umjetnici. Slušači tih djela često ih slušaju zatvorenih očiju, i zatvoreni u "svoju ljuštu" prepustaju se glazbi koja, u to zaista vjerujem, oplemenjuje i razgaljuje dušu. Oduvijek su glazba (vokalna i instrumentalna) pa i ona strašna aktivnost – ples – bili duboka potreba čovjeka, i samo čovjeka. U tuzi i tjeskobi, u veselju i sreći, uz pomoć glazbe čovjek izlazi iz sfere realnog života i otvara svoje emocijske ventile.

Slažem se s time da pjevanje neprofesionalaca najčešće zvuči loše, a pogotovo onima koji samo slušaju (jer ne znaju pjevati ili se ne znaju opustiti na taj način). Stoga je hvalevrijedan svaki pokušaj da se u amaterskim društvima pokuša vježbanjem (češćim pjevanjem) i izborom pjesama dostići što bolja kvaliteta izvedbe i suglasja. Sasvim je svejedno što pri tome pjevači rade – mašu

li rukama ili gledaju u prazno – važno je da osluškuju svoj glas i glasove drugih, da se što harmoničnije uklope u cjelinu i da uživaju u eventualno postignutom suglasju.

Ako u ovim našim teškim vremenima padne i po koji "Beži, Jankec" ili slično, ako se pritom netko razmašte ili čak preglasno pjeva, znajte da se čovjek opustio, na čemu mu treba zavidjeti.

Sretna sam kad upadnem u kakvu pjevačku zajednicu, a žao mi je kad je ona kvalitativno heterogena. Uživam kad se glasovi dobro usklade i otpjeva pjesma "sotto voce". Daleko je bolje kad pjevači znaju tekst pjesme koju pjevaju, nego kad mumljanjem nadomještaju nepoznavanje riječi. Predlažem, dakle, pjevajmo i dalje, pjevajmo kad nam se pjeva. Pjevajmo istiha, probrane pjesme (makar samo dvadesetak istih), njegujmo glasove i dobro pjevanje. U mješovitom društvu (pjevača i nepjevača) ovim potonjima preporučam da nadu neki drugi način da se zabave, pa makar to bilo i ogovaranje pjevača. Jer, "de gustibus...".

Daleko je Klek

Zapis planinarskog outsidera s izleta u rano ljetu 1990. g.

MARTIN SUŠAC, Zagreb

Taj Klek je, sada znam, najpoznatija i, skoro bih rekao, banalizirana planinarska meta u Hrvatskoj; ali ja za nj naravno nisam znao sve dok se nedavno nisam upisao u planinare. A i tada sam saznao slučajno, od jednoga starijeg planinara koji mi je rekao da će, nakon bogzna koliko puta, ponovo u nedjelju opet na Klek u društvu planinara iz našeg Centra. Naime, on se barem jednom tjedno neizostavno morao nekud penjati – to mu je valjda tako urođeno. A kako te nedjelje naši nisu ništa planirali, on se pridružio onima iz Centra. Što se mene tiče, priznajem, bilo mi je dragو da se u nedjelju nikud ne ide. Imam izgovor: ne ide se i što mogu, a u stvari ježio sam se i na samu riječ penjanje. Medutim, kad mi taj čudak, to jest, oprostite, fanatik penjanja reče da im se i ja mogu pridružiti na Klek, iščeznu mi sva radost: otpao je onaj izgovor objektivne nemogućnosti i više ničim nisam mogao pravdati svoju, moram reći, urođenu lijenos. Kud li ga samo sretoh, tog planinarskog dogmatika, jednoumnika jednog, prosiktah u sebi, a njega istodobno uljudno zamolih da osigura jednu kartu i za mene u autobusu. Ali on odbrusi da to moram sam, te odmah pođoh s njim u Centar. I dok sam tamo uplaćivao za autobus jednoj postarijoj ali vitkoj i izvanredno pokretljivoj dami (sjarko crveno nakarminjenim tankim usnama), pomislih da će i ja biti tako vitak i žustar samo ako se budem redovito penjao, i to me malo razvedri; ali za svaki slučaj – nisam bio nimalo siguran da se ipak neću predomisliti – upitah istu gospodu hoće li mi vratiti novac ako se predomislim, to jest – hitro se ispravih – ako budem spriječen. Nema problema rekla je, i lako posprdno dodala:

“Nije vrag da ste se uplašili, tako feš gospon?”

Čitala me je, dakle, i lukavo podišla. Da-vo jedan! Ali ono “feš gospon” svejedno me malo ozari. I kako sad da odustanem? Nije red, a nije ni pristojno, zaključih.

Tog sunčanog jutra kad smo na ugovernom mjestu nakon kraćeg čekanja ulazili u prispjeli autobus, ona vitalna gospođa s popisom u ruci svakom od nas pročitala je broj sjedala, a i na papiriću na samom sjedalu bilo je ispisano ime. Moja suputnica, mlađa osoba ugodne vanjštine, zvala se Ivanka. Hajde, Bože pomozi, pomislio sam, nije loše počelo; a napominjem da sam je kad je stigla pristojno pozdravio lakim naklonom glave uz veoma diskretan smješak. Ali, zbog nečeg, rekao nisam ništa; a nije ni ona. Možda se razočarala kad me vidjela, pomislih rezignirano, i odlučih da ne kažem ništa; čak ni ono o krasnom danu i slično. A u svakom slučaju bit će fin kako i dolikuje, zaključih odlučno.

Uto nas je preko zvučnika pozdravila rečena vitalna dama onako sve skupa, a posebno jednoga bivšeg općepoznatog visokog rukovoditelja (sad bismo rekli čelnika) kao i njegovu novu suprugu i kćerku. Svi smo im srdačno zapljeskali, iako smo im, siguran sam, u većini bili stranački protivnici. (Eto, što ti je prava demokracija, zadivih se u sebi.) Zatim je ista dama izložila program puta. Idemo do Ogulina a usput ćemo navratiti u jedan pravoslavni manastir, zatim ćemo poći do izvora nekog potoka, pritoke rijeke Dobre, a onda na Klek – tko bude htio; ostali će na akumulacijsko jezero. I tako, pošli smo.

Autobus je bešumno i suvereno klizio bez treskanja po zagrebačkim ulicama i raskrižjima, a kad se dokopao karlovačke autoceste pokazao je svu eleganciju jedne solidne i kompaktne tehnike. Nakon Karlovca zaustavili smo se kod neke veće gostionice uz rijeku

Dobru. Naslonjen na prsobran na obali rijeke, dok su drugi otišli na kavu ili se okolo muvali, promatrao sam jedva primjetljiv tok mirne zelene vode koja se ljeskala na jutarnjem suncu, i nekakve patke potpuno nalik na divlje, ali se nisu uplašile ni panično bježale kao one prave divlje, već su smireno plivale uz betoniranu obalu tik ispod mene. Čak sam i rukom mahnuo da ih uplašim, ali nimalo nisu marile, ni one ni pačići, već su svako malo nekako okomito glavom zaranjale u vodu tako da im je iz vode virio samo rep i žute noge sa žutom kožicom među prstima. To su činili i pačići ali nekako posebno dražesno. Onako maleni pa znaju kao veliki, gotovo sam se nasmijao uzalud ponovo mašući rukom da barem njih preplašim.

“Čudite se”, rekla je jedna zrelja gospođa smiješći se i naslanjajući se na prsobran pored mene. “Ne smijete ih uz nemiravati; one su zaštićene”, upozorila je.

“Te se baš i ne daju uz nemiriti, kao da nisu divlje”, rekao sam nemarno kao staroj poznanici, jedva je i pogledavši (a nismo se nikad vidjeli).

“Pa i nisu posve divlje”, kazala je na isti način. “To su neke polupripitomljene, navodno iz Slovenije, zaštićene od lova”, objasnila je.

“E, da sam lovac one bi za mene bile stoposto divlje. Uostalom, ni po čem se i ne razlikuju. A baš su tuste, kao stvorene za ražanj”, konstatirah čeznutljivo, a ona se nasmijala:

“Opet koristoljubac!” reče. “A zar nisu ljepše ovako u prirodi?”

“Slažem se. Ali su, mislim, ljupkije onako reš pećene na ražnju”, odgovorih s podmuklim podsmijehom. Onda netko viknu: “Polazak” i mi požurisemo prema autobusu, a ona usput dobaci:

“Izgleda, nemate smisla za ekologiju”.

“Ja sam predsjednik ekološkog društva”, doviknuh za njom dok se gurala prema prednjim vratima.

“Teško ekologiji”, čuo sam još kako kaže i više je nisam vidio (ili je više nisam prepoznao u grupi). I dok sam se penjao na zadnja vrata učini mi se da sam ipak malo pretjerao i ponovo čvrsto odlučih da budem suzdržan i da ne smijem lagati, ni u šali.

Zatim smo se zaustavili kod spomenutog pravoslavnog manastira. Prije toga vodič nas je upozorio da je red kad uđemo da kupimo svjeće i da ih zapalimo na dva označena

mjesta, jer da je to običaj kod pravoslavnih; a osim toga da dobro pogledamo ikonostas i zidne slike.

Manastir, zapravo crkva, nalazio se na jednoj livadi. Neka starija žena odjevena u crnu haljinu i zabrađena crnom maramom sa sandalama na bosim nogama kazala je da je igumanija jutros otišla na neki crkveni zbor, ali da će nas ipak uvesti, te je otključala vrata i pustila nas unutra. Sviće nisam kupio zbog guranja, a nije ih kupio ni bivši čelnik ni nitko od njegovih. Slike, odnosno ikone, bile su uglavnom iste kao i u svim pravoslavnim crkvama. Ipak sam ih pažljivo razgledao. To su također čelnik i njegovi činili grupno. A dvije-tri one žene odjevene u crno odgovarale su na brojna pitanja koliko su znale i neprestano žalile što nema igumanije koja sve to puno bolje zna.

Onda smo otišli u Ogulin u neku gostionicu da nešto jedemo prije penjanja. Svi su ponijeli ponešto; pogotovo žene, i to neke vrlo obilno. Ja nisam ponio ništa pa sam naručio grah s kobasicom. Bila nas je puna sala, s puno glasnog žamora. Grah je bio ukusan i odmah se prekorih kako da ja nikad ne uspijem skuhati tako dobar grah. Rekao sam to i trima nepoznatim damama što su sjedile sa mnom za stolom i počele postavljati svoje jelo.

“O, to je vrlo jednostavno”, gotovo su kliknule one skoro u jedan glas očito obradovane da se našla nekakva tema za razgovor.

“Stvar je u zapršci”, važno je kazala najstarija, toliko autoritativno da su one dvije odjednom zašutjele, učinilo mi se, malo povrijedene. “A za zapršku treba ucvrkati ulje”, nastavila je ista gospođa, “i staviti žlicu ili dvije brašna i mijesati na jačoj vatri sve dok brašno ne pocrveni, te onda sve to sasuti u već kuhanj grah i pustiti da još malo provrije”.

“Zaboravili ste papriku, gospođo”, ozbiljno je pripomenula druga, naglasivši ono “gospođo”, i važno zašutjela.

“Ništa od tog ne treba”, odlučno je odmahnula rukom treća upravo kad je ona prva zaustila da još nešto kaže. “Jednostavno treba”, nastavila je treća, “pri kraju kuhanja polako sipati u grah par žlica brašna i pri tom stalno mijesati da se brašno ne zgruda. A ako baš hoćete, gospodine, moj savjet, onda uopće nemojte stavljati nikakvu zapršku već radije zelenja kao u juhu i par cijelih krumpira, glavicu crvenog luka, malo slanine a može i jedan sitno izrezani česam češnjaka. Dalmatinci, drage gospođe, nikad ne prave zapršku,

pa što im fali?" – na kraju je naglasila obraćajući se onoj prvoj, ali kategorično. K vragu i moj grah i zaprška; kud ga uopće spomenuh, pomislih; još će se i posvađati; samo da se ne počupaju, uplaših se, a onda začuh onu prvu:

"Gospođa je, čini se, Dalmatinka...", ali nije dovršila jer je treća skoro nestrpljivo i jetko presječe:

"Nije važno, gospođo, i da jesam ali – ako baš hoćete znati – nisam."

"A ja vidite, gospođo, jesam", reče prva i malo uzdignu glavu. Ona treća je kao iznenadeno pogleda, a ja se odmah pomirljivo umiješah:

"Dobro, kuhat ću i sa zaprškom i bez zaprške i s paprikom i češnjakom, pa što bude ukusnije. Zbilja sam vam zahvalan."

"Oprostite, gospodine, na znatiželji; ali zar vi sami sebi kuhati?" – upita ona druga šutljiva.

"Sam, gospođo, sam; što mogu?" – otužno odgovorih slegnuvši bespomoćno ramenima. Onda me sve tri majčinski pogledaše, a i međusobno se zgledaše s razumijevanjem i pomirljivo. Zatim smo nastavili objed uz lako čavrjanje i poneku šalu sve dok vođa puta nije viknuo: "Pokret! Moramo požuriti, daleko je Klek."

Kad smo sjeli na svoja mjesta u autobusu (ja do prozora) opet sam se uljudno lako naklonio svojoj suputnici uz veoma diskretan osmijeh. I opet joj nisam rekao ništa, ali sada više zbog one moje urođene plahosti (zbog koje, do vraga, tako i jesam prošao u životu. Glupan! – po običaju se prekorih s nekom mržnjom). Međutim, na jednom zavodu moja suputnica se naglo sasvim nasloni na mene.

"Ih, đavo jedan, kako vozi!" – reče kroz lak hihot vraćajući se u raniji položaj. "Još možete štošta pomisliti", dodade ispričavajući se.

"To vam je uslijed inercije, gospođo, odnosno gospodice", objasnih ja učeno i pristojno.

"Ma, šta je da je, ali nisam htjela, bogami. To je on, lopov; kažem vam, šofer", poče me, sad već bez hihota, uvjeravati valjda osupnuta mojom pristojnom ozbiljnošću.

"Dobro, dobro, jasno, tipična inercija. Vjerujem vam, gospođo, odnosno gospodice", rekoh s razumijevanjem, a ona se skoro okosi na mene:

"Ma, što vi to odnosno pa odnosno. Kao da se ne vidi da sam gospodica."

"Naravno da se vidi; apsolutno se vidi. Oprostite" – iskreno se ispričah, a ona se sumnjičavo nasmiješi i odmahnuvši glavom reče tiše kao za sebe:

"Vraga se vidi. Što pričate koješta. Pravo reći ni sama ne znam što sam."

Uto naide drugi zavoj, suprotan onom prvom, i mene jednostavno baci na nju tako da umalo nije ispala sa sjedala. Ona se odmah povrati i opet se zahihota stavivši ruku na usta.

"Vi baš pretjeraste", reče kroz smijeh la-ko me odgurnuvši. "A ovamo tobože ozbiljan i pristojan gospodin; i sijed još. Svi ste vi isti, vragovi jedni."

"Nisam htio, časti mi, gospođo, odnosno, oprostite, gospodice", rekoh u neprilici, a ona se gotovo zaceni od prigušenog smijeha.

"Vi i taj vaš odnosno", jedva smože da kaže. "Zar ne vidite da vam ne stoji? I ta va-ša čast i tobože pristojnost, a ovamo očimice izmišlja", i opet se prigušeno nasmiješio. Onda sam se i ja, svladavajući se, škrto nasmiješio. Jer, nisam bio više sasvim siguran, možda je imala i pravo: možda se i nije radilo baš o čistoj inerciji (podsvijest je čudna, još posve neistražena stvar). A ona me, kad se primirila, još malo pažljivije pogledala i poluožbiljno kazala:

"Ne tvrdim da bi vas trebalo biti stid, ali, pravo reći, ipak bi trebalo; to jest po svim pravilima."

"Kako to mislite, gospođo odno... to jest, gospodice?" – upitao sam sad već opet sasvim pristojno s dozom zabrinutosti.

"On, evo, opet!" – gotovo bespomoćno šapćući uskliknu ona i uz tih hihot dodade: "Baš me hoćete ubiti", ali ne dovrši jer se autobus zaustavi i vođa puta viknu: "Stigli smo na prvu etapu." Dalje ga nisam slušao jer sam bio zabavljen nastojanjem da čujem što izlazeći govori moja suseda. Ali nisam uspio ništa razabrati uslijed opće galame. Jedino na samom izlazu jasno sam razumio njezine odlučne riječi:

"Više neću sjediti s vama, da znate", i prasnuvši ponovo u smijeh otrča držeći ruku na ustima. Neka nasmiješljiva i dobra duša, pomislih gledajući za njenom skladnom pojmom i ujedno psujući samog sebe ("Opet sam zabrljao, dodavola!").

O daljnim etapama ovog izleta na Klek možda drugi put; dakako, uz dobrohotnost urednika.

Planina i žena – slikarska vizija

ADRIAN HORVAT, Čakovec

U planini moramo osjećaje primati. Ne davati. Davanjem osjećaja u tom svijetu osiromašujemo ljudsku dušu, a primanjem obogaćujemo. Ljudska duša je kao i planina. Zar i među ljudima ne postoji razdaljine, nedostupnosti, prijaznost, dubine u duši do kojih ne možemo doći? Penjući se potiskujemo strah, potičemo razum, da bismo osjetili slobodu i radost života. U tome se i najbolje poznaje vrijednost života. Osjećaji koje primamo pri tome neposredna su veza planine, stijene i naših misli. Uz nas se nalaze plohe, crte, linije, oblici. Boje i tonovi. Horizontale i vertikale. Svaki naš pokret vezan je uz plohu, brid, crtu.

Otkrivajući nepoznato u stijeni, planini, otkrivamo i nešto do tada nepoznato u sebi. Spoj planine-stijene. Prirode sa tijelom. Spoj svih tih misli u slici.

Slika mora biti prožeta onim osjećajima koji se javljaju pri dodiru ruke, noge, prstiju sa stijenom. Što znači spojiti svoje misli s ritmikom stijene? Može li se to prikazati?

Naslikati penjača u stijeni, to je realizam. Prikazati ljudsku dušu, misli u spoju sa stijenom, je li to nadrealizam?

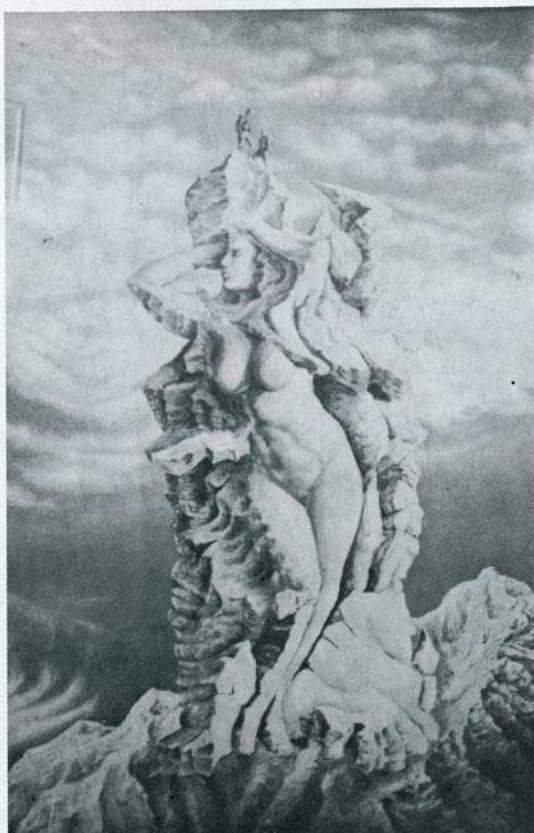
Slika mora biti puna snage, opuštenosti, elegancije i grandioznosti. Mora sadržavati odraz zadovoljstva i opuštenosti pri spajaju s kamenom, dati osjećaj mogućnosti oslobođanja u bilo kojem trenutku, a prožeta simbolom vječne želje za povezanošću. Sve to uz postojeća pravila kompozicije, boje, linije, oblika, ploha, kontrasta, tehnike.

Ali zar i to ne upijamo penjući se? Oko hvata idealne kompozicije, upija boje i kontraste. Tvrde vertikalne stijene ispresjecane horizontalnom ornamentikom u kontrastu s mekim horizontalnim slojevima magli u dolini.

Zašto žensko tijelo? Žena je osjetilno biće. Ljepota tijela. Razum. Žensko tijelo

više priliči spajaju i lakoći gibanja u tom svijetu, a muško tijelo snazi da se istrgne iz zagrljaja stijene. Snažno muško tijelo koje se silom oslobođa stijene je jedno. Žensko tijelo, koje se stijene može oslobođiti elegancijom, ali ne žali, jest drugo. Simbolika slobode, težnje i želje za vječitim traženjem samoga sebe u tom svijetu.

Umjetnost je odraz ljudskog duha koji prima elemente osjetilnosti, nosi slobodu percipiranja prirode. Nadrealizam prenosi

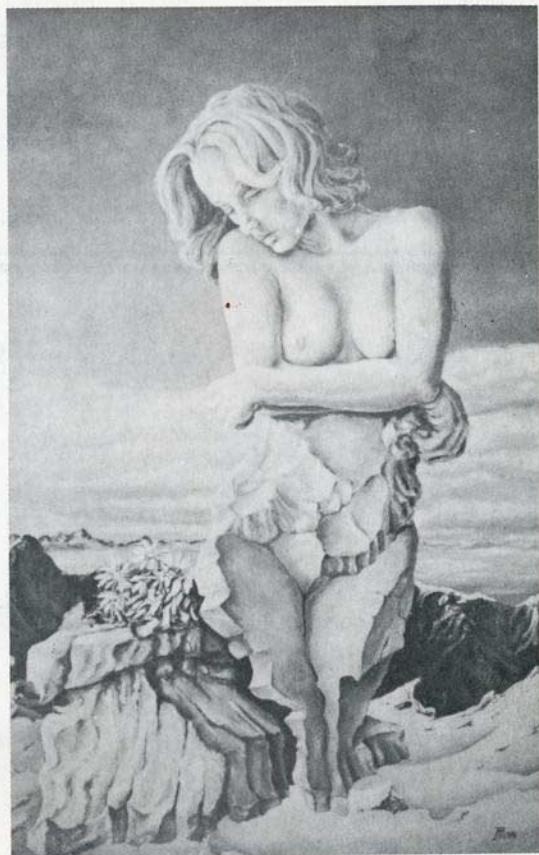
impresije u svijet mašte ne podvrgavajući ih bilo kakvim zakonima logike i standarda.

Alpinizam je sport borbe sa samim sobom. Medij je stijena. Čovjek spoznaje samoga sebe. Svoju duševnu i fizičku snagu. Istovremeno otkriva nepoznato i nedirnuto do toga trenutka u samome sebi i u prirodi, stijeni. Nema gledalaca, ovacija, protivničke ekipe. Sam si sa svojim razumom, emocijama i željama. A vodiš i te kakvu borbu. Oni dolje, na zemlji, ne mogu to razumjeti, a nitko zapravo i ne može shvatiti što tražiš tamo gore. Imaju sreću, jer zapravo i ne znaju za što su sve prikraćeni.

Zato je pokušaj prezentiranja mojih slika putem "Hrvatskog planinara" namijenjen svim planinarima, alpinistima, s nadom da će im, prilikom promatranja, misli odlutati k onim trenucima kada smo osjetili želju da se naše misli i pokreti spajaju s ritmom stijene i planine u jedan medij.

ŽELITE LI IZLOŽBU SLIKA?

Društvo koje želi prirediti izložbu Horvatovih slika može se javiti na njegov telefon 042/818-675 (adresa: 42300 Čakovec, Ujevića 34). Planinari mogu i kupiti neku sliku iz njegove kolekcije. Tehnika je ulje na platnu, veličina od 60 do 100 cm.

Planinarova noga

Prof. dr. ŽELJKO POLJAK, Zagreb

U planinarskim školama učimo kako čuvati srce i pluća, što je svakako važno, jer ako ovi organi obole, postajemo invalidi, ali će nas isto tako i posustale noge prikovati kao invalide te nas tako lišiti planinarske radosti. Zato ćemo u ovom članku iznijeti savjete kako postići da nas noge dugo nose i dobro služe.

● **Žulj na nozi.** To je strah i trepet svakog planinara na dužoj turi. Kad se stvori ovaj famozni mjeđur, a pogotovo ako pukne, obično nema drugog izlaza nego najkraćim putem kući. Dakle, bitno je spriječiti pojavu žulja. Kako? Evo nekoliko savjeta:

– Planinarske cipele trebaju biti veće od onih što ih svakodnevno nosimo, toliko veće da s lakoćom možemo obuti dva para čarapa: najprije pamučne, koje koža dobro podnosi i koje upijaju znoj, a zatim debele vunene ili sintetične, koje će ublažiti djelovanje tvrde cipele na nogu.

– Nikad ne valja na izlet u novim planinarskim cipelama. Šminker i s blistavim cipelama obično se vraćaju kući šepajući. Novu cipelu valja postepeno razgaziti, na kraćim šetnjama.

– Osjetite li pri hodu da vas cipela žulja, ne čekajte do prvog odmorišta jer bi tada moglo biti prekasno. Odmah je skinite, bez obzira što time zaustavljate svoje društvo, i na sumnjivo mjesto zalijepite flaster. Ali ne bilo kakav, pogotovo ne onaj nekoć popularni hanza-plast. Od njega će biti samo još gore. Idealan je flaster mikropor koji možete dobiti u svakoj apoteci. Porozan je i bijele boje, koža se pod njim ne znoji, otporan je na vlagu, pri pranju se ne odlijepljuje, a koži služi kao moćan štit. Na tom mjestu mjeđur neće nastati. Ako ste cipelu prekasno skinuli i mjeđur je već nastao, pa čak i ako je puknuo, nalijepjeni će flaster omogućiti da kako-tako krenete

dalje za svojim društvom. Mikropor flaster može vrlo korisno poslužiti i u mnogim drugim neprilikama, npr. za pokrivanje oguljene kože, rane, posjekotine, opeklina. Ne samo da dobro štiti od onečišćenja nego imobilizacijom ozlijedenog mjesta smiruje bol.

● **Smrdljive noge.** Ta po zlu poznata nevolja osobito je neugodna na skupnim ležištima u planinarskim domovima ili u vlaku kada planinar skidanjem cipela želi odmoriti svoje umorne noge. Smrad je proizvod gljivica kojima veoma prija znojna koža bez pristupa zraka, npr. među nožnim prstima. U nekih osoba gljivice mogu biti tako otporne da ih ne može svladati ni pojačana dnevna toaleta čestim pranjem, upotrebo sredstava za dezinfekciju, mijenjanjem čarapa nekoliko puta na dan i sl. Ipak, lijeka ima! Sjećam se jednoga planinara koji je godinama zbog toga patio. Napokon se odalečio od svoga društva jer je bio neprestano svjestan svojega nedostatka, da ne kažem bolesti. Rješenje je u upotrebi antimikotika, specifičnog lijeka za suzbijanje gljivica. Bilo je dovoljno tri dana primjene i naš se planinar preporodio. Vratio se svom društvu i planinarskom hobiju. Kao jedno od vrlo dobrih takvih sredstava pokazala se krema Dactarin. Dovoljno je bilo njome jedanput dnevno tanko namazati kožu među nožnim prstima i smrad je nestao. Valja ovdje spomenuti da će se neprilika ponoviti uskoro nakon prestanka primjene lijeka, pogotovo ako nosimo čarape od sintetičkog materijala.

● **Ozebljine.** Najčešće nastaju na nožnim prstima. Nakon zimske ture ozebao prst je crven i nesnosno svrbi. Planinar kojemu se to češće događa pita se zašto baš njemu, dok su drugi pošteđeni od te nevolje makar su bili u istim uvjetima kao i on. Na nečiji savjet čak obuva trostrukе tople čarape –

uzalud. Rješenje je vrlo jednostavno: umjesto trostrukih čarapa, veće cipele! Ozeblime nastaju na onim mjestima gdje obuća svojim pritiskom ometa krvni optok, a krv je tkivu, slikovito rečeno, centralno grijanje. Na stijesnjeno mjesto krv ne stiže i, eto ti uskoro ozeblime! Spomenimo i činjenicu da uživatelji duhana više pate od ozeblina, jer nikotin ima svojstvo da stišće krvne žilice na okrajinama, tako da su im prsti već i zbog toga hladniji i, prema tome, osjetljiviji na hladnoću. Uostalom, pametan čovjek ne puši, pogotovo ne planinar koji je ekološki obrazovan i koji zaštitu prirodnog okoliša shvaća kao jedan od glavnih planinarskih ciljeva.

● **Grč u nozi.** Srećom se ta neprilika obično ne događa za vrijeme hoda, nego u krevetu nakon napornog marša. Uzrok je poremećaj ravnoteže elektrolita koji nastaje u tkivnim tekućinama mišića nakon teških fizičkih npora, pogotovo ako smišljenom prehranom nisu bili nadoknadivani u toku dana. Sjetimo se samo koliko elektrolita gubimo znojenjem, a tko od nas, gaseći žed, misli na to da treba nadoknaditi ne samo vodu nego i izgubljenu sol. Neki su ljudi osobito skloni takvoj pojavi, i opet tu prednjače pušači. Sigurnog recepta protiv te nevolje nema. Osim smišljene nadoknade izgubljene soli, valja se tijekom marša strogo držati prokušanih pravila:

- na jedan sat hodanja desetak minuta odmora i to s nogama u povišenom položaju
- pri usponu uvijek gaziti cijelim stopalom, ne samo prstima
- na dug uspon ponijeti dva para obuće, npr. lagane tenisice za uspon i visoke čvrste cipele za silaz.

Kad vas uhvati bolan grč, pokušajte nogu ispružiti postepenim istezanjem i tako čekati sve dok grč ne popusti. Ponekad može koristiti i masaža.

● **Uganuće zgloba.** Najčešće strada zglob stopala, tzv. skočni zglob. Bitno je istoga trenutka poduzeti sve da se spriječi podlijev krvi iz napuknute zglobne čahure: legnuti na leđa s visoko podignutom nogom i odmah, bez oklijevanja zglob stegnuti kompresivnim zavojem. Ako uganuće nije teško, moći će te nakon jednog sata uz pomoć štapa krenuti kući. Nakon nekoliko minuta hoda provjerite nije li zavoj olabavio. Ne postupite li na opisani način, nećete izbjegći neugodne posljedice: zglob će oteknuti i boljeti, a na ozdravljenje će čekati neusporedivo duže. Preventiva: visoke cipele s dobro pritegnutim vezicama.

● **Bol u koljenu.** U planinara je zapravo koljeno Ahilova peta, dok peta uistinu rijetko strada. Koljeno je komplikirano građeno jer ima višestruku statičku i dinamičku funkciju. Osim toga, izgleda, da taj zglob u toku evolucije nije još dovoljno pripremljen za zahtjeve što mu ih čovjek postavlja, a to su, osim pregibanja, i rotacijski pokreti. Planinarenje postavlja dodatne zahtjeve na taj zglob. Počne li vas za vrijeme planinarske ture boljeti koljeno, a pogotovo ako uz to još i otekne, prekinite marš kako god znate. Možda će se bol do idućeg dana toliko smanjiti da se u laganoj šetnji, pa i uz pomoć štapa, vratite kući. Klonite se sredstava protiv bolova jer vas ona varaju. Pomislit ćete: ne boli me više, dakle, mogu opet hodati – a to je posve pogrešno. Ima jedna zgodna uzrečica: Bol je pas čuvar čovječjega zdravlja. To je signal koji treba poštivati jer nam dojavljuje opasnost od akutne upale zgloba. Poštjući ovaj savjet obično ćete za nekoliko dana biti zdravi.

● **Artroza.** Drugačije je s kroničnom upalom koljenskog zgloba, bolje reći artrozom jer je u biti riječ o istrošenim zglobnim hrskavicama, a upala se tek nadovezuje na osnovnu bolest. Pogoda obično vremesne ljudi, s dužim planinarskim stažom. Ne boli jako niti neprestano, bol se pogoršava nakon napora i često se u koljenu čuje škljocanje. Tu lijeka nema. Ako radiološka snimka koljena potvrđi sumnju na artrozu, vaša je planinarska karijera dokrajčena, inače ćete završiti kao težak invalid. Ubuduće se smijete diviti planinama samo još s podnožja ili na projekcijama dijapozitiva. Ostatak zglobnih hrskavica do kraja života trošite na što racionalniji način. Dopuštene su još samo kratke šetnje po lakom terenu. Hrskavicu ne može obnoviti nikakva fizikalna terapija, ona može samo ublažiti simptome.

Mladi će se planinar pitati: kako, dakle, planinariti a očuvati koljena od artroze. Poštujte ova pravila (neka se od njih, kako ćete vidjeti, ponavljam):

– Prvo treba procijeniti jesu li vam noge zdrave. Imate li npr. ravna stopala, nikakvo planinarenje ne dolazi u obzir bez korektivnih uložaka za cipele. Prvi simptom ravnih tabana obično nije u nogama, nego bol u leđima!

– Obuću valja pažljivo odabrati. Smijete štedjeti na ostalom priboru, na cipelama se to prije ili poslije osvećuje. Potplati, a osobito potpetice, moraju biti od gume koja

udarce pri stupanju bolje ublažava nego koža. Okovane cipele spadaju u planinarski muzej

– Još jedanput se sjetite formule: deset minuta odmora na jedan sat pješačenja

– Na silasku s planine nipošto ne trčite kraticama i ne skačite niz sipare, pogotovo ako nosite tešku naprtnjaču ili ako ste nadprosječne tjelesne težine. Pukotine koje pri tom nastaju na zglobovima hrskavicama tada ne osjećate, ali ćete ih skupo platiti nakon nekoliko godina

– Klonite se herojskih podviga kao što su marševi od osam i više sati dnevno, pogotovo ako nisu podijeljeni na nekoliko etapa s dugim odmorima

– Ako ste genetski naslijedili slabije zglobove, tj. ako su vaši preci prije staračke dobi morali hodati sa štapom, pripadate rizičnoj skupini i bolje je da se svrstate među šetače nego oštре planinare. U planini zaštivate koljena od hladnoće i pojačajte ih elastičnim zavojem.

Ako je artroza samo početna i nije jako razvijena, smijete samo na luke planinarske šetnje, sa što manjim teretom na ledima. Klonite se društva poljetnih planinara trkača. Korisno je smršaviti ako imate višak kilograma.

● **Upotreba štapa.** Štap pri hodu rasterećuje koljena za 5-6 kilograma na svakom koraku. Sad malo računice: ako pješak učini 45 koraka u minuti, to je 2700 koraka na sat. Ako pri svakom koraku odtereti noge oslanjanjem na štap za pet kilograma, ukupno odtereće iznosi po satu 12 i po tona ili

više od 100 tona u osam sati hoda! Danas se u inozemnim trgovinama planinarske opreme mogu nabaviti vrlo praktični trodjljni teleskop-štapovi, koji se nose složeni u naprtnjači. Težina im je oko 25 dekagrama a izrađeni su tako da i u snijegu pružaju uporište poput skijaških štapova. U središnjim Alpama danas su postali uobičajeni dio opreme. Iskusni planinari znaju zašto.

● **Proširene vene.** Postavlja se pitanje mogu li dugogodišnji planinarski napor uzrokovati proširenje vena na nogama (varice). Mogu ako nožnim venama, pogotovo njihovim zaliscima, ne omogućimo potreban odmor u pravilnim razmacima (već spomenutih 10 min na sat), a tome valja dodati i vrlo važan savjet: odmor u vodoravnom položaju, čak s malo povиšenim nogama. Taj savjet vrijedi ne samo za planinarenje nego i za svakodnevni život, pogotovo ako vaše zanimanje zahtijeva dugotrajno stajanje na nogama ili hodanje (preko dana često nakratko prilegnuti!). Onome tko brine o higijeni svojih nogu planinarenje neće oštetiti vene, ali ipak valja uzeti u obzir mogućnost naslijedene sklonosti – tada proširenje vena nastaje bez obzira na planinarenje. Smije li planinariti onaj tko ima proširene vene? Svakako, ali uz strogo poštivanje opisanog načina odmaranja i uz upotrebu zaštitnih elastičnih čarapa.

Budete li poštivali sve iznesene preporuke i savjete, veliki su izgledi da vam noge neće zbog planinarenja dotrajati prije reda nego da će vas dobro služiti do duboke starosti.

Foto: Ž. Poljak

Kapetan Noelovo osvajanje Everesta 1922. godine

DAVID L. CLARK

Danas, živeći u eri užitaka što nam ih pružaju pokretne slike, jednostavno je prihvatići kao gotovu činjenicu lakoću kojom slike globalnih događaja svakodnevno dopiru do televizije. Ali, bijaše nekoć vrijeme kad je fizičko dosezanje stanovitih odredišta bilo nesigurno, vrijeme kad su kamere bile neisprobana novost, kad su slike iz udaljenih kutaka svijeta mjesecima putovale do svojih gledatelja. Unatoč takvim nedostacima, neustrašivi pioniri, koji su tokom svojih putovanja često morali improvizirati i iznalaziti vlastitu opremu, snimali su uspješne filmove.

Najranijim snimateljima, posebno onima koji se odvažiše putovati na udaljena mjesta, surovost njihovih putovanja bijaše često isto toliko izazovna koliko i sam rad s kamerom. Nažalost, većina ovih ranih filmova danas nezamijećeno leži u različitim arhivima, a sami snimatelji tijekom vremena bivaju postupno zaboravljeni.

Nedavno sam producirao dokumentarni film iz serije "istraživač" ("Explorer") Nacionalnog zemljopisnog društva (National Geographic Society) naslovljen "Odvažni snimatelj" ("Cameraman Who Dared"), predstavljajući neke od svojih raznih filmskih pionira koji su se prvi osmijelili otići u džungle, na planine, u borbu i na more. Posebno me se dojmio engleski snimatelj s kojim sam vodio razgovor i koji se, iako u 98. godini života, još uvijek živo sjećao svih iskušenja što ih je prošao kao prvi čovjek koji je prije nekih šest i pol decenija snimao Mt. Everest. Njegovo ime je kapetan J. B. Noel, a njegov put do Everesta bio je neobičan.

John Baptist Noel imao je 22 godine i bio mlađi oficir u britanskoj vojsci kada je zatražio postavljanje za kapetana u sjevernoj Indiji. Obuzet idejom nalaženja puta do najviše zemaljske planine on je, tokom dvomjesečnog ljetnog odsustva, krenuo prema Everstu. Obojivši u smede svoju svjetlu

englesku kožu i kosu, navukao je tradicionalnu tibetansku odjeću i spremio se na put s nekolicinom lokalnih brđana i dvotjednim zalihama hrane. Ali bila je to 1913, bijelcima je bio zabranjen ulazak u Tibet i pristup njegovoј svetoj planini, zvanoj Chomolungma, "majka božica svijeta", i nijedan zapadnjak to nikad prije nije ni pokušao.

Nakon gotovo dva mjeseca potajnog putovanja nesmiljenim ravnicama i gorama Ti-beta, mlađi Noel stigao je na 40 milja od Mt. Eversta prije no što se suočio s tibetanskim vojnicima i bio primoran na povratak. Bilo je to najbliže što je bijeli čovjek ikad prišao Everestu. Vrativši se u svoj pješadijski puk sa skoro mjesec dana zakašnjenja, Noel je to svom zapovjedniku opravdao gubitkom kalendara tokom prelaska ledeničke rijeke. Mogao je biti predan i prijekom sudu, ali umjesto toga samo mu je rečeno da naredni put ponese dva kalendara.

Mladenački "ispad" ove vrste doveo bi, sam po sebi, karijere mnogih avanturista do vrhunca, ali ne i u slučaju Noela, koji je bio odlučan u namjeri da iskusi veliki Everest. Neustrašen neuspjehom svoga prvog pokušaja, kovao je nove planove. Prije no što će ponovno pokušati, morao je preživjeti strahote frontovskog ratovanja u prvom svjetskom ratu.

Godine 1914. pozvan je u sastav lične kraljeve jorkširske lake pješadije u Dublinu. Odatle se ukrcao na transportni brod za Havre u Francuskoj, a zatim u stočni vlak za Mons. Tamo se loše opremljena britanska vojska ogledala s goropadnim njemačkim snagama. U akciji koja je polučila strašne žrtve, Noel je, začudo, neozlijeden preživio bitke kod Monsa i njemačku bitku klornim plinom kod Ypresa. U bici kod La Cateua njegov puk od 600 ljudi bio je nadjačan u omjeru

četiri na jednoga i Noel je bio jedan od samo 20 preživjelih te je odveden kao zarobljenik. Pobjegavši iz zarobljeništva, dva i pol tjedna se skrivaо u šumi danju i putovao samo noću, slijedeći zvijezde na zapad sve dok se nije ponovo priključio svojim trupama.

Naredna Noelova prilika za izazov Everesta pojavila se 1922. kad je prvi pokušaj da ga se prepenje službeno pokrenulo Kraljevsko Zemljopisno Društvo (Royal Geographical Society). Pribavljenja je dozvola za uspon od tibetanske vlade i Noel je tražio da krene kao službeni fotograf. Ali u to vrijeme postojao je među članovima ekspedicije značajan otpor prema ideji da u svoje redove prime snimateljsku osobu jer su oni penjanje držali džentlmenskim sportom i nisu cijenili nepristojno nametanje filma čistoći njihovih pregnuća. Međutim, kako sva neophodna sredstva za ekspediciju još nisu bila osigurana, a Noel je pronašao sponzore koji će u zamjenu za njegove filmske snimke platiti put, bio je prihvaćen.

Noelov interes za snimateljstvom u početku je bio potaknut darovitošću koju je ispoljavala njegova majka kao uspješan fotograf pejzaža i alpskog cvijeća. Njegova ljubav prema planinama razvila se tokom godina

studija provedenih u Švicarskoj. Ideja da postane snimatelj javila se već u 14. godini kada je u londonskom Philharmonic Hallu pohadao predavanja slavnog avanturista i snimatelja Herberta Pontinga. Previše povučen da bi se predstavio, Noel je tjednima svaku večer dolazio na isto predavanje u kome je Ponting opisivao svoj zapanjujući snimateljski rad i sjajne filmove snimljene drvenom Debrie kamерom tokom Scottove ekspedicije na Južni pol. Godinama poslije Noel i Scott postat će prijatelji.

Novost i neizvjesnost koje su tih 20-ih godina našeg stoljeća pratile visoke uspone bile su skoro iste i u slučaju filmovanja na velikim nadmorskim visinama. U to vrijeme nitko nije znao mogu li penjači uopće preživjeti na visinama Everesta od oko 8840 m, niti je bilo poznato mogu li kamere na njima funkcionirati. Ne samo da bi Noel, poput ostalih penjača, trebao preživjeti, nego bi također trebao razviti svoje vlastite filmove na planinskim lokacijama. Želio je vidjeti rezultate još za vrijeme snimanja ne bi li provjerio dobiva li uopće sliku, a znao je također i da osjetljivi 35 mm nitratni film ne bi izdržao putovanje na razvijanje od 3000

Photo: Captain J. B. Noel

Noel sa svojom NS kamerom i 20-inčnim Cooke teleobjektivom na 23 000 stopa (oko 7010 m) na Sjevernom sedlu Everesta. Preslikano s ručno nijansiranog staklenog slajda.

milja, sa hladnih i suhih visova Everesta kroz tople i vlažne nizine Indije, a potom dugačku plovidbu brodom do Engleske.

Noel je oblikovao svoju snimateljsku opremu po uzoru na istu svoga mentora Pontinga. Imao je Norman Sinclairovu 35 mm kameru od "duraluminija", čvrstu poput čeliča, ali laku poput aluminija. Težila je samo 11 kg, a s dodatkom objektiva i motora ukupno 18 kg (što se i dalje držalo laganim za to vrijeme). Ponting je ustanovio da se ulje zgrušavalo pri velikoj hladnoći pa je Noelova kamera imala, poput sata, rubinske ležajeve, koji nisu trebali podmazivanje. Anticipirajući probleme sa statickim elektricitetom u vrlo suhom zraku, Sinclair je u kameru ugradio malu spužvu koja je otpuštala vlagu i sprečavala magljenje filma, a zatim je dodao magnet na ulazni mehanizam u nadi da će tako odstraniti staticki elektricitet sa filma.

Noel je naučio još jednu mjeru opreza iz Pontingove nesreće kada je jednom prilikom jezikom dotaknuo metalnu kameru; jedini način za odvajanje istog trena smrznutog i prijepljenog jezika bio je da se zguli površinski sloj epitela. Stoga je Noel odlučio prekriti svoju kameru gumenom navlakom. Spoznавši da neće biti u stanju nositi svoju nezgrapnu kameru na visove što će ih penjači pohoditi, Noel je ponio 20-inčni Cooke teleobjektiv što ga je načinio Taylor, iz Taylor & Hobson Co., i teleskop tražilac sa šestostrukim približavanjem, postavljen na optičku osovину kamere.

Za obradu filma Noel je konstruirao srebrom obrubljene drvene bazene za razvijanje, drvene okvire sa čavlićima za sušenje oko 60 m filma odjednom i prostrani, svjetlu nepropusni, fotografski šator u kojem će obavljati svoj posao. Da bi osušio određeni film trebao je dobro zagrijati šator pa je izradio poseban, zračno nepropustan toplik. U nepošumljenom brdovitom krajoliku Tibeta jedino moguće gorivo bio je jakov izmet (koga, osušenog, Noel uspoređuje s engleskim tresetom), ali čak i njega su štafetni timovi Šerpa trebali uznositi 60 milja s manjih visina. Obrtni ručni mijeh s muslimskim zračnim filterima svinut je tako da potiče cirkulaciju toplog zraka unutar šatora. Na sreću, bar jedne stvari bilo je u izobilju – za miješanje sa svojim kemikalijama Noel je koristio filtriranu ledničku vodu.

Nakon godina žudnje da se dosegne najviša zemaljska planina, trenutak istine konačno je stigao. Gledajući fotografije s ove prve ekspedicije penjači izgledaju naivno loše pripremljeni da bi se prihvativi takva pothvata;

obučeni u Norfolk jakne, hlače od tvida i veš od kamilje dlake. Ali bila je to era smjelih pregnuća i Britanci su još uvijek osjećali da mogu svladati bilo što. U trenucima smiraja, nekih 65 godina poslije, Noel povjerava svoje neizgovorene misli koje su ga obuzimale kad se prvi puta izbliza suočio s Everestom. "Kad smo prvi put vidjeli Mt. Everest bili smo prožeti veličanstvom planine i poteškoćama uspona na nju pa smo sjeli na zemlju i zurili u planine otvorenih usta. Nitko od nas ne bi rekao o čemu je razmišljao, ali ja znam da sam mislio, i svi drugi u ekspediciji su mislili, da je to više no što ljudsko biće može učiniti. Ali mi to nikada nismo iskazali."

Noel nije mogao sebi priuštiti luksuz da povede pomoćnika snimatelja, ali je imao podršku desetorice Šerpa s dvije mule koji su mu nosili opremu i pomagali. Dobro se aklimatizirao na visinama, ali je jedan od njegovih Šerpa kolabirao i skoro umro, a druga dvojica podlegli su visinskoj bolesti. Noel je kroz svoj objektiv pratio kako dva penjača dosežu 8230 m, ali kad nisu uspjeli da se vrate do mraka, potpalio je jednu od svojih zaliha neeksploiranih filmova kao putokaz do sigurnosti. Penjači su se konačno vratiti, ali s teškim promrzlinama. Nakon nekoliko dana ledena lavina otkinula se s planine, stropoštala na lednik u podnožju i, usmrtivši pritom sedam Šerpa okončala ekspediciju.

Po povratku u London, Noel je pripremio svoj film "Penjući se na Mount Everest" ali, kako su "filmski znaci" zabilježili, "Bez ljubavnih intriga film je siguran gubitnik", jer neće zainteresirati kino dvorane da ga prikažu. Odlučio je ugledati se na Pontinga pa je sam, na deset tjedana, iznajmio dvoranu za prikazivanje. Kritike su bile povoljne i do kraja filmskog prikazivanja posjeta je dosegla razmjere rasprodaje.

Iz svog iskustva na Everestu Noel je naučio puno. Spoznao je da se ne smije miješati u aktivnosti penjača niti od njih tražiti da poziraju ili uljepšavaju stvari. Kao službenom snimatelu, prvi cilj mu je bio stvoriti povijesni dokument o usponu ali, kao umjetnik, želio je također prenijeti ljepotu i veličanstvo planine te dramu penjačkih iskušenja. Prilika da oplemeni svoje početne napore pojavit će 1924. godine kad je pripremljen drugi britanski pokušaj za uspon na vrh Everesta.

Ovoga puta konstruktor kamera Arthur Newman, kao dodatak ručnoj obrtaljki za pogon magazina sa 120 m filma, u Noelovu kameru ugradio je i šestovoltovni motor napajan

iz nikal-alkalnih baterija. Motor mu je omogućavao da snima s vremenskim pomacima, tako da je, pri učestalosti od jednog okvira svake četiri sekunde, mogao uhvatiti životopisne slike svjetlosnih mijena i zadržati ih izlazaka sunca. U eri njemog filma tehnika vremenskih preskoka malo se koristila, ali Noel je postigao neke zapanjujuće rezultate.

Tokom ove druge ekspedicije smjene Šerpa prenosile su film iz planina do laboratorija postavljenog u Darjeelingu u Indiji, na obradu kod stručnog laboratorijskog tehničara. Dijelovi su zatim odašiljani natrag u Englesku i distribuirani putem Pathe News. Iako je druga ekspedicija imala većinom nove penjače, oni su i dalje bili nepovjerljivi prema filmskom čovjeku, ali ipak malo dobrohotniji zahvaljujući njihovoj svijesti o uspjehu prvog Noelovog filma o Everestu.

1924. penjači su po prvi puta sa sobom ponijeli pokušne boce s kisikom kao pomoć u mučnoj borbi na razrijeđenom zraku. Ali Everest opet ne htjede dopustiti lagan uspon na svoj vrh. Razorni vjetrovi rastrgali su im kamp i dvojica Šerpa su poginula; jedan se smrznuo a drugi iskrvario. Noel je uspio dosegnuti spomena vrijednu visinu od 7010 m, i s tako povoljnog položaja zvanog Sjeverno sedlo, bio je u stanju pratiti napredovanje penjača prema vrhu. Kada su mnoge oštećene boce s kisikom zasmetale u njihovim nastojanjima, Noel je sve svoje boce ponudio penjačima. Noel i dvojica Šerpa živjeli su i radili dva i pol tjedna u svom kampu na nekih 7010 m bez kisika, postavivši na taj način rekord u visinskoj izdržljivosti koji nikad nije bio poboljšan. Danas je općeprihváćeno mišljenje liječnika da visina od 6400 m predstavlja onu granicu do koje se možemo aklimatizirati i da će svaki dan proveden na toj visini ili iznad nje bez dodatnog kisika izazvati pogoršanja u organizmu.

Onog dana kada su se penjači Mallory i Irvine spremili za svoj konačni pokušaj dohvaćanja vrha Everesta, Noel je kamerom pratitio njihove pokrete dok su puzali naviše. Zahvaljujući moćnom teleobjektivu samo je on bio u stanju pratiti njihovo napredovanje. Kad su dosegli na 244 m od vrha, prekrili su ih oblaci i nikad više nisu videni. Ostali penjači tražili su ih dva dana i Noel je s ganicem opisao svoja osjećanja, dok je njegova kamera bilježila poruke spasilačke ekipa o Malloryjevom i Irvinovom nestanku.

"U to doba nismo imali bežični telefon, nije još bio otkriven. Prekriženi prekrivači (čebad) bili su poruka spasilačke ekipa.

Snimak što sam ga tada načinio i najbolja fotografija koju sam u životu napravio, bio je kružni snimak u radiusu od oko 2,5 km, urađen pomoću snažnog teleobjektiva; prikazivao je prekriženu čebad i osobe koje odlaze. A ljudi su me pitali što vidim. Nisam mogao reći, bio sam nadvladan. Nisam im mogao reći, ali vi ćete razumjeti poruku. Prekrižena čebad – Mallory i Irvine bili su mrtvi. To je jasno prikazano."

Usprkos njenu tragičnom kraju, Noelov film o ovoj drugoj ekspediciji, naslovjen "Epopeja o Everestu", prikazan je u Engleskoj i dobio je oduševljene kritike. Noel je zatim odnio svoj film u Sjedinjene Američke Države i prokrstario ih 14 puta držeći predavanja o prvim pokušajima uspona na Everest. Američka publika bila je željna koloniziranih prikaza njegovih putovanja, pa je Noel sam, u čast svojih izlaganja, ručno, anilinskim bojama, nijansirao velik broj slajdova. Godine 1927. pod naslovom "Kroz Tibet do Everesta" objavio je knjigu o svojim najranijim avanturama i iskustvima s Everesta, koja je postala bestseler.

Penjači nisu dosegli vrh Everesta sve do 1953., a trebalo je proteći još čitavo desetljeće prije no što će prvi čovjek kamerom snimati s vrha svijeta. Lute Jersted je 1963. godine radio na 20 ispod nule i pri vjetru od gotovo 100 km na sat da bi, pomoću 16 mm Bolex kamere pričvršćene na cepin, u punom krugu ispratio drhtav pogled na zemlju odozgo. Njegove zabilješke postat će dio prve posebnog tv-izdanja National Geographica "Amerikanci na Everestu". Zahvaljujući penjaču-snimatelu Davidu Breashearsu 1988. prenošene su, mikrovalno putem satelita, prve slike uživo s vrha. Od prvih smionih nastojanja Britanaca 1922. i 1924. pa do danas, pokušaj osvajanja Everesta stajali su života osamdesetak ljudi, a bar dvojica među njima bili su snimatelji.

Kako su sjećanja na ove rane uspone, prije šezdeset i više godina, nestajala u povijesti, pisci su nas s vremenom na vrijeme podsjećali na ove herojske prve pokušaje i obično pažnju posvećivali zagotonoj sudbini penjača Malloryja i Irvina. Rijetko se tko prisjećao postignuća kapetana Noela, pa ipak, kad se zbroje njegova životna iskustva, pojavljuje se uistinu izuzetan čovjek. Kada je u proljeće 1989. godine umro u svojoj 99. godini bio je posljednji preživjeli s tih ranih uspona na Everestu. Njegova baština su dnevničici, pisma

i knjige s tih dalekih ekspedicija – i Noelovi filmovi.

Kopije filmova "Penjući se na Mount Everest" i "Epopeja o Everestu" mogu se naći u Britanskom filmskom institutu i u Kraljevskom zemljopisnom društvu. Kamera Kapetana Noela sada je izložena odmah do kamere Herberta Pontinga u Znanstvenom muzeju u Londonu. Kvalitet Noelovih radova

neobično je dobar, čak i prema današnjim standardima. To što je uspio kapetan Noel neprocjenjivo je, a to što su njegovi filmovi, na koncu, postali najslikovitijim i najnadanutijim zapisom pregnuća tih prvi herojskih uspona, kinematografsko je nasljeđe koje će potrajati zauvijek.

*Preveo s engleskog
Davor Blažević, Ildža*

Kamo na izlet

Na Kuna-goru vlakom

BRUNO ŠIBL, Zagreb

U kasnim jesenskim i ranim proljetnim danima možemo se uputiti u Kostelsko gorje, točnije na Kuna-goru, i to – vlakom. Zbog skupoga autobusnog prijevoza odlučili smo u Omladinskoj sekciji HPD "Zagreb-Matica" početkom studenoga 1992. napraviti pješačko-planinarski izlet u taj kutak Hrvatskog zagorja. Zahvaljujući dobroj željezničkoj vezi iz Zagreba (u 7,45) stiže se u Đurmanec za sat i pol vožnje.

Sa željezničke stanice uputimo se preko crkve do škole, pa preko pruge i mosta (potoka) cestom ulijevo za Pregradu, na što upućuje i putokaz. Za otprilike sat vremena dolazimo u selo Putkovec, gdje prestaje asfalt. S desne strane dominira najviši vrh Kostelskog gorja – Ravnica (561 m), s uočljivim relejom na vrhu. Domaće stanovništvo naziva taj vrh Tusto čelo. Za desetak minuta dalje stizemo u selo Prigorje, odakle kraticom preko Smrkulja dolazimo na lokalnu asfaltiranu cestu u zaselak Gorupiće (35 min). Sa ceste na grebenu lijep je vidik prema zapadu na Kuna-goru, na crkvicu sv. Lenarta na brijezu iznad Pregrade (orientir!), na kamenolom u podnožju i na Kostelgrad. S druge stra-

ne, prema istoku, ističu se strma Brezovica i Strahinjsčica.

Pronadimo odvojak kojim silazimo prema selu Puclini, te nakon deset minuta skrećemo oštro udesno i putem silazimo u udolinu do potoka, prelazimo most i kroz selo skrećemo desno nagore – dok ne izbijemo na sedlo (35 minuta od odvojka). Sa sedla se spuštamo u Pregradu. Pred nama se ističe već spomenuta crkvica sv. Lenarta, desno na brijezu zidine Kostelgrada i desno dolje kamenolom. Do Pregrade imamo još 15 minuta. U Pregradi, prije samog uspona, trebamo predahnuti i ne propustiti da obidemo poznatu župnu crkvu Uznesenja Marijina, sagrađenu u 19. stoljeću i prozvanu "Zagorskom katedralom". Također možemo kupiti i svježi kruh u pekari koja je otvorena i nedjeljom.

Cilj našeg puta – planinarski dom na Kuna-gori (350 m) vidjiv je iz središta Pregrade. Uspon započinje s glavnog trga, lijevo pored crkve, oštro uzbrdo markiranim putem. U nekoliko zavoja dolazimo za pola sata do doma.

Dom je otvoren preko vikenda, uz pretvodnu najavu u frizerskom salonu Storjak

u Pregradi (tel. 049/73-180) odnosno tajniku PD "Kuna-gora" g. Ivanu Kusteru (tel. 049/73-033, pon, srij, pet. od 8-12 sati).

S terase ispred doma prekrasan je vidik na Pregradu i okolicu. U domu su kontrolni žigovi puta "Po planinama Hrvatske", "Zagorskog planinarskog puta" i "Štajersko-zagorske krožne poti".

U dva sata popodne već smo morali skrenuti prema željezničkoj postaji Lupinjak. Od doma sjeverno markiranim putem (oznaka "K") ima pun sat hoda pod gradinu Kostelgrad. Strmom kraticom silazimo kroz šumu do crkvice i župnog dvora podno ruševina, pa cestom lijevo dolje dok ne izbijemo na lokalnu cestu Hum na Sutli - Pregrada. Od mjesta na kojem smo prešli potok i izašli na cestu treba skrenuti oko 200 metara cestom prema Pregradi do naseljenih kuća uz cestu, pa skrenuti sjeverno odvojkom puta za Kostelsko. Taj put prolazi udolinom među bregima, kroz voćnjake i pored vinograda. S desne strane iznad puta na brijegu je crkvica sv. Stjepana. Za jedan sat hoda od podnožja Kostelgrada izbijemo na sedlo iznad Lupinjaka. Preko puta na brijegu iznad željezničke stanice je još jedna dobro istaknuta crkva, sv. Rok, a u daljini šiljat masiv Donačke gore.

Ispod nas je uočljiva zgrada lokalnog kolodvora i mnoštvo teretnih vagona. Vidi se i granični prijelaz na cesti za Rogatec. Do željezničke stanice je dvadesetak minuta silaza. U stanicu stižemo prešavši preko mostića rječicu Sutlu. U obližnjoj gostilni kraj stanice doznajemo da smo u Sloveniji. Primaju i dinare. Vlakom u 16,53 bez presjedanja dolazimo za sat i pol u Zagreb.

Ostala je za nama još jedna lijepa uspomena na Hrvatsko zagorje.

Za pripremu izleta dobro nam je poslužio Planinarsko-turistički vodič Ž. Poljaka "Planine Hrvatske" i dnevnik ZPP-a. Izlet ne bi uspio bez detaljnije karte tog područja, a to je pregledna karta općine Šmarje pri Jelšah (1 : 50 000) iz 1986. godine, koja zahvaća i zapadni dio Hrvatskog zagorja. Dobro nam je došla i planinarsko-turistička karta Hrvatskog zagorja iz 1977. godine Zlatka Smerkea (1 : 100 000).

Preporučamo marnim članovima PD "Kuna-gora" da markiraju i nastavak puta od Kostel-grada sve do željezničke postaje Lupinjak kako bi planinari, ako dodu u Pregradu kao mi ili autobusom, mogli u povratku propješaćiti navedenu trasu i vratiti se kući vlakom.

Planinarska kuća na Kuna-gori

Foto: Dr. Ž. Poljak

Članovi Izvršnog odbora Hrvatskog planinarskog saveza

Koncem prošle godine poslala nam je čitateljica Katica Trgovec iz Zagreba pismo sa zanimljivim prijedlogom:

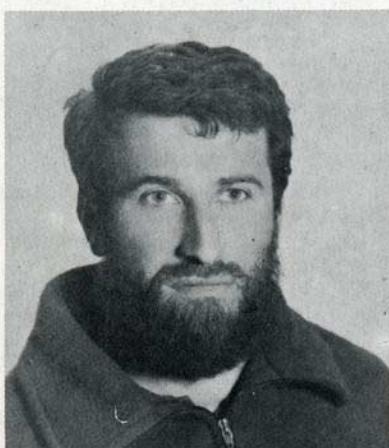
Dugogodišnja sam planinarka a uz to i redovita čitateljica moje omiljene planinarske publikacije "Hrvatskog planinara". S prestankom rubrike "Katalog planinarskih značaka" sinula mi je neobična ideja pa Vam stoga pišem u nadi da će možda biti u skoroj budućnosti i ostvarena. Naime, znamo tko je po imenu naš planinarski predsjednik, dopredsjednik, predsjednik IO HPS, članovi IO HPS, članovi NO HPS i članovi Suda časti.

Moj je prijedlog da u časopisu "Hrvatski planinar" počnete s objavljivanjem fotografija svih tih članova, s kratkim biografskim podacima.

Mislim da bismo i mi ostali "obični" planinari imali pravo na to da saznamo tko rukovodi i tko nas vodi u našoj planinarskoj organizaciji - Hrvatskom planinarskom savezu.

Redakcija je prihvatile opravdani prijedlog naše čitateljice i rubriku "Tko je tko" u našoj organizaciji započinjemo u ovom broju s članovima Izvršnog odbora. Ličnost predsjednika HPS prof. dr. Marijana Hanžekovića i potpredsjednika prof. dr. Zorana Gomzija prikazali smo u broju 5-6, 1991., str. 110 i 111. U idućem broju slijede članovi drugih organa HPS.

ZDENKO ANIĆ, dipl. ing. strojarstva, Zagreb, Ilinčićeva 7, telefon 519-153. Roden u Zagrebu, 1.12.1951. godine. Diplomirao je

na Fakultetu strojarstva i brodogradnje, a zapošlen je u JP "Vodovod" kao projektant. Član je planinarske organizacije od 1973. godine. Dje-

luje u PDS "Velebit" gdje je bio više godina predsjednik. Bio je osnivač i prvi predsjednik Planinarskog odbora općine Centar. Kao predsjednik SFK općine Centar bio je prvi slučaj da je netko iz planinarskih redova predsjedavao općinskom sportskom organizacijom. Nositelj je i član najviše jezgre u ponovnoj izgradnji Ratkovog skloništa na Samarskim stijenama. U 16 godina alpinističkog staža ispenjao je oko 200 smjerova i uspona na sve značajnije europske vrhove. Djelovaо je kao instruktur, organizator i voditelj mnogih planinarskih i alpinističkih škola i tečajeva. Sudionik je mnogih ekspedicija u svjetska velegorja: Mt. St. Elias 83 (Alaska), Ruwenzori-Kilimanjaro 85 (Afrika), Ngojumba Kang 87 (Nepal), AK Su 88 (Pamir), Mt. Everest 89 (Tibet). Od prvih dana rata dragovoljac je u redovima HV te sudjeluje u obrani hrvatskih planina kao pripadnik Planinske satnije "Velebit".

DARKO BERLJAK, dipl. oec, Zagreb, Hvarska 8 b, telefon 513-533, radi u "Chromos-Commerc" na poslovima vanjske trgovine. Roden je 2.12.1950. godine u Zagrebu. Završio je Fakultet ekonomskih znanosti na kojem je diplomirao s temom "Planinarstvo kao tradicionalni oblik

turizma". Član je planinarske organizacije od 1972. godine (PDS "Velebit"). Bio je pročelnik AO i više puta član uprave u tom društvu, predsjednik KA HPS, predsjednik PS Zagreba, a sada je predsjednik IO HPS i član Uredničkog odbora HP. Instruktor je alpinizma i gorski spašavatelj, a 1980. godine bio je predsjednik Nastavnog vijeća prve škole u Hrvatskoj za instruktore planinarskih specijalnosti održane na FFK-u. Ispenjao je preko 300 smjerova u hrvatskim, slovenskim i europskim planinama, a bio je član Hrvatske ekspedicije na Mt. Kenyu (1979), vođa Hrvatskog pohoda na Kavkaz (1981), dva puta na Kilimanjaro (1981. i 1983. godine), instruktor u školi za himalajske vodiče (1984), vođa ekspedicije na Huandoy (1985) u peruanskim Andama; u Himalaji na Annapurnu IV (1982), na Ama Dablam (1986), na Nganjumba Kang (1987), vođa izvidnice (1988) i ekspedicije (1989) na Mt. Everest s tibetanske strane i na Annapurnu I (1990) po zimi. Bio je i na nekoliko trekkinga u Nepalu, Tibetu i Borneu. Izvješća i članke o tim ekspedicijama i putovanjima objavljivao je u domaćem i stranom tisku, a napisao je knjigu

"Dodiri neba". Održao je preko 200 predavanja, od onih društvenih, do deset održanih u Velikoj dvorani "Vatroslav Lisinski". Nije želio primiti nikakvo planinarsko priznanje, ali njegove ekspedicije primile su plakete SFK Hrvatske i Zagreba, Republičku nagradu za fizičku kulturu i Nagradu grada Zagreba. Bio je prvi delegat iz Hrvatske, nakon njenog primanja u UIAA, na Generalnoj skupštini te organizacije.

JAGODA BORČIĆ, profesor, Zagreb, Ksavarska cesta 13, telefon 423-344. Rodena 23. studenog 1949. godine u Zagrebu, diplomirala na Filozofskom fakultetu. Radi u "Plivi" kao stručni suradnik - prevodilac. Član je Hrvatskog društva znanstvenih i tehničkih prevodilaca. U planinarskoj organizaciji od 1981. u PD "Vihor" i PD "Končar". Bila je član uprave "Vihora". Od 1989. godine vodič HPS. Jedina dama u Izvršnom odboru, uz to vrlo šarmantna i kultivirana.

ŽELJKO BUKŠA, Zagreb, Breščenskoga 16, telefon 447-628. Radi u "Vjesnik" d.d. kao novinar. Roden je 30.12.1959. godine u Osijeku. Završio je gimnaziju i Prirodoslovno-matematički fakultet u Zagrebu, član je Odbora za geokemijske znanosti HAZU. Član je planinarske organizacije od 1980. godine (u planinarskim društvima HPT "Sljeme" i "Vihor"). Bio je pročelnik Sekcije mladih i član Upravnog odbora

HPT "Sljeme" te član Komisije za mlade HPS, a sada je član Izvršnog odbora HPS. Urednik je planinarske rubrike u prilogu "Vjesnika" petkom "RTV Vikend". Napisao je i objavio više stotina članaka o planinarstvu i alpinizmu. Osam godina je član Stanice planinarskih vodiča Zagreb a 1987. položio je ispit za vodiča ljetnih pohoda. Sudjelovao je u brojnim akcijama Stanice i obišao sve poznatije planine Slovenije i Hrvatske te brojne planine u ostalim europskim zemljama. Nekoliko godina sudjelovao je i na natjecanjima u sportskoj orientaciji.

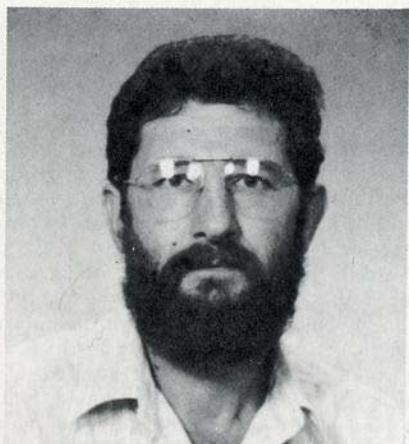
JURE BUŠLJETA, časnik HV, 41020 Zagreb, Brune Bušića 18/9, telefon 692-049, dje latnik Ministarstva obrane RH. Roden 2. svibnja

1957. godine na Velikom Vagancu, Starigrad, općina Zadar. Osnovnu školu završio u Gospiću, srednju elektrotehničku i Ekonomski fakultet u

Zagrebu. Član planinarske organizacije je od 1981. godine (PD "Rade Končar", PD "Novi Zagreb"). Bio je predsjednik PD "Novi Zagreb", član Predsjedništva PSH (1986–1990), sada član Izvršnog dobara HPS (od 1992. godine). Planinarski vodič, član Stanice vodiča Zagreb od 1982. Ljubitelj Velebita i slovenskog visokogorja. Sudionik domovinskog rata od 29. listopada 1991.

VLADIMIR NOVAK, Samobor, Oreško-vičeva 26, telefon 781-736, kemijski tehničar u TGB "Chromos" Samobor. Rođen 17. studenog 1952. godine. Član planinarske organizacije (HPD "Japetić", "Medvednica") od 1961. Gorski spasavalac (pročelnik stanice GSS Samobor od 1989.), vodič, instruktor HPS. Član komisija za orijentaciju, vodiča, GSS i školovanje kadrova (predsjednik ove Komisije od 1982–1987). Član Predsjedništva PSH, Potpredsjednik PSH 1985–1987. Pripremio "Program školovanja kadrova u planinarskoj organizaciji" (1985. godine). Odlikovan Zlatnim znakom PSH.

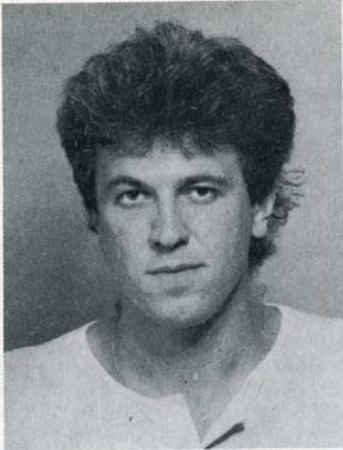

ANTUN FILIPČIĆ tehnolog, 52 000 Pula, Sutjeska 8, telefon 052/437-49. Rođen u Zagrebu 29.6.1940. godine, gdje završava školovanje. Član planinarske organizacije, od 1956. u PD "Risnjak", od 1958. godine u PDS "Velebit". Alpinističku školu polazio 1958. godine, član GSS od 1960, skijaški učitelj od 1961. godine. Naslov "Alpinist" stekao je 1961, savezni instruktor GSS od 1968. godine i kao takav sudionik u domovinskom ratu. U PDS "Velebit" pročelnik Alpinističkog odsjeka u dva mandata i predsjednik društva u dva mandata. Član Izvršnog odbora HPS i pročelnik Komisije za gorsklu službu spašavanja 1966–1968. Uz Franju Rapotecu radi na formiranju vodičke službe u Hrvatskoj i to: prve zagrebačke stanice vodiča i prve komisije

za vodiče tadašnjeg PSH. Povremeno surađuje u planinarskoj periodici. Od 1984. godine živi i radi u Puli, gdje radi na osnivanju prvog alpinističkog odsjeka u Puli, te potiče i vodi prvu istarsku himalajsku ekspediciju. Osim uspona u europskim Alpama (M. Blanc, Matterhorn itd.) sudjeluje u ekspediciji u Patagoniju 1983. godine. Odlikovan najvišim planinarskim odlikovanjima, među ostalim Srebrnim i Zlatnim znakom HPS.

IVICA PILJIĆ, diplomirani inženjer elektrotehnike i telekomunikacija, D. Šimunovića 13, 58 000 Split, rođen 24. studenog 1961. godine. Srednju tehničku školu u fakultetu elektrotehnike završio u Splitu. Zaposlen u Institutu za istraživanje i razvoj poduzeća "Nikola Tesla", odjel u Splitu. Član planinarske organizacije od 1972. (PK "Split", od 1978. PD "Mosor" i tajnik PS Splita). Ispenjao oko 350 uspona u stijenama Hrvatske, Slovenije, Francuske i Italije, od kojih 60 prvenstvenih. Vodio alpinističke i penjačke škole. Autor marjanskog penjačko-turističkog vodiča. Surađuje u Hrvatskom planinaru, a suradnik je Hrvatskog radija, studio Split za alpinizam i športsko penjanje od 1985. Začetnik športskog penjanja u Hrvatskoj. Deset godina aktivni športski penjač. Jedan je od osnivača

prvog hrvatskog športsko-penjačkog kluba "Marjanus" Split. Organizator natjecanja Marjan 86 (prvo natjecanje u Hrvatskoj i četvrti u svijetu), Marjan 87, Art Rock 89 (prvo natjecanje u dvorani u Hrvatskoj na prvoj umjetnoj stijeni, u maloj dvorani Doma sportova u Zagrebu).

Medunarodni sudac UIAA. Godine 1988. polaze ispit za medunarodnog suca CEC UIAA u Chamonixu. Iste godine određen za prvog predsjednika medunarodnog žirija natjecanja za eksperimentalni svjetski kup na Jalti. Prvi medunarodni sudac koji je službenu licencu dobio na toj funkciji. Sudio u funkciji predsjednika medunarodnog žirija (glavni sudac natjecanja): Yalta 88, Leeds 89, Boulder 89 (North America Cup), Bardonecchia 89, Arco Rock Master 89, Beč 90, Lyon 90, Beč 91, Frankfurt 91 (prvo svjetsko prvenstvo), Kobe 92, Birmingham 92.

Hrvatski predstavnik u CEC UIAA (Svjetskoj športsko-penjačkoj komisiji). Prisutan od konstitucijskog sastanka u Chalainu 1987. do danas. Sudjelovao u stvaranju svjetskih natjecateljskih i organizacijskih pravila športskog penjanja. Organizator sastanka CEC UIAA u Splitu u listopadu 1989, gdje promovira Hrvatsku i Split u penjačkom smislu. Dopredsjednik Svjetske športsko-penjačke komisije, izabran na sastanku CEC UIAA u Briselu u veljači 1991. Pročelnik Komisije za športsko-penjanje i član IO HPS. Nositelj Srebrne značke HPS. Najznačajnije utjecao prilikom svjetskog priznavanja i prijema HPS u UIAA 29. rujna 1991. godine.

ŽELJKO POLJAK, liječnik, 41 000 Zagreb, A. Cesarca 5, telefon 271-752. Rođen 9. rujna 1926. u Zagrebu. Klasična gimnazija, Filozofski i Prirodoslovno-matematički fakultet u Zagrebu, diplomirao na Medicinskom fakultetu u Zagrebu. Profesor Medicinskog fakulteta, primarius, doktor medicinskih znanosti, znanstveni savjetnik, redovni član Hrvatske akademije medicinskih znanosti, specijalist otorinolaringolog, subspecijalnost alergologija; urednik "Liječničkih

novina" i drugih medicinskih edicija. Objavio oko 120 medicinskih radova, udžbenika i knjiga.

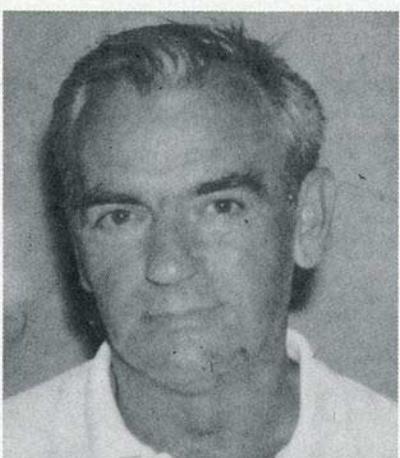
Od osnutka član Alpinističke sekcije "Dinamo", PD "Zagreb", PDS "Velebit", Alpinističkog kluba, PD "Ljubišnja", PD KBC "Maksimir" i član uprave ili predsjednik većine od njih. Bio je pročelnik komisije za GSS, za propagandu, za izdavačku djelatnost i Ekspedicijskog odbora u HPS, urednik "Hrvatskog planinara" od 1959. do danas, potpredsjednik i predsjednik HPS, alpinist, predavač u planinarskim školama, planinarski povjesničar, teoretičar, fotograf i publicist,

himalajac. Objavio desetak planinarskih vodiča, oko 300 planinarskih članaka i više stotina kraćih priloga. Najvažnija djela: Velebit (1969), Hrvatsko planinarstvo (1975), Slike iz povijesti hrvatskog planinarstva (1987) i vodič Planine Hrvatske (tri izdanja). Planinario po Europi, Aziji, Africi i Americi. Prvi istaknuo hrvatsku zastavu u Himalaji (1971). Za planinarske zasluge odlikovan Ordenom zasluga za narod sa srebrnim zrakama, Poveljom počasnog člana HPS, Trofejem SFK Hrvatske, zlatnim značkama HPS, PZS i PS BiH te sa stotinjak drugih planinarskih i medicinskih priznanja.

RUDOLF STARIĆ, dipl. oec., 41 020 Zagreb, Lanište 14 b III. Rođen 19. rujna 1941. u Karlovcu. Član PD "Dubovac" od 1953, dipl. ekonomist. Učitelj skijanja (Podkoren 1961), zimski i ljetni vodič (Sljeme 1964), Pripravnik GSS (zimski tečaj, Platak 1964), speleološki instruktor (Žumberak, 1980). Dva puta predsjednik PD "Dubovac" (1965. i 1976). Penjač se Alpama (Švicarska, Francuska, Italija, Austrija, Slovenija) i Tatrama. Obišao niz planina u Makedoniji, Crnoj Gori i BiH. Voditelj niza izleta društva. Pokretač dogradnje doma na Vodicama (1976). Pokrenuo u Karlovcu održavanje planinarskih, speleoloških i alpinističkih škola. Inicirao osnivanje alpinističkog odsjeka i stanice GSS u Karlovcu. Uz planinarstvo bavi se aktivno atletikom, tenisom i kajakom na divljim vodama. Izradio specijalizirane karte za kajakaše za sve

njeke Hrvatske. Suradnik "Hrvatskog planinara" od 1974. Napisao "Razvoj speleologije na području regije Karlovac" i "10-godišnjica stанице GSS u Karlovcu". Član Izvršnog odbora HPS u ovom i prošlom mandatu. Sada živi i radi u Zagrebu.

Nositelj je zlatnog znaka HPS i zaslužni je športski radnik Karlovca (1976). Organizirao je prvu karlovačku alpinističku ekspediciju u inozemstvo (Uhuru Peak, 1979). Glavni je urednik glasnika "Veslanje" VK Croatia iz Zagreba, koji izlazi tromjesečno od 1991. godine kao prve veslačke novine u Republici Hrvatskoj.

JOSIP ŠINTIĆ, profesor psihologije, Zagreb, Baradin prilaz 9, telefon 041/671-362. Od 1991. radi u Ministarstvu unutarnjih poslova u Uredu za odnose s javnošću (telefon 041/622-699). (Od 1970. godine radio u Agenciji za marketing "Vjesnik", a od 1971.g. u Ozeha,

poduzeću za marketing. Rođen 14. rujna 1943. u Slavonskom Brodu. Završio gimnaziju i Filozofski fakultet u Zagrebu, te program studija rukovodjenja marketingom na Internacionalmu institutu za marketing, Cambridge, SAD. Član Europskog udruženja istraživača marketinga i javnog mijenjena. Bio član planinarskih društava "Dilj" (1961), "Zagreb-Matica" (1970) i "Vihor" (1988-1990). Od 1987. član HPD "Končar", član upravnog odbora, vodič društvenih izleta, pročelnik Komisije za propagandu i izdavačku djelatnost HPS, član IO HPS, urednik "Vijesti" HPS, član uredničkog odbora HP.

Koncipirao idejno-likovno rješenje nove članske iskaznice. Aktivan u izletničkoj djelatnosti i promicanju planinarstva. Obišao većinu planina u Hrvatskoj i Sloveniji. Posebni interes: izučavanje motivacije planinarenja i Žumberačko gorje.

Iz naše prošlosti

Planinarski dom na Ravnoj gori 9.X.1932

Ove nedjelje posvećuju i otvaraju hrvatski planinari svoj dom na Ravnoj gori.

Tom svečanom činu raduju se ne samo članovi planinarskog društva, već i svi ljubitelji prirode i svi oni koje veseli svaki napredak hrvat-

ske domovine.

Blago sunce pozlaćuje gorske kose, klance, šume i stijene Ravne gore. Pada lišće, rumeno i žuto sa stabalja. Na padinama, u zagonskim goricama bere se grožđe. Šuljaju se prve

IVO MILČETIĆ (1901-1985), pisac ovoga članka, godine 1959. pred domom na Ivanščici. Prijedrata tajnik PD "Ravna gora", poslije rata suradnik našeg časopisa. Bio je direktor varaždinskog kazališta

magle. Majka priroda spremila se na počinak. A na mjestu zvanom Gora, koči se gordo i ponosno veliko i prostrano zdanje: naš planinarski dom.

Započet u poznom ljetu, završen u jesen, on je znak radosti proljeća, znak ustrajnosti i požrtvovnosti.

Teška su vremena u kojima živimo i tim više treba da nas raduje taj uspjeh. Kad se radi nesobično, smišljeno i ustrajno uspjesi ne mogu izostati.

Mi Hrvati malen smo narod. Nikad nitko nije nas volio ni milovao. Najljepše i najvređnije naše kulturne tekovine stvorili smo vlastitim trudom i mukom, a često u prkos svima i svakome. I samo onda, kad smo se uzdali u vlastite snage, naš narod kročio je naprijed smjelo i uspješno.

Na ovaj naš dom, mogla bi se s pravom staviti ploča s napisom: "Narod sebi". Bez ičije pomoći i pripomoći, dom je sazdan ljubavlju i darežljivošću sinova hrvatskog naroda. Toj domovinskoj ljubavi neka je svaka čast i hvala!

Lijepa je naša domovina, lijepo je naše Hrvatsko Zagorje. Od male koristi bila su dosada saznanja. Poput onog sebičnog diva u priči, planinarsko društvo mašilo se sjekire i trnokopa i učinilo pristupačni najljepši kutić našeg Zagorja. I dovihek će taj kutić, i zgrada i šuma biti otvorena djeci velikoj i maloj, da se tamo odmaraju, osvježuju i vesele.

Voliti i ljubiti može se samo ono, što se poznaje. Ne valja svoju domovinu poznavati samo iz knjiga, časopisa i po pričanju.

Tamo u prirodi, gdje se osjeća bilo života i miris zemlje i jad i trpljenje svakidanje, stvara se najživljiji i najburniji pojam o domovini.

A naša domovina treba ljudi energije, značaja, hrabrosti i smjelosti. A ništa nije kadra da taj i takav duh jače podžije od planine, simbola svježine i slobode.

I zato, neka naš planinarski dom posjećuju svi ljudi dobre volje, da okrijepe i duh i tijelo. U njem neka se jednako voljko osjeća siromašak i bogataš, staro i mlado. Svima je on otvoren i pristupan.

U nedjelju, čudan i neobičan će izgled imati naša drevna Ravna gora. Sa svih strana naše prostrane domovine pohrlit će narod da prisustvuje posveti i otvorenju. Oživjet će drumovi, puteljci i klanci. Bit će veselja, zanosa i sreće.

A kad mirisni tamjan okadi i posvećena vodica poškropi našu kuću, zaciјelo svi prisutni zapjevat će iz svega srca i radosne duše: "Lijepa naša domovina".

Ivo Milčetić

O 60-godišnjici doma na Ravnoj gori

U listopadu 1992. navršilo se 60 godina kako su varaždinski planinari pod vodstvom svog predsjednika prof. Krešimira Filića izgradili i svečano otvorili prvi planinarski dom na Ravnoj gori nazavavši ga "Filićev dom".

Povodom ovog jubileja organizirana je na Ravnoj gori planinarska svečanost. Fra Mirko Kemiveš, gvardijan Kapucinskog samostana, Varaždinac i planinar održao je sv. misu u crkvi "Tri kralja" i posvetio novi dom, izgrađen na mjestu Filićevog doma, spaljenog u ratu 1944. Zdenko Kereša, dipl. inž. i sadašnji potpredsjednik PD "Ravna gora" pronašao je u arhivi uvodni članak Ivana Milčetića, tadašnjeg tajnika društva, objavljen u lokalnom listu "Varaždinske novosti" broj 148. od 6.10.1932.

Tekst, razmišljanja i zapažanja autora toliko su nam bliska da bi se tekst ovakvog sadržaja mogao objaviti i danas. Vrijedno je da ga baš zbog toga naši planinari pročitaju. Sigurno je da će im se dopasti i da će radije poći na Ravnu goru.

Tomislav Jagačić

Dr. RADOVAN ŠIGNJAR

Drugog siječnja bila je hladna večer, vjetar je nosio snježne iglice, a staze su bile zaledene. Bilo je onakvo vrijeme, kakvo nazivamo "GSS-vremenom", u kojem se borimo protiv nevolja, ali ta noć je bila posebno strašna - sudbina je odnijela našega dobrog i dragog prijatelja. U svome podsljemenskom domu iznenada je umro dr. Radovan Šignjar, liječnik, kirurg. Nismo mu mogli pomoći niti bilo što izmjeniti. Postali smo svjesni da priroda ostvaruje svoje vječito pravilo: svršetak života.

Radovan je prije više od 30 godina pristupio Gorskoj službi spašavanja i nebrojeno puta pomagao ljudima koje je zadesila nevolja u planini. Bio je član PDS "Velebit". Za vrijeme službovanja u Ogulinu osposobljavao je tamošnji GSS i spasavao u Kleku i na Kapeli. Uvijek je zračio vedrinom i njemu svojstvenim humorom. Imao je istančan osjećaj za ljepotu i poeziju - uživali smo slušajući njegovo recitiranje pjesama iz njegove pitome Podravine. Zajedno smo se vesili u Martinjskim noćima, zajedno proživiljavali intimnosti badnjih noći kod patera Jelineka na Sljemu. Veselili se prvom ispenjanom smjeru u Kleku... A život nije donosio samo veselja, Radovan je svugdje gdje je mogao spremno pomagao. Svi smo ga neizmjerno voljeli, pripadao je nama i mi njemu. Velik broj prijatelja sjedinjenih u tuzi i u žalosti bio je na posljednjem ispraćaju, na kojem je dr. Stjepan Kučić izrekao i ove riječi oproštaja:

Ponikao u Virju 2. veljače 1937, no vihor života već ga kao dijete nosi po raznim krajevima Hrvatske, te mu đački dani protječu u Virju, Crikvenici, Rijeci i Zagrebu, gdje upisuje Medicinski fakultet diplomiravši početkom 1963. godine. Po završenom pripravničkom stažu radi u Ogulinu i Derventi. Specijalizaciju opće kirurgije obavlja u Zagrebu u tadašnjoj Vojnoj bolnici, a u jesen 1970. položio je specijalistički ispit. U Vojnu bolnicu ponovno dolazi krajem 1971. i posvećuje se traumatologiji. Trauma lokomotornog sustava predmet je njegova izuzetnog interesa, pa na tom području postiže odlične rezultate, što najbolje znaju njegovi brojni pacijenti koje je svojim zlaganjem vratio u punu sretnu životnu aktivnost. Pored toga dr. Šignjar je odličan poznavatelj suptilnog hrvatskog kulturnog bića.

Svoje neskriveno hrvatsko domoljublje dr. Šignjar iskazuje davno prije prijelomnih i za Hrvatsku presudnih dana, a u krizno vrijeme uključuje se u rad najužeg tima djetatnika bolnice, čiji je zadatak bio sačuvati i predati bivšu Vojnu bolnicu u punoj funkciji mladoj Hrvatskoj državi. U pogodnom trenutku dr. Šignjar prelazi i na samu područje ratnih zbivanja kao pripadnik specijalne jedinice na Velebitu, odakle se i vratio neposredno pred tragični završetak svoga života... (I.B.)

NESIM BAŠAGIĆ – BRACO

U svojoj 64. godini umro je Nesim Bašagić – Braco, profesor povijesti u travničkoj gimnaziji i arhivist Arhiva Srednje Bosne. Umro je tiho, kako je i živio, ne dočekavši kraj rata u našoj napačenoj domovini. Bio je tih i miran čovjek, ali od velikog značaja, brižan suprug i otac, slijajan profesor i velik planinar. Planinari od 1947. kada je na Vlašiću organizirano prvo republičko skijaško prvenstvo. Član je PD "Vlašić" u Travniku od njegova osnutka 17. listopada 1948. Iste godine sudjeluje u uređenju i proširenju planinarske kolibe na Galici koju je planinarima poklonio travnički trgovac Markica Zec – Baškarad. Za vrijeme studija u Sarajevu sudjeluje u izgradnji planinarskog doma na Bukoviku 1951. Prešavši na studije u Zagreb 1952. postaje članom PD "Zagreb". Obišao je, prije mnogih drugih, skoro sve planine u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Sloveniji i Crnoj Gori. Sa svojim učenicima, travničkim gimnazijalcima, obišao je Slovensku

planinsku pot 1963. Bario se speleologijom oko Travnika i u istočnoj Bosni. Markirao je staze na Bukoviku, Vlašiću i Vranici. Najveću zaslugu stekao je odgojem mnogih generacija mlađih planinara u Travniku. Osnovao je 2. listopada 1960. planinarsku sekciju u travničkoj gimnaziji koja je dala mnoge planinare našega grada. Kao potomak stare travničke obitelji intelektualaca imao je široko obrazovanje. Proputovao je cijelu Europu, od Petersburga i Helsinkija do Atene i Madrija. Zahvaljujući njemu obišao sam ne samo mnoge planine, nego i brojne europske metropole i muzeje. Njegovim preranim odlaskom ožalošćeni su njegovi brojni prijatelji i planinari, a posebno ovaj naš drevni grad Travnik.

Janko Duić

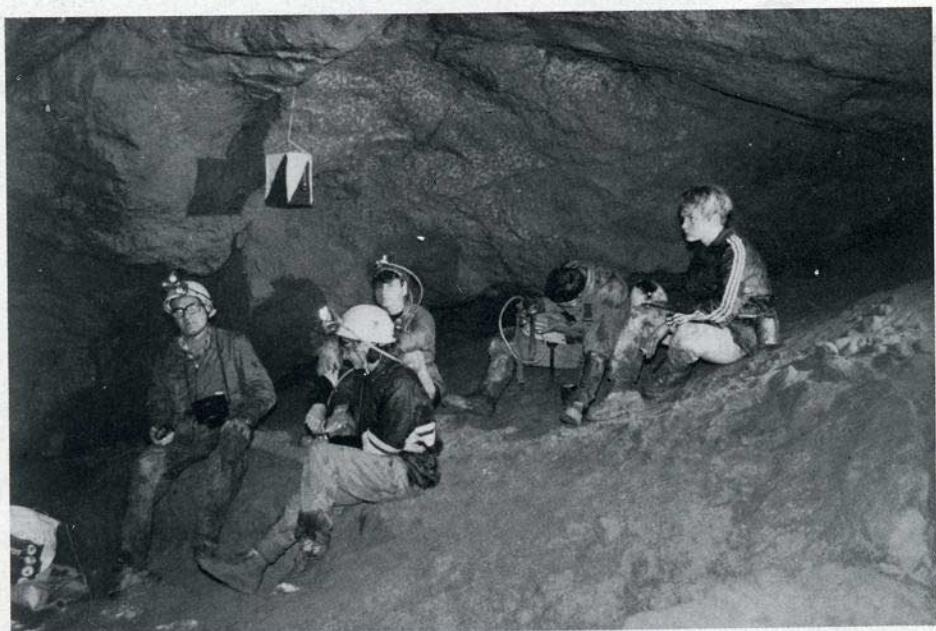
II. otvoreno velebitaško natjecanje u speleološkoj orijentaciji

Od Prvog otvorenog Velebitaškog natjecanja u speleološkoj orijentaciji prošle su tri godine. Odluka je pala na treću špilju po veličini u Hrvatskoj, špilju u kamenolomu Tounj, gdje je održano i prvo natjecanje, također u organizaciji SO PDS Velebit. Tjedan dana prije natjecanja pala je velika količina kiše, pa je vodostaj u špilji opasno porastao. Srećom nas je vrijeme poslužilo, pa su sve kontrolne točke, njih 11, postavljene vikendom prije natjecanja, ostale upotrebljive.

Napokon je došao i 14. studeni, a isto tako i tridesetak speleologa iz Karlovca i Zagreba. Sudjelovalo je pet ekipa koje su startale u razmacima od deset minuta. Svaka se sastojala od dva, odnosno tri člana. Zadatak je bio u što kraćem vremenu obići što je moguće više kontrolnih točaka, uz pomoć kompasa i topografskog nacrta špilje 1 : 2 000. Kontrolne su točke bile locirane na najinteresantnijim mjestima u špilji. Evo kakvi su rezultati postignuti: 1. Tanja Bižjak, Iva Dobrović, Neven Andrijašević — SO PDS "Velebit", 2. Sunčica Gerovec, Robert Dado — SO PD "Željezničar", SO PDS "Velebit" i 3. Ariana Turina, Vladimir Božić — SO PD

"Željezničar", SO PDS "Velebit". Pored ovih najuspješnijih, sudjelovala je ekipa iz SO PD "Dubovac" iz Karlovca: Riss Renata i Hrvoje Cvitanović. Izvan konkurenčije se, zbog dobrog poznavanja špilje, natjecala ekipa iz "Velebita": Ana Sutlović i Darko Bakšić. Osim ove prilike za nesvakidašnji sportski doživljaj, sudionici su mogli vidjeti i dijelom upoznati dobar dio špilje koju "velebitaši" istražuju od 1986., ali još nisu stali na kraj mnogim zabačenim i teško pristupačnim kanalima. U zadnje vrijeme se pribjegava i ronilačkoj tehnici, pa se i na taj način otkrivaju novi podzemni prostori. Prije natjecanja izvjesili smo i velik nacrt špilje koji su sudionici mogli vidjeti i usporediti detalje s dobivenim nacrtima za natjecanje. Možda natjecanje i nije toliko važno kao sam susret u kojem su ljudi obnovili staru i sklopili nova poznanstva. Uz logorsku vatrnu, kuhanu vino i pjesmu razmijenili smo neka iskustva i time stvorili bolje uvjete za sljedeće skupove što je, svakako, važan doprinos speleologiji i planinarstvu uopće.

Vedran Vračar

Športsko penjanje

● **Šport ne mora biti samo šport.** O tomu svjedoči posjet g. Roberta Renzlera iz Innsbrucka, predsjednika izvršnog komiteta Svjetske športsko-penjačke komisije. Gospodin Renzler došao je u Split 20.12.1992. godine rukovodeći se dobrom poznavanjem naših problema kroz dugogodišnje prijateljstvo s Ivicom Piljićem, predsjednikom Hrvatske športsko-penjačke komisije i dopredsjednikom Svjetske športsko-penjačke komisije. Dopremio je pomoć vrijednu 44 000 američkih dolara u hrani za djecu, pelenama i najpotrebnijim lijekovima koji nedostaju splitskoj općini. Pomoć je uručena domu zdravlja "Dr. Petar Vitezica" i distribuirana najpotrebnijima. Renzler je prvi put bio u Splitu 1989. godine kada je Split bio domaćin sastanka Svjetske športsko-penjačke komisije i Split mu se neobično svudio. Ovaj visoko cijenjeni športski funkconer posjetio je tada i južnu marjansku stijenu i oduševio se kvalitetom uspona i ljepotom okoline. Tako je eto hrvatsko športsko penjanje začeto u strminama Šantinih stina na Marjanu, davne 1986. godine, danas povezano svjetsko športsko penjanje i Split na najhumaniji način: kroz pomoć djeci, bolesnicima, prognanim i izbjeglim stanovnicima našeg grada. (Vjekoslav Prvan)

● **"Marulianus" još uvijek pretvrd orah.** Prvih deset dana siječnja Split su posjetili Boris Čuić iz Zagreba, Petra Vencelj i Igor Kalan iz Slovenije. Ponovili su niz uspona u stijeni Marjana. Među ostalima, Čuić je ponovo pokušao ponoviti uspon "Marulianus" (IX+, -X?) koji su 1986. godine postavili I. Piljić i I. Matković, i opet bez uspjeha. Ni Kalan nije uspio ponoviti ovaj uspon koji je dugo bio najteži uspon u Splitu. Kalan je prvi ispenjao uspon Ivice Matkovića "Vjenčani", koji je još bio projekt i ocijenio ga s IX+. Nitko nije pokušao najteži marjanski uspon "Zadnja ruža hrvatska" koji je I. Matković ocijenio s -X (8a), pa će i ovaj uspon još čekati

na prvu potvrdu dobivene ocjene težine.

(Vjekoslav Prvan)

● **Udarni splitski ženski navez** Ivana Franceschi i Ana Grabovac uspjele su na Marjanu ponoviti uspon Gracija (direktno VII+/-VIII). Ivana Franceschi ispenjala je prilično zahtjevan uspon "Black Boy" -VIII. Navez se, izgleda, vraća u staru formu, motiviran svjetskim prvenstvom koje će se održati u svibnju u Innsbrucku.

(Vjekoslav Prvan)

● **Direktor američke športsko-penjačke federacije u Splitu.** U Splitu je od 16. do 20.11.1992. godine boravio g. Ralph J. Erenzo, direktor Američke športsko-penjačke federacije. Došao je napraviti reportažu o hrvatskom športskom penjanju, potaknut dugogodišnjom suradnjom s I. Piljićem. Erenzo se oduševio okolinom i uvjetima za penjanje. Posebno ga se dojmio Omiš i Biokovo, gdje je ponovio nekoliko uspona. Na Marjanu je pokazao i zavidnu formu s obzirom na svoje 42 godine. Na "pogled" je ponovio uspon Gracija VII+/-VIII i "Black Boy" - VIII. Bogato ilustrirana reportaža na više stranica izašla je u američkom časopisu "Sport Climbing". Ovo je prva promocija hrvatskog športskog penjanja na američkom kontinentu. (Vjekoslav Prvan)

● **Sve novosti iz športskog penjanja valja slati na adresu koordinatora:** Vjekoslav Prvan, Split, Teslina 21.

● **Raspis za natjecanja u 1993. godini.** Komisija za športsko penjanje HPS moli sve potencijalne organizatore natjecanja u športskom penjanju da prijave Komisiji okvirne datume održavanja natjecanja najkasnije do 30.3.1993., kako bi se mogla uskladiti s natjecanjima za Svjetski kup i aktivnostima u ovoj godini. Ovo se odnosi i na sve ostale manifestacije na nivou države (susreti, seminari itd).

Publicistika

● **"Moja Hrvatska" nije moja.** Neki opskurni nakladnik DMD u Zagrebu objavio je pod gornjim naslovom koncem prošle godine likovno dopadljivu fotomonografiju na 130 stranica. Slike i dizajn dobri, sadržaj ne zadovoljava. Očito je na brzinu skupljen tucet raznih autora koji su sklepali tekstove otprilike na razini novinskih

članaka i oni bi trebali prezentirati Hrvatsku. Sačuvaj bože da ta knjiga bude prevedena na strane jezike kao što izdavač namjerava jer bi to bila lijepa kulturna bruka umjesto stjecanja ugleda u svijetu. Samo je jedna stranica posvećena planinarstvu, a na njoj — Everest. Pazite, autori ne znaju da je najviši vrh Gorskog kotara

Bjelolasica, misle da je Risnjak. Drgomalj im je Dragomalj, Kornati su Koranti, Vidovu goru na Braču snizili su sa 778 na 385 m. Od planina spominje se Kozara u Bosni, o Biokovu i Dinari niti riječ. Svi ovi biseri na samo tri stranice, što je tek na ostalima možete si misliti. I to da je moja domovina? Ma, hajde!

(ŽP)

● "Velebit", god. III, br. 10, 1992, format A-5, 43 stranice, umnožen fotokopiranjem, meke korice, naslovna stranica sa slikom u boji, urednik Robert Erhardt. Uvodni članak napisao je dr. Borislav Aleraj pod naslovom "Ozljede pri ekstremnom slobodnom penjanju", a slijede članci L. Čaklovića i D. Petrina o treningu sportskih penjača (II. nastavak), L. Čaklovića o dužini "Života užeta", S. Dobrovića o 22. zagrebačkoj speleološkoj školi, dojmovi Tanje Bizjak-Alf sa spel. škole, prikaz Ane Čop biciklističko-speleološkog izleta na Ćićariju, prikaz povijesti Ratkovog skloništa Ismeta Baljića (povodom 40. god. izgradnje), vjesti Vesne Klanac o novom smjeru u Koglu i solo usponu u Šitama, humoristički osvrт Irme Vrbnjak na svoje društvo "Velebit", pjesmica "Za olujnih zimskih večeri" koju velebitaši, a i drugi planinari pjevaju vrlo često i rado, penjački horoskop Ive Kolić, prikaz spel. ekspedicije "Picos de Europa 92" u Španjolsku Damira Lackovića (svi članci imaju sažetak na engleskom), pregled djelatnosti planinarskog i spel. odsjeka društva tijekom proljeća 1992. i, na kraju, riječ urednika (najavio svoj odlazak).

(Vlado Božić)

● "Dodiri neba" Darka Berljaka, knjiga koju je krajem 1992. izdao HPS, vrlo se dobro prodaje. Gotovo svaki treći pretplatnik HP-a nabavio je

knjigu još u preprodaji. Svečano je predstavljena u Društvenom domu HPS 7. prosinca, zatim u još nekim zagrebačkim planinarskim društvima, dvaput u Ljubljani, u Ravnoj Gori i Kutini. O njoj se govorilo na Radio Ciboni, Radio Sljemenu i pisalo u zagrebačkom "Vjesniku". Tijekom prosinca i siječnja bilo je u centralnom izlogu Znanstvene knjižare "Mladost" na Preradovićevu trgu u Zagrebu, zajedno s knjigom izloženo dvadesetak umjetničkih djela iz Nepala i Tibeta, karte, posteri i drugi predmeti iz tih krajeva, što je izazvalo pažnju prolaznika i javnosti te utjecalo na bolju prodaju knjige. Sve dosadašnje kritike, od stručnih pa do onih kojima je planinarstvo daleko, pohvalno se osvrću na njen sadržaj i izgled. Naši čitaoci mogu knjigu dobiti uz povlaštenu cijenu po dinarskoj protuvrijednosti od 9 DEM ako je sami podižu u poslovnicu HPS, a 10 DEM ako je dobivaju poštom. Društva koja žele na svojim sastancima organizirati predavanje "Dodiri neba" s projekcijom dijapositiva i tibetansko-nepalskom glazbom, uz autorov komentar, mogu se dogovoriti s poslovnicom HPS (telefon 041/448-774).

(ŽP)

● "Bilogorski planinar" 34, za prosinac 1992. donosi na dvadesetak stranica članke: Koprivnički mladi planinari (B. Vrabec), Prijateljstvo čovjeka i planine (M. Šincek), Himalajske ulice (D. Berljak), Na Bilogori (S. Šafar), Hrvatski alpinizam (Z. Smerke), Tragom velenbitske streljice (A. Rukavina), Tatre (Z. Sliepčević) i društvene vijesti. Izdavač PD "Bilo", Koprivnica, Mihanovića 9a.

"Dodiri neba" u izlogu "Znanstvene knjižare" u Zagrebu

● HPD "Martinščak" iz Karlovca održalo je 14. siječnja svoju redovitu godišnju skupštinu, ove godine izbornu. Za predsjednika opet je izabran, zahvaljujući svojem doprinosu za uspješan rad u prošloj godini, g. Josip Grdina, za dopredsjednika Jasenka Mikšića i za tajnika Anton Petrekanić - Lala. Za predsjednika Upravnog odbora izabrana je Olga Morić. Na Skupštini su predložene izmjene i dopune Statuta uskladene sa Zakonom o športu republike Hrvatske, što je i prihvaćeno. (Ing. Jasenka Mikšić)

● Izgorio Adlofovac. Početkom siječnja izgorio je jedne noći Adlofovac, popularno izletište na polovini Leustekova puta na Sljeme. Vijest je tužno odjeknula među zagrebačkim planinarama i ljubiteljima Medvednice, ali nije bila neočekivana jer se tim objektom u posljednje vrijeme upravo kriminalno upravljalo. Uzalud su bila upozoravaju planinarske javnosti. Ubuduće bi trebalo bolje pripaziti kome se povjeravaju objekti na Medvednici, inače uskoro mogu sličnu sudbinu doživjeti "Željezničar" i "Kraljičin zdenac", a već ju je doživio i objekt na Medvedgradu.

● Orijentacijska aktivnost u Rijeci. Komisija za orijentaciju (KO) OPS Rijeka tijekom 1992. bila je vrlo aktivna, posebno u orijentacijskom trčanju. Organizirano je šest natjecanja od kojih dva za Kup Hrvatske, a tri za Kup Rijeke. Na prvom prvenstvu Hrvatske 11.10.1992. u Zagrebu osvojena su dva prva i jedno drugo mjesto. Za mlade natjecatelje organizirane su dvije škole, POK Rijeka u OS "Zamet", a PD "Torpedo" u OS "Kantrida". Orijentacisti su sudjelovali na svim natjecanjima bodovanim za Kup Hrvatske. Veliku pomoć u svim tim natjecanjima dala je RO "Jadrankolor" ustupivši svoj kombibus za prijevoz na natjecanja. Najaktivniji natjecatelji bili su Ivan Radić i Kristijan Matašić iz POK "Rijeka" te Predrag Babić iz PD "Torpedo". KO OPS-a Rijeka izdaje i ureduje list "Orijentacija" u kojemu uz rezultate sa natjecanja objavljuje i interesante događaje vezane za orijentacijski sport. Do sada je izdano devet brojeva i jedan izvanredni broj "Lička orijentacija" namijenjem orijentacistima na ratištu. Glavni pokretači orijentacije u Rijeci su Zoran Lazić, Alen Tadijanović i Simon Radić. Veliku pomoć pružili su tajnik OPS-a M. Pavešić i referent za MFP Branko Havočić. (Miljenko Pavešić)

● O djelatnosti HPD Željezničar, sekcija seniora, primili smo nekoliko izvješća od Josipa Sakomana. S obzirom na ograničeni prostor nismo u mogućnosti doslovno ih prenijeti, pa ćemo ih ukratko registrirati: 14. studenoga VI. pohod po Levstikovoj poti od Litije do Čateža; 22. studenoga dio Međimurskog planinarskog puta,

Štrigova i katedrale Sv. Jeronima iz 1874. godine; dio Cićarije 27. i 28. studenoga 1992; 35. obljetnice sadašnje piramide na Plešivici 5. prosinca i dio Jaskanskog planinarskog puta; XII. pohod na Tisje (mnogi sudionici primili su brončane i srebrne značke); Mali Kalnik 20. prosinca; od Braslovja preko Vrha Plešivice, Okićgrada i Klaka 27. prosinca; po ustaljenoj tradiciji, drugog dana Nove godine domjenak u svom domu na Oštrenu; 10. siječnja 1993. put od Lipovca preko Katinog Krča, Japetića i Sv. Jane do Jastrebarskog.

● Iz Komisije za markacije HPS. Tečajevi za markaciste ove godine trebali bi dati nove kadrove, stručne i školovane. Molimo sva društva da nam se jave sa željama, kako bi mogli uskladiti termine. Velik broj markacista, koji nam je poslao podatke, registrirat ćemo u kartoteci HPS-a. Markacisti koji nemaju dugogodišnje iskustvo bit će isto tako registrirani, no oni će morati proći dvodnevni tečaj. Nedostaju finansijska sredstva za izradu značaka i iskaznica. U godini 1992. pojedina društva, unatoč znanih problema, ipak su bila aktivna. Istarski planinarski put, gledajući prijelaza graničnog dijela Slovenije i Hrvatske, bit će riješen dogоворom dviju komisija Hrvatske i Slovenije. Ovih dana će Komisija potvrditi Planinarsku transverzalu "Osorščica" i Koljevkom hrvatske državnosti "Bijaći - Klis". Iz PD "Vršak" u Brod Moravicama stigla je obavijest o budućem Planinarskom putu kanjonom Kupe, a vrijedna grupa stigla je obnoviti i najveći dio prve dionice Goranskog planinarskog puta, od Orlove stijene (KT-3) do Zelenog vira (KT-8). HPD "Japetić" iz Samobora poslalo je niz podataka o "Kružnom putu kroz Samoborsko gorje": HPD HPT "Sljeme" iz Zagreba zdušno se brine ne samo o "Planinarskom putu Medvednicom", već i drugim prilaznim putevima. Zbog trenutno raznoraznih razloga nisu mogući za obilazak: "Po planinama SR Hrvatske", "Petrova gora", "Planinarski put Kornati", "Planinarski put VIS", "Stazama 1. šibenskog planinarskog odreda" i "Vrhovima Papuka". Putevi koji povezuju gore Slovenije i Hrvatske bit će mogući za obilazak skorim dogоворom Hrvatske i Slovenije.

(Tomislav Pavlin)

● Skupština HPS. U subotu 30. siječnja održana je Skupština Hrvatskog planinarskog saveza sazvana radi uskladivanja s novim Zakonom o športu i s Pravilima Hrvatskog olimpijskog odbora. Za idući broj časopisa priprema se izvještaj sa Skupštine i pročišćen tekst Statuta.

● Žene u planinu. HPD "Kamenjak" Rijeka organizira ovaj tradicionalni pohod planinara 4. travnja. Polazak je sa ž/st. Rijeka u 7,50 sati vlakom do ž/st. Meja. Od ž/st. Meja kreće se

na Svib (613 m) gdje je predviđen odmor. Slijedi spust na Panoramsku stazu koja vodi južnim padinama Trebestina. Čitavo vrijeme otvaraju se prekrasni vidici na Riječki zaljev, otoke, Učku, Velebit i okolne predjеле. Slijedi kraći spust do zaseoka Plosna odakle padinama Kićerina pa preko industrijske zone Kukuljanovo na Draški breg. Tu je također predviđen odmor. Sa Draškog brega lijepi su vidici na Dragu, Martinšćicu te dio Rijeke kao i na Riječki zaljev. Poslije odmora spust u Dragu odakle do Svetе Ane gdje je stanica gradskog autobusa. Cijela dužina staze ugodna je za kretanje i nije zahtjevna. Pogodna je za sve uzraste, od djece pa dalje. Pridružite nam se!

● **HPD "Visočica".** Dana 12. prosinca 1992. održana je skupština PD "Visočica" iz Gospića. Usljed promijenjenih političkih i ratnih prilika bilo je prisutno manje članova. Usvojen je novi Statut kojim se Društву mijenja naziv u Hrvatsko planinarsko društvo "Visočica" Gospic. Za predsjednika je izabran Ante Vujnović, dosadašnji predsjednik. Usvojen je prijedlog da se pok. ing. Ozrenu Lukiću, koji je obavljajući svoju rođoljubnu dužnost poginuo na Velebitu 15. srpnja 1992. kao hrvatski vojnik, na mjestu pogibije, podigne trajno obilježje kada to prilike dopuste. Program djelovanja Društva uskladivat će se prema općim prilikama dok traje ratno stanje.

(Dr. Ante Rukavina)

● **Nije isto planinski i planinarski.** U posljednje doba, a pogotovo nakon požara na Adolfovcu, u javnosti se sve češće čuju prijekori planinarskoj organizaciji i njezinoj brizi za planinarske objekte na Medvednici iznad Zagreba. Prijekori se upućuju na pogrešnu adresu a tome često pridonose i neka ugledna sredstva javnog priopćavanja, očito iz neznanja. Valja razlikovati planinarske objekte, koji su svojina planinarskih društava, od planinskih objekata koji nemaju никакve veze s planinarskom organizacijom. Da ubuduće ne bi bilo dileme, evo najprije popisa naših, planinarskih objekata. To su kuće (skloništa i domovi): Kameni Svati, Glavica, Risnjak, Grafičar, Runolist, Puntjarka, Lojzekov izvor, sklonište na Hunjki i na kraju Medvednice Lipa. Nisu planinarski, nego su planinski objekti Dom Crvenog križa i bivši sindikalni dom na Malom Sljemenu, Tomislavov dom, Željezničar, Izviđački dom, Dom obrtnika na Hunjki, te objekti na Medvedgradu, Kraljičinu zdencu i Adolfovcu. Iako amateri, planinari se dobro i požrtvovno brinu za svoje kuće. Oni su ih većinom sami i vlastoručno gradili i to ne radi zarade i zato su uz njih emotivno vezani, za razliku od onih koji objekte

ne osjećaju kao svoje nego su im samo sredstvo za izvlačenje dobiti ili jednostavno "radno mjesto". Da su Adolfovcem upravljali planinari, oni jamačno ne bi dopustili da njegova imovina bude posve raznešena, čak su bili iščupani okviri za prozore i vodovodne cijevi, te da na kraju bude spaljen kako bi se zatro trag pljačke. Pouka "slučaja" Adolfovac: Ubuduće valja bolje razmisliti kome se povjeravaju kuće u planini, daleko od očiju javnosti i prepustene savjesti osoba koje nisu pod neprestanim nadzorom. Dobro došli u naše planinarske objekte!

(ŽP)

● **Naša Gorska služba spašavanja član IKARA.** Na 44. redovnoj godišnjoj delegatskoj skupštini najvažnije svjetske asocijacije gorskih spasavačkih službi IKAR (Internationale Komission für Alpine Rettungswesen) održanoj 24.10.1992. u austrijskom planinskom mjestu Windischgarsten, jednoglasnom odlukom u punopravno članstvo je primljena Gorska služba spašavanja Hrvatskog planinarskog saveza. Ovaj događaj je jedan od najvažnijih od osnutka ove naše dobrovoljne humanitarne službe godine 1950. i omogućit će daljnji stručni i tehnički napredak te afirmaciju hrvatskog gorskog spašavanja.

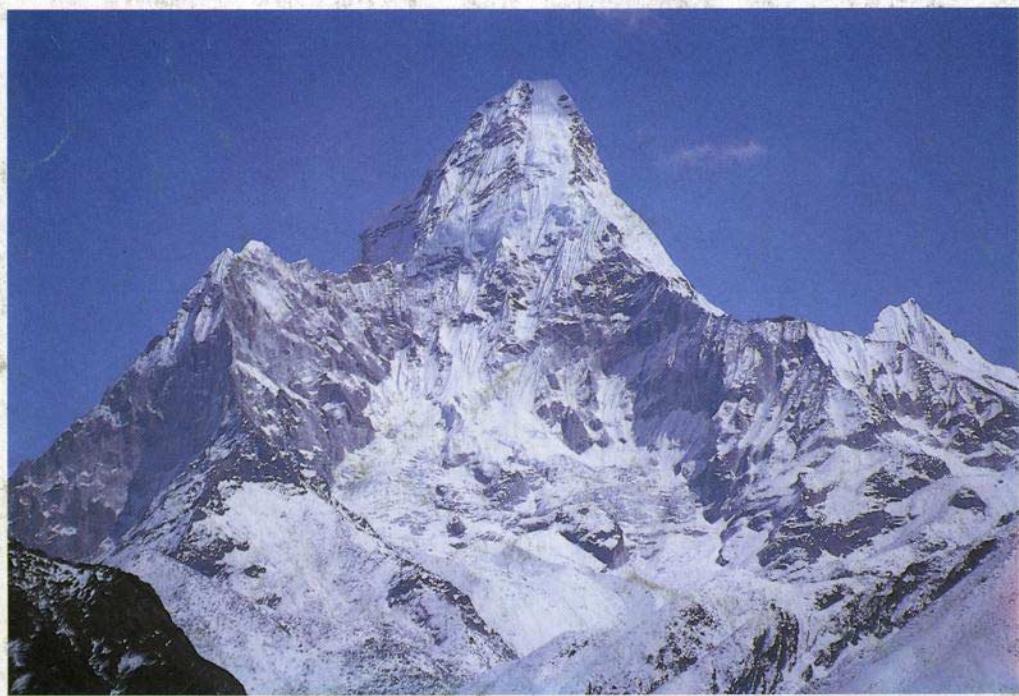
● **Planinarska škola HPD "Zagreb Matica"** započinje 7. travnja i radit će svake srijede od 19 do 21 sat u prostorijama društva, Bogovićeva 7, 3. kat. Upisi svaki dan od 17 do 19 sati (telefon 421-070). Školarina 1000 HRD. U okviru škole izleti na Medvednicu, Samoborsko gorje, Ivanšćicu, Zasavlj, Vrlovcu, Krk, Bjelolasicu.

● **Sajam planinarske opreme** organizira PD "Zagreb Matica" u ponedjeljak 8. ožujka i 5. travnja od 18 do 20 sati, Zagreb, Bogovićeva 7, 3. kat. Prodajte, kupite, zamjenite!

● **Planiflora** (Planinarska fotografarska radionica) vrijedan je pokušaj da se Zagrebu osiguraju redovna kvalitetna planinarska predavanja. Održavaju se od 26. siječnja svakog utorka u 19,40 sati u dvorani AMK Siget, Novi Zagreb, Siget broj 17. U ožujku i travnju održavaju se ova predavanja: K. Ormanec "Grobničke Alpe" 2. ožujka, M. Čobanov "Turno skijanje po Velebitu" 9. ožujka, Z. Matišić "Alpska nostalgija" 16. ožujka, Ž. Poljak "Bijela, siva i crvena Istra" 23. ožujka, N. Čobanov "Ljepote jadranskih otoka" 30. ožujka, J. Kovačević "Proljetne igrarije" 6. travnja, I. Lutz "Medvednica u proljetnom rahu" 13. travnja, K. Ormanec "Što se bijeli u gori zelenoj" 20. travnja i N. Vadić "Bjelašnica i Visočica" 27. travnja.

Iz uredništva

- **Grafičke promjene.** Čitatelji će odmah primjetiti grafičke promjene u prvom ovogodišnjem broju. Budući da je poštarina gotovo dvostruka ako težina časopisa prijeđe 100 grama, korice su tanje. Hrbat je "klaman" umjesto lijepljen kao dosad, što je također prilična ušteda. Tekstovi su dvostupačni jer to znatno olakšava grafičku obradu, a papir je maksimalno iskoriten (vrlo je malo bijelog ruba i praznih prostora). Izabran je tip slova koji je najviše uobičajen i dovoljno čitak.
- **Ako još niste uplatili pretplatu.** Budući da je cijena pretplate simoblična u usporedbi sa cijenom tiskanja i poštarine, dužnicima smo primorani obustaviti slanje časopisa. Iako smo sniženjem pretplate nastojali ovu kritičnu godinu olakšati vjernim preplatnicima, neki nisu niti poslali pretplatu, niti su je otkazali. Molimo ih da nas obavijeste o svojoj odluci. Apeliramo na planinarsku solidarnost onih koji mogu platiti ekonomsku pretplatu (dinarska protuvrijednost od 15 DEM). Tiskamo samo onoliko časopisa koliko je na početku godine pretplata. Tko kasni s preplatom (rok je bio do 31. siječnja), izlaže se mogućnosti da prijašnje brojeve neće dobiti.
- **Kako platiti pretplatu.** Poštanskom uplatnicom doznačite dinarsku protuvrijednost od 10 DEM po kursu na dan uplate. Naznačite sljedeće. Svrha: HP 1993. Primalac: HPS Zagreb. Broj računa: 30102-678-5535. Poziv na broj: upišite svoju šifru (to je brojka koja se nalazi uz Vašu adresu na omotnici). Pretplata za inozemstvo je dvostruka. Pretplata je moguća u dvije jednake rate po 5 DEM (rok za drugu ratu je 1. srpnja).
- **Suradnja.** Suradnike molimo da nam priloge pišu s proredom (do 30 redaka tipkanih po jednoj stranici), maksimalno sažeto (orientacijski: do 5 tipkanih stranica), sa što više priloženih slika, crnobijelih ili u koloru. Sve ilustracije vraćamo.
- **U idućem broju** slijedi niz članaka koji nisu stali u ovaj broj. Među ostalim, na red za objavljivanje čekaju: Od Kleka preko Stošca do Škurinih draga i Put seniora M. Pavešića, Upoznajmo Stanicu vodiča Split Mire Buzuk-Baras, Kružni put Moslavačkom gorom Brune Šibla, Ratovi i planinarenje Ljubice Svobode, Gera 92 Elvise Popovića, Čudesna priroda Malog Kalnika Ivana Stošića, Domahovo 91 Dunje Horvatina, Slika iz riznice sjećanja Mirelle Rafolt, Zašto volim Ravnu goru Tomislava Jagačića, Proljeće Josipe Štibrić, Naše planine Gorana Majetića, Sunce na Schesaplani Drage Trošelja, Stazama hrvatskih himalajaca Želimira Kanture, Pogled na Istru i Krk Darka Žubrinića, Novosti iz Samoborskog gorja Zdenka Kristijana, GSS HPS Borislava Aleraja itd. — dakle, imamo osiguran materijal za cijeli jedan dvobroj, pa i više.
- **Ispravci.** U prošlom broju potkrale su se dvije veće pogreške. Naslovna slika je detalj iz jame na Sjenokoši u južnom Velebitu (foto: ing. V. Božić), a ne Prvi snijeg na Kleku kao što stoji u impresumu. Speleolozi su primjetili i pogrešan položaj slike: stalaktiti su zapravo stalagmiti. Drugo, latinski tekst iz Trpimirove darovnice iz 852. godine na stranici 279 točno glasi: DUX CROATORUM IUVATUS MUNERO DIVINO.

Ama Dablam (6812 m)

(foto: D. Berljak)

Sveti vrh Machhapuchare – Riblji rep

